

**DECIMA QVARTA MAII.
DE SANCTIS ABBATIBVS PACHOMIO ET
THEODORO APVD TABENNENSES IN
THEBAIDE.
ACTA**

**Auctore supparis ævi monacho. ex MSS.
Græcis Codicibus, Interprete
P. Daniele Cardono S. I.**

**PROLOGUS.
De initiis monachatus in Ægypto.**

[1] Dei sermo creantis omnia veritas est: ille, inquam, sermo, [Factam Abrahamo promissione præstitit Deus,] quem habuit ad Abraham Patrem nostrum, cum in eo denique sibi plene complacuisset, sive cum unigenitum filium suum in holocaustum offerre parato dixit; a Nisi benedicens benedixero te, & multiplicans multiplicavero te sicut stellas cæli, numero plurimas. [Gen. 22.] Ac rursum: In semine tuo benedicentur in te omnes gentes terræ. [Ibidem.] Qui enim hæc per servum suum Moysem & Prophetas alios aliquando dixit, idem ille ex semine Abraham homo inter homines apparens, benedictionis hujus promissionem erga omnes gentes opere ipso complevit, cum hæc ad Discipulos verba habuit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. [Matth. 28] [vocatis ad fidem gentibus;] Evangelii itaque doctrina per omnem terram feliciter propagata, factum est divina dispositione, ad majorem fidei, quam in orbem intulerat, probationem, ut Imperatores gentiles non mediocrem ubique locorum adversus Christianos concitarint persecutionem. Cum

ergo magna omnino Martyrum multitudo, pluribus ac diversi generis cruciatibus ad mortem usque constanter toleratis, interque eos Petrus, Archiepiscopus Alexandrinus, gloriosam certaminum suorum coronam fuissent adepti, magnis sane incrementis augeri, & per omnes circa regiones, omnesque insulas, constitutis ubique ecclesiis, diffundi cœpit Christi fides. [quæ per ipsas persecutiones magis crescens] Tunc & monasteria cœpta sunt construi, & ascetarum habitacula in vitæ innocentia & rerum omnium abdicatione fundari. Postquam enim Martyrum egregiam in perferendis suppliciis fortitudinem conspexerunt, qui e gentibus ad fidem & institutum monasticum fuerant conversi, eorum cœperunt vivendi rationem revocare, de quibus dictum est; Egentes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, [solitudines implevit hominibus sanctissimis] & speluncis, & in cavernis terræ. [ad Heb. 11.] Atque ita factum est, ut severo sane vivendi genere, & laudanda plurimum pietate, homines sanctissimi sese exercerent; cum dies noctesque non Christum modo crucifixum, sed eos etiam ipsos, quos in tormentis & morte conspexerant Martyres, ob oculos & in exemplum sibi haberent propositos. Patris siquidem nostri Antonii, Ascetæ clarissimi, & in omni virtutum genere excellentis, ea fuit vitæ ratio, quam & magnus Elias, & Elisæus, & Joannes Baptista quondam tenuere: quod de Antonio, postquam is e vita migraverat, orbi testatum voluit Sanctissimus Archiepiscopus Athanasius, cum præclare ab eo acta describeret; quibus etiam scriptis sancti Patris nostri Ammon conversationem complexus est (ejus videlicet qui primus fuit Fratrum in monte Nitriæ solitarie degentium) uti & Theodori, quem vitæ suæ socium Ammon habuit. Non ignoramus autem, quod in labiis tam ejus qui benedicitur, quam qui omnes benedictione replet, gratia ubertim sit diffusa: visitavit quippe terram & inebriavit eam, mœrorem ex illa auferens & lamenta. [Psal. 64.] Inde profecto admirandi illi Patres, vitæ solitariæ

sectatores, ubique locorum dicendi sunt extitisse, ut jam ante a nobis dictum est; quorum nomina scripta sunt in libro viventium. [Post Diocletiani præsertim & Maximiani tyrannidem.] Cumque elapsis retro temporibus non ita multi in Ægypto atque Thebaide monasticen fuissent professi, post motam a Diocletiano & Maximiano persecutionem pœnitentia gentium ad summum perducta est in Ecclesia Dei, & Episcopis præsertim ex Apostolorum doctrina ad Deum illas perducentibus, fructus protulit uberrimos. Sed & Pachomius quidam extitit in Thebaide, qui parentibus ortus gentilibus, magna supremi Numinis erga hominem misericordia, factus est Christianus; qua in Religione cum non modicum deinde fecisset progressum, monachus evasit in paucis insignis. Istud vero mihi incumbit, ut viri hujus vitam a pueritia omnem enarrare instituum, ad majorem Dei, omnes undique in admirabile suum lumen evocantis, gloriam & honorem.

ANNOTATA.

Tam in hac, quam in quibusdam aliis, quæ citantur, sacræ Scripturæ sententiis, aliam quamdam versionem, quam LXX Interpretum, secutus videtur Auctor.

Passus est S. Petrus Episc. Alexandr. sub Maximino, & colitur 26 Novembris, idque ex communiori sententia anno Christi 311.

Dionysius Exiguus sententiam ita reddit: Monasteria quoque frequentissima eorum, qui continentia studentes renuntiaverunt seculo, solitudinis ipsius secreta decorabant.

Dionysius: Hi namque, qui de gentibus in Christo crediderant, considerantes Martyrum passiones,

eorumque sincerum circa Christum conversionis affectum, cœperunt & ipsi &c.

Colitur S. Ammon 4 Octobris apud Græcos. Insignem ejus pudicitiam & felicissimum ex hac vita transitum Athanasius describit in vita S. Antonii, quam edidimus illustratam 17 Januarii cap. 14. Plura de eo habet Palladius Hist. Lausiaca cap. 8, qui & ait, eum in Nitriæ eremo vixisse annis 22: infra autem ex epistola Ammonis Episcopi num. 20 constabit, eum ante annum 356 vita functum esse, ut potuerit inchoasse circa annum 330.

Prolegomena nostra ad Vitam S. Antonii, de qua modo dicebam, passim exponunt, quæ ad aliquam saltem cognitionem faciunt montis Nitriæ, & Anachoretarum in eo degentium.

Quomodo primus, si, quod breviter insinuavimus ad 17 Januarii & 14 Aprilis, S. Frontonius Abbas fuerit septuaginta Fratrum in monte Nitriæ, anno circiter Christi 150, integro ante S. Antonium seculo; Sanctus vero Ammon Antonio fuerit cœvus? [S. Frontonius non sub Antonino Imp.] Vterque locus est Henschenii nostri, moti appendicula post Vitam qua dicitur: Hæc sub Antonino (alias Antonio) Imperatore gesta sunt, tertio decimo anno Imperii ejus: fatetur autem numquam sine scrupulo ipsam a se lectam, multumque dubitatum in Aprili an ea neglecta non esset referendus Fronto ad ætatem Ammonii: nunc vero hoc loco considerato, quem nolit violenta interpretatione torqueri, in eandem sententiam omnino transire, ac velle S. Frontonii vitam, ab iis qui recognituri Aprilem sunt, collocari post Martyrum die XIV occurrentium Passiones, ante vitam S. Abundii: in disquisitione autem prævia de ætate Sancti mutari num. 2. & expunctis duabus lineis, quibus in principio dubium relinquit, sive tunc mortuus fuerit S. Fronto, sive ab eo anno cibi ad eum cœpti sunt deferri quod usque ad

mortem factum est; vult pro duabus lineis ultimis ante num. 3 hæc substitui: His ita consideratis, videretur S. Fronto floruisse seculo Christi secundo: sed quis jam tunc in Ægypto fuisse credat monachos tam numerosos, Sanctorum Pauli, Antonii, [sed sub Ammone Ab & Constantio Imp. in Nitria,] Pachomii Vitas legens, in cujus postremi Vita honoratur S. Ammon titulo ? Dixerim ego, aut appendiculam istam, merum esse imperitumque glossema; aut potius, non integre transcriptam a librariis, misereque truncatam fuisse, & sic restituendam: Hæc sub Ammonio Nitriensium monasteriorum Præfecto ac primo institutore, & Constantio Imperatore gesta sunt, tertio decimo anno Imperii ejus, qui esset Christianæ æræ annus CCCL, sive tunc mortuus fuerit S. Fronto, sive ab eo anno cibi ad eam cœpti sint deferri, quod usque ad mortem factum est; quam sic liceret etiam ad plures annos differre. Huic autem dilationi faverent eæ omnes collectiones, ex quibus librum primum de Vitis Patrum Rosweidus noster edidit, ubi inter postremos censetur S. Frontonius, & saltem post Paulum, Antonium, Hilarionem, Malchum.

Hic Theodorus comes ubique jungitur Ammoni in vitis Patrum, & numquam nisi cum laude nominatur.

CAPUT I.

Pachomii adolescentia & conversio. Monachatus sub Palæmone: hujus sanctitas & mors.

[2] [Hos inter Pachomius, adhuc puer dæmoni est formidabilis.] Factum igitur est quodam tempore, ut pariter cum utroque parente in fanum quoddam idolorum deveniret Pachomius, in primo adhuc ætatis flore existens, dæmonum spectris, ad Nili fluentia sese exhibentibus sacrificaturus. Quem sacerdos, qui sacris nefariis præerat, simul atque conspexit, confestim e loco adolescentem exturbari imperat, hanc magno furore

vocem emittens; Juratum deorum hostem vos hinc quantocius expellite. Quibus auditis Pachomii parentes magno filii sui causa mœrore sunt affecti, quem videlicet eorum, qui deos se dici volunt quamvis divinum nihil habeant, inimicum denuntiari audiverant; eoque etiam magis turbabantur, quod meminissent præbitum Pachomio aliquando vinum, dæmonibus istic ante libatum, a puero mox cum nausea fuisse ejectum. Ac hujus quidem rei indicium fecit ipsemet Pachomius, vitam monasticam jam amplexus, & de pueritiæ suæ eventibus narrationem instituens ad monachos hac ratione: Nolite vero arbitrari a dæmonibus me tunc fuisse repulsum, quod illi per quamdam præscientiam odore bonitatis afflati, cognoscerent fore ut secuturis temporibus veritatem fidei misericordia divina illustratus profiterer; sed quia mala me aversari videbant (rectum enim hominem fecit Deus) conjectantibus illis quod talis puer aliquando convertendus esset ad pietatem, ministri eorum ab eis impulsivi eliminatum me volebant. [Parentes porro ejus, cum viderent hæc se non posse discernere, quieverunt, instabant autem ut Ægyptiacis imbueretur litteris, & antiquorum studiis informaretur.] Cum finem deinde accepisset persecutio regnavit Constantinus Magnus Imperatorum Romanorum primus Christianus; [Militiæ adscriptus] & adversus Tyrannum quemdam bello contendens, multos etiam tirones conquiri jussit: quos inter ipse quoque in militiam abreptus est Pachomius, vigesimum tunc circiter agens ætatis suæ annum. Impositos vero navibus tirones, qui delectum curabant milites appulerunt ad civitatem Thebæorum, ibique incluserunt: vergente autem in vesperum die, non exigua erga eos commiseratione moti Christiani, cibum miseris & potum, aliaque quorum sane indigebant adjumenta abunde suppeditarunt. Quamobrem non indiligenter in istud hominum genus inquirens Pachomius, certa narratione accepit, Christianorum erga advenas & peregrinos, ac omnes plane afflictos, summum esse

misericiordiæ affectum. Tum vero denuo interrogare institit, Ecquid tandem nominis, ecquid rei essent Christiani? Cui responsum fuit, homines eos esse, qui Christi, unigeniti Dei Filii, nomine gaudent, ac omnibus passim quidcumque possint commodi obsequiique deferunt, qui spes suas omnes in cæli terræque & nostrum ipsorum conditore Deo habent repositas.

[3] Hoc pulchrum adeo vitæ institutum ut cognovit Pachomius, [Christianorum caritate allicitur ad fidem,] vehemens animum ejus de Deo timor invasit & gaudium. At postquam soli esse in custodia licuit, protensis in altum manibus, hoc modo Deum orare est aggressus: Deus meus, cæli ac terræ creator, si ad me hominum omnium vilissimum respicere non dedigneris, ut te verum ac solum Deum amplius non ignorem, & ex hac tribulatione me ereptum velis; quamdiu in terra hac victurus sum, non aliam quam tuam solius voluntatem venerabunde respiciam; ac singulari omnes homines amore complectens, secundum tuam præceptionem, nihil non erga eos officii studebo exhibere. Hæc ubi oravit, suam cum sociis navigationem prosecutus est, atque in variis urbibus non exiguam ab itineris militiæque comitibus molestiam per pessus, cum mundi hujus illecebras aliasque immoderatas voluptates adolescenti identidem objicerent, eorum consortium plane aversatus est, præstitæ sibi a Deo gratiæ nequaquam immemor: puritatis namque a teneris etiam annis custos & amator perpetuus extitit. Interim edicto promulgato (suos enim inimicos debellarat Constantinus) dimittebantur tirones. [& baptizatur.] Tum Pachomius in superiorem Thebaidem properans, ad pagi cujusdam, cui Chenoboscia nomen, ecclesiam devenit: ubi primis Christianæ fidei elementis sufficienter instructus, sacris undis ablutus est. [Cælesti visione incitatus] Ea autem ipsa nocte, qua tam salutaris ei mysterii bonum obtigit, per visum cælesti quasi rore perfundi se conspexit. Cumque in manum ejus dexteram

ros defluxisset, & hic in mel concretus decidisset in terram, ea continuo ad Pachomium vox est facta: Intellectu, quod contigit, apprehende; tales quippe deinceps res tuæ sunt futuræ.

[4] [petit inter monachos recipi,] Mox Pachomius, vehementiore erga Deum caritate motus, qua ratione inter monachos vitam agere posset circumspexit. Posteaquam igitur de Anachoreta quodam, qui Palæmon vocabatur, fama accepit, mox, ut solitariam cum eo vitam viveret, ad hominis cellam profectus est. Quam ut attigit, absque mora fores cœpit pulsare. At senex e sublimi despiciens; Quid vis? inquit: paucorum namque verborum erat. Respondens vero Pachomius; Fac, ait, o Pater, e Monachis unus ut fiam. Ad quem Palæmon; Non potes, dixit, inter Monachos vitam agere: neque enim hoc Dei qualecumque est opus, quod, cum multi intrepide sint aggressi, deinde tamen laboribus fracti non potuerunt prosequi. Experimento me proba, dixit Pachomius, ac tum quod videbitur de me statue. Ac rursum senex: Tu prius te ipse experire ad tempus, nunc hac nunc illa ratione: Severo quippe genere vivendi utor. Per æstatem jejuno quotidie, alternis autem diebus vescor in hieme, pane videlicet solo, quæ Dei gratia est, & sale; oleum autem vel vinum sumendi consuetudinem minime habeo: medias perpetuo noctes, quin & solidas persæpe, quemadmodum sum edoctus, orationi & divinorum sermonum meditationi impendo. Quibus senecionis verbis auditis, magis etiam animo confirmatus est adolescens, ut omnes cum eo vitæ solitariæ labores subiret fortiter atque perferret. Sic ergo senem affatur; Confido equidem fore ut divino auxilio ac tuis precibus, o Pater, adjutus, cuncta quæ modo dixisti constanter perferam. Aperto tunc cellulæ suæ ostio, adolescentem admisit Palæmon, [& a Palamone admissus, exercitiis monasticis vacare incipit.] ac Monachorum habitu induit. Pariter deinde monasticis sese exercitationibus & orationis studio addixerunt.

Saccos texebant cilicinos, eo labore ac diligentia, ut non parva sæpe defatigatione premi eos contingeret: neque tamen suis ipsorum, sed pauperum necessitatibus tantum industriæ ac laboris impendebant, moniti Apostolici numquam immemores. Tum senex, vigilandi studio intentissimus, si quando præ nimia defatigatione vehementius in somnum se sociumque suum propendere observabat, ad loca montis magis arenosa egredi, arenam sportulis de loco in locum portare, corpus laboribus subigere, ut dum orandum esset, vigilate melius assuesceret; Vigila, inquit, Pachomi, ne tentet te satanas, & damnum patiaris. Animadversa porro insigni in Pachomio obedientia, & singulari patientia, non mediocriter animo exultabat senex, salutem ejus in tuto collocatam videns. Lætissimo autem die Paschæ ait ad Pachomium; Quoniam præcipua hodie agitur festivitas Christianorum, age prandium nobis præpara. [Palamonis frugalitas & abstinencia.] Cui Pachomius sine mora obsequens, in salem, quem ante contriverat, olei nonnihil infudit. Sic namque vesci solitos jam ante dictum est. Quandoque autem & olusculum addebatur silvestre, sine aceto & oleo; & cinerem frequenter cum sale miscebant. Parato itaque prandio, senem, ut comedat, Pachomius invitat. Is vero ad instructam propius mensam accedens, oleum conspicit sali immixtum: percussaque sibi fronte, non sine gravi gemitu ita loquitur; Dominus cruci est affixus, & ego oleum comedam? Timide autem rogante eum Pachomio, vix adductus est, ut, amotis olei acetique condimentis, de more tandem cibi aliquid sumeret. Ita Palæmon, vir sanctissimus, secundum Salvatoris vocem, crucis mortificationem magna cum animi sui demissione perpetuo circumferebat, nullo eam loco ac tempore negligens.

[5] Nocte quadam, vigilantibus Palæmone atque Pachomio, ignis coram ipsis erat accensus. [Quem monentem audire nolens quidam] Surgens vero frater

alius, qui tunc primum venerat ut habitaret cum eis, Palæmonem ita est affarus; Qui fidei inter vos prærogativa se donatum putat, is super accensis hisce carbonibus immotus consistat, dum Euangelicam orationem recitando absolverit. Hanc Monachi vocem e superbicæ spiritu profectam esse cum non ignoraret senex, hominem graviter admonuit ac dixit; Desine, talia proferre in medium: deciperis enim. At ille, senis admonitione parum commotus, suum carbonibus pedem imposuit, constitutamque orationem recitavit. Indeque descendens, pedem quidem suum, operante id dæmone & Deo permittente, vidit illæsum; sed animo magis elatus est, secundum id quod scriptum est; Ad pravos pravas vias mittit Dominus. Hoc igitur ille modo ab ipsis recedens [ac veluti exprobrans illis, aiebat, ubi est fides vestra? &] procul inde sibi seorsim vixit. Dæmon interim, [a dæmone misere decipitur,] qui eum jam ante in fraudem induxerat, ut insidiis suis opportunum animadvertit, speciosæ ornatæque mulieris sumpto habitu, cellæ in qua morabatur ostium pulsat, atque aperienti Monacho; Quoniam, inquit, a creditoribus meis vehementer urgeor, qui pecunias a me, quibus non sum persolvendis, exigunt, obsecro te ut in tuam me tantisper domum recipias, donec eorum persecutio desinat. Monachus ergo, propter animi sui obdurationem, discernere nequiens quid rei ageretur, mulierem admittit. Cumque dæmon homini ad peccatum stimulos vehementes subderet, eumdem flagitii perpetrandi causa propius accedentem medio in conatu graviter impulit, sic ut mortuo similis in terram concideret. Aliquot deinde post diebus paululum sibi sensibusque redditus, ad Palæmonem Pachomiumque rursum se contulit, & magno cum ejulatu & timore culpam suam confessus; Ego, aiebat, calamitatis meæ causa sum, qui te, recta omnia monentem, audire nolui. Sed vos misero mihi auxilium præbete: [& infeliciter perit.] magno quippe sum in periculo ne a dæmone in luctuosissima quæque abripiar. Monacho adhuc loquente, & viris sanctis casum

ejus deplorantibus, repente a dæmone infelix abreptus, & per non exiguum montis spatium, furiosi instar decurrens, ad civitatem Panos devenit, ubi deinde in ardentem balnei fornacem ab eodem dæmone præceps datus, defunctus est.

[6] At Pachomius exemplo tam infausto ad majores in virtute progressus faciendos acriter incitatus, [Hinc Pachomius ad virtutis studium magis excitatus] omni custodia cor suum custodire statuit, quemadmodum scriptum legimus: ita, ut optimus senex vehementer admiraretur, quod non externam solum, eamque admodum severam, vivendi rationem alacriter sustineret, sed conscientiam quoque suam omnem ad perfectissimam pietatis ac religionis regulam exigeret, spes suas omnes ac meliores in cælis habens repositas. [Prov. 4. 23] Cumque divinorum sermonum lectioni meditationique serio incepisset vacare, non ruditer, quemadmodum solent plurimi, aut unum solummodo quidpiam, sed omnia & singula ex iis in seipso exhibere contendit; in humilitate, in mansuetudine, in veritate, illum Domini sermonem accurate observans; Discite a me quia mitis sum & humilis corde. [Matt. 11, 29] Atque hæc omnia ex antiquorum Patrum, qui cum Pachomio diu vixerunt fida narratione accepimus: illis namque ea ipsemet, post divinarum Scripturarum explanationem, frequenter commemorare fuit solitus: nos vero omnia quæ audivimus scribere nequaquam possumus, sed partem dumtaxat aliquam. Circa montem porro illum solitudo erat, [corpori excruciendo studet,] spinis admodum impedita. In hanc persæpe ad ligna colligenda avehendaque missus Pachomius, cum nudis pro anni tempestate pedibus incederet, graviter eos affligebat, inhærentibus multo cum dolore aculeis: quos ille cruciatus fortiter tolerabat, clavorum eorum non immemor, quibus Servatoris nostri pedes manusque ligno Crucis aliquando fuerunt affixæ. Consuetudo illi erat, maxime cum in locis

versaretur ab hominum aliorum congressu remotioribus, [& perpetuæ orationi intendit.] ut orationi multum diuque insisteret, Deum obsecrans, ut ab inimici technis ac dolis tam ipsummet, quam ceteros eriperet omnes. Ita cum Deo familiariter agere avebat.

[7] In solitudinem igitur longius aliquanto progressus, ad vicum quemdam desertum, Tabennesin nomine, [Divino monitu ipse & Palæmon in Tabennam secedunt.] forte pervenit: ubi cum pro ea qua in Deum ferebatur caritate orationi vacaret, eamque protraheret longius; vox ad eum defertur (nullam quippe ad id usque temporis cælestem visionem fuerat expertus) ita dicens; Subsiste hic, & monasterium exstrue: plurimi namque monasticæ vitæ amplectendæ avidi huc ad te accedent. [Quibus ducatum præstabis juxta Regulam, quam monastravero tibi. Et protinus apparuit ei Angelus Domini deferens ei tabulam, in qua erat omnis forma institutionis adscripta, qua docendi forent quicumque ad ejus magisterii studia pervenissent: quam Regulam Tabennesiotæ hodieque custodiunt, eodem cibo semper utentes & habitu, ipsam quoque disciplinam sollicita circumspectione servantes. Nam monachi qui ibidem commorantur non solum more, sed & robore corporis & locorum situ præ ceteris longe diversi sunt; & necesse est eos diversam quoque Regulam custodire.] Qua voce percepta, cum a divino spiritu emissam eam esse Pachomius acutissima purissimaque mentis acie secundum Scripturas judicasset, ad Patrem suum reversus, omnem, ut contigerat, rei seriem eidem exposuit o..... [Obsecrans ut secum pariter veniret ad locum, quo posset Domini mandata explere. Qui nolens eum in aliquo contristare, utpote carissimum filium, precibus ejus illico paruit.] Uterque igitur in locum designatum abiit, ubi posteaquam donumculam ceu monasteriolum exstruxissent; ita Pachomium sanctus senex est allocutus; Quoniam firmiter mihi persuadeo istam tibi mentem a Deo esse injectam, age, sic inter nos

statuamus, ut alter alterum nullo umquam tempore deserat, sed mutuo nos visitemus, ego semel, & tu semel p: & sic fecerunt, quanto deinde tempore germanus Christi miles Palæmon in vivis fuit.

[8] [Palæmonis ægrotantis patientia & obedientia:] Post hæc vehementi splenis dolore affici Palæmon graviter cœpit, inde orto, quod nimia seipsum severitate tractaret, toto quin etiam corpore magna eum tenebat infirmitas. Sæpe quippe cibum sumere erat solitus absque ullo aquæ potu; alias econtra solo aquæ potu contentus, nihil omnino cibi adhibebat. Sed a Fratribus & medico persuasus, ut valetudinis suæ curam admitteret, quo amissam recuperaret sanitatem; tum quidem ea omnia quæ ad morbum levandum conducere posse videbantur, haud gravate admisit aliquo temporis spatio. Ut autem vidit e morbi sui molestia nihil admodum diminui, omnem ciborum illorum usum rejecit, dicens; Si fortissimi quondam Christi Martyres, cum membris mutilarentur, minuerentur capite, ignibus traderentur, in fide tamen Dei & Christi constanter ad ipsam usque mortem permanserunt; ego in exiguo positus labore timeo & fugere debeo? Equidem induci me passus ut qui conducere ad sanitatem posse videbantur, cibos comederem, nihil profeci; ad pristinam igitur in vivendo severitatem revertar, in qua omnem meam requiem sitam esse arbitror, atque ita restituar sanitati: non enim hominum, sed Dei unius causa durum hoc vitæ institutum amplexus sum. Isto igitur modo mensis integri spatio gravissimi morbi molestias fortiter Palæmon sustinuit; quem a Tabennesi frequenter invisens Pachomius, [quem paulo post mortuis Pachomius sepelit.] & lecto ejus assidens, non aliter ac patrem fovebat amantissimum, donec senem sanctissimum Dominus ipse visitare & ad se evocare tandem est dignatus. Defuncti corpus Pachomius terræ mandavit, & in commorationis suæ locum deinde est reversus.

ANNOTATA.

Dionysius Exiguus in Vitis Patrum: Cumque sacerdos impurissimus sacra sacrilega solito celebrare voluisset, præsentia Pachomii dæmonis prorsus evanere præstigiae. Tum diu multumque idem sacerdos hæsitans, in modum simulacri quod colebat mansit immobilis, vehementer admirans cur solennia dæmones responsa non redderent. Tandemque immundo spiritu revelante cognovit, pueri Pachomii causa insolita provenisse silentia, atque in hæc verba prorupit attonitus: Quid inimicus Deorum huc venit? Procul eum pellite & quantocius amovete. Idem sensus est apud Lipomanum ex versione Herveti.

Christiani quidem fuerunt etiam Philippi, sed professione minus publica nec usque in Ægyptum nota.

Maxentium appellat Laurentianus Codex, solus a Rosiveido inventus qui nomen exprimat: Baronius Lycinium intelligit: hoc certum Constantino ante annum 323 nihil potestatis fuisse in Ægypto, cum tamen necesse sit, multo citius notare Pachomii militiam. Nodum solvimus in Comment. prævio, indicantes Achillem, contra quem an.296 legerit milites Constantinus, postea Imperator.

Dionysius, ad civitatem quamdam: & postea de civitate illa profectos dicit tirones. Hervetus Appulerunt in quoddam oppidum Thebarum, & postea, navigavit ex illo oppido. Baronius Oxyrinchum fuisse existimat, civitatem in Thebaide, ubi similia, quæ hic Pachomius, Christianæ pietatis officia expertum se narrat Euagrius seu potius Rufinus vel Palladius in Vitis Patrum cap. 5. Sed hanc ejus opinionem refellens Rosweidus ostendit Oxyrinchum urbem mediterraneam & procul a Nilo fuisse. Ergo ex pluribus in Ægypto Thebis aliquas intelligit extra Thebaidem, Pachomii patriam: quippe quem hic dicit

Dionysius ad peregrina transvectum, Hervetus in aliena regione versatum. Malim & ego, Thebas & quidem Magnas intelligere: nam si solum intelligeretur aliquod Thebæorum seu Thebaidis oppidum, in textu Græco legeretur. Cum autem utræque Thebæ, id est Diospolis Magna & Parva, fuerint in superiori Thebaide, fieri non potest ut ex inferiori ortus credatur Pachomius, sicut dicunt Menæa. Quo autem remotiorem ab hic indicata civitate feceris ejusdem patriam, eo facilius capies quomodo ille ad eam secundo devectus Nilo, Christianorum miratus sit caritatem, velut antea sibi ignotorum.

CAPUT II.

**Pachomii in vivendo severitas,
animi demissio,
pugna adversus dæmones,
cura de Discipulis & monasteriis.**

[9] A accepta autem de Pachomio fama, ejus secundum carnem germanus frater, [Ioannes, Pachomii frater, fit monachus, & fratris discipulus.] cui nomen Joanni, fratrem videndi cupidus, in vicum Tabennam profectus est. Ubi postquam conspexit Pachomium, magnam animo cœpit voluptatem; non enim suos ille propinquos revisere curaverat, ex quo tempore militia absolutus in solitudinem sese contulerat. Joannes autem cum vitæ istius rationem omnem vehementer probasset, apud fratrem manere constituit. Nullæ ambobus erant divitiæ nisi lex & testimonia Domini; tum si quid e quotidiano manuum labore supererat, id omne in egenos liberaliter distribuebatur, servato solum quod ad vitam ægre sustentandam sufficeret. Vestitu utebantur vili admodum atque contempto, sic ut lebitonem, a quem ferebant, alia numquam veste mutarent, nisi cum is esset lavandus. At S. P. N. Pachomius, ad carnem suam magis edomandam, [Vt somnum capere solitus fuerit Pachomius.] cilicina ut

plurimum veste corpus tegebat. Hoc vivendi instituto longum profecto vitæ suæ tempus exegit. Cum defatigatum nimiis orandi causa vigiliis corpusculum somno tantisper recreare vellet, ita hoc facere fuit solitus, ut in cellulæ suæ medio super lapidem aut aliud quidpiam considens, ne parieti quidem tergum admovere sustineret. Quam quidem somni capiendi rationem quindecim omnino annos servare est animadversus. Plurimi itaque e senioribus Patribus, cum eam rem sermone aliorum didicissent, vel suis ipsi potius perspexissent oculis, pro certiore animarum suarum salute adipiscenda, iisdem modis carnem suam affligere sunt conati, utique in hoc intenti sedulo ut secundum Dei voluntatem certarent: postea vero faciebant sibi sedilia, unusquisque enim exercebatur prout vires ferebant, idque fideliter.

[10] Recordatus autem Pachomius factum sibi quondam a Deo promissum, una cum fratre suo Joanne monasterii limites cœpit extendere, [Monasterii septa explicare aggreditur.] ut quicumque ad vitam istic inter Monachos capessendam accederent, admitti haud difficulter possent. Huic operi cum uterque esset intentus, Pachomius quidem, Dei promissionem habens ob oculos, monasterii septa non parum producebat. Joannes vero, solitudinis & privatæ habitationis amantior, ædificium perpetuo coarctabat. Indignatus itaque vehementer Joannes, qui ætate superabat Pachomium; Desine, ajebat, a cœptis istis temerariis. Hac fratris correptione commotus nonnihil vir sanctus, [eam ob rem a fratre reprehensus, indignationem cohibet,] qua rem omnino bonam impediri satis sciebat, nihil tamen contra eum protulit, sed generosus passionum suarum domitor, secuta nocte, in ædificii inferiora solus descendens, diu multumque ingemiscere cœpit, atque ita Deum precari: Adhuc, Domine, prudentia carnis suum in me dominatum exercet: carnis adhuc in vivendo legibus obsequor. Hei

mihi! quia juxta id quod scriptum est, morte moriturus sum. Qui tanto tempore in hac me vita exercui, [& coram Deo se humiliat.] & ita animum ad virtutem comparavi, iracundiæ adhuc motum persensi, esto ob causam bonam atque laudabilem. Mei, Domine, ut ne peream oro miserere. Si enim rerum suarum vel partem aliquam exiguam inimicus in me repererit, nec gratia tua adversus omnem ejus conatum me communiveris, opportunus admodum fiam ipsius insidiis. Etenim si legem tuam universam quis impleverit, cecideritque in uno, factus est omnium reus. [Jac. 2, 10] Credo equidem, Domine, si miserationes tuæ ac magnæ auxilio mihi sint, fore ut deinceps constanter insistam semitæ Sanctorum tuorum, ad anteriora omnia alacriter me extendens: illi siquidem divinæ tuæ gratiæ auxilio suffulti, merita inimicum suum ignominia affecerunt. Qua, oro, ratione leges vivendi præscribam iis, quos ad ejusdem mecum vitæ institutum vocare dignaberis, si de hostibus victoriam ante non reportavero?

[11] Hæc orans, totam noctem usque dum dies illucesceret eodem in loco perstitit, eademque semper cum gemitu ad Dominum verba obsecrationesque habuit. Tantum quoque sudoris e corpore ejus eruperat (fervebat quippe æstas, & locus in quo precabatur caloribus admodum erat obnoxius) ut ad pedum ejus plantas non modica aquæ limo permixtæ copia cerneretur. Istud quoque habebat in more positum, ut, cum suas in oratione manus extendisset, non continuo, quiescendi causa, eas in naturalem situm reponeret, sed in figuram crucis protensas servans, ad vigilandum in oratione corpus durabat. [Et quamvis esset in omni virtutum genere præpotens, incredibili tamen humilitate & mira mansuetudine cum suo germano cohabitans, eum per omnia sustinebat: qui non post multum temporis vitæ præsentis cursum implevit. Cujus funus debito curavit honore Pachomius. Nam totam noctem super ejus cadaver

psalmis egit hymnisque pervigilem: & animam quidem ejus Domino commendavit, cui & ipse crediderat, corpus vero solícite reddidit sepulturæ.] [Dæmonum tentationes sustinet,] Plurimas dæmonum tentationes homo sanctus sustinuit, modum discens ex doctrinis divinarum litterarum, præsertim Euangelii, quamvis ex parte tantum: quia omnes quidem sanctorum hominum agones singillatim non sunt expressi, cum divinarum Scripturarum, ad vitam æternam nobis concessarum, character brevis sit atque concisus. Patri quippe nostro Abraham ea fuit lex data, quæ his paucis omnino vocibus absolvebatur; Ambula coram me, & esto perfectus: [Gen. 17, 1] Sed sicuti nos, quemadmodum teneri infantes, opus habemus Patribus nostris, qui panem nobis frangant, pariter etiam debemus vobis aquam fidei propinare: quæcumque enim audivimus & cognovimus, quæque Patres nostri annuntiaverunt nobis, necesse est venturis seculis non habere occulta. Novimus quippe, sicut sumus edocti, signa hæc esse & prodigia, quæ notantur in Psalmo ostensa sub Moyse, & successoribus ejus. [Ps. 77, 43] Ipsorum autem Patrum antiquiorum ope atque auxilio illud etiam boni sumus consecuti, ut qui nunc sunt Patres, genuinos illorum filios esse & imitatores minime ignoremus; utque tam nobis quam venturæ deinde generationi notum sit in secula, quoniam Jesus Christus heri & hodie ipse & in secula.

[12] Quod porro variis adeo tentationibus fuerit exercitatus Pachomius, [mentis puritatem singulariter amat.] divina factum est permissione, ut & ipsius fides magis probaretur, & nostræ etiam consuleretur utilitati. Ante enim quam monasterium exstrueretur, cum solitariæ sese vitæ dedisset, in id præcipuo studio erat intentus, ut ad virtutes omnes alias singularem quamdam cordis puritatem adjungeret. Quod dum ardentissime studet perficere, nequaquam passus est, ut vel minimum quid subiret animum suum, unde infici is aliquo modo poterat.

Dei quippe timorem, & judiciorum divinorum memoriam, & *ignis æterni cruciatus perpetuo secum cogitabat*: itaque cor ejus pravis cogitationibus erat impervium, ut portam æream, contra latronum insidias præclare munitam, haud absurde illud esse dixisses. Cum ergo Dominus vidisset quanta diligentia sui timorem assequi studeret Pachomius, ultro ei concessit petitionem Patrum ejus, uno ore rogantium, *Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* [Ps. 118, 80] At vero dæmones, [Quibus eum terriculamentis. & præstigiis aggressi sint dæmones.] invidiæ non exiguæ stimulis in eum acti, cum virum sanctum omni conatu opprimere decrevissent, variis eundem præstigiis palam sunt aggressi. Pachomio namque orationi aliquando intento, ac genibus de more niti volente, lacus ingentis inanem speciem objecerunt, ut aquarum metu deterritus a genuum flexione abstinere cogeretur. Ille autem, dæmonum fraudibus abunde perspectis, firma in Deum fide fiduciaque confirmatus, genua in solo posuit, dæmones pudore suffundens, ac Deum egregie benedicens. Fuit cum in morem procerum, Principem suum stipantium, Pachomii latera hinc illinc cingentes, una cum ipso procederent, ac talibus inter se uterentur vocibus; *Date locum famulo Dei.* Sed vir sanctissimus, omnem suam in Deo spem collocatam habens, illos, ut qui frustra essent, risu contemptim excipiebat.

[13] Fuit cum vano conatu cellulam ejus sic aggressi sunt concutere, ut subita ejus ruina sanctus Anachoreta opprimendus videretur: Pachomius vero illud a Psalmista eis opposuit, *Deus noster refugium & virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis, propterea non timebimus, dum turbabitur terra.* [Ps. 41, 2] Alio tempore cum ad laborandum consedisset, diversa eum ratione aggressus est tentare diabolus. Galli namque gallinacii assumpta specie, in os Pachomii cucurire institit. Rursus folium arboris in conspectum proferunt dæmones, ac

funibus illud bene magnis & firmis adstringunt: tum gemino hinc inde facto agmine, quanta possunt vi, non secus atque si ingens movendus esset lapis, pertrahere ad se quique conantur, sublato ad invicem clamore, ut Pachomius orationi intentus in risum solveretur, itaque de ipso triumphant. Visis autem quæ objiciebantur, ingemuit vir sanctus: ac mox, cum nihil ille amplius commoveretur, universa dæmonum caterva evanuit. Cibos aliquando sumpturus ad mensam consederat, cum ecce mulierum obscænarum forma habituque, una quasi pransuri, accedunt dæmones: sed, cum mentis suæ purissimæ aditus omnes diligentissime oclusos haberet Pachomius, universi mox ejus adversarii disparuerunt, nulla ei labe illata. Athletæ namque suo Dominus aderat, qui dixit: Noli timere, quia ego tecum sum. [Gen. 26, 24] Plurima quoque alia, eaque peracerba, Dei famulus est perpressus, ita ut e verberibus quæ corpore suo sæpe excipiebat, summos a mane usque ad vesperam cruciatus persentisceret, non alio doloris solatio, quam quod a Deo athletam suum exercente, mala tanta infligi optime meminisset. [Ab Hieracapoline monacho solatium accipit,] Dum gravibus adeo molestiis ac doloribus exerceretur Pachomius, eosque fortiter sane perferret, ex antiquioribus monachis nonnemo, Hieracapollo nomine, visitandi gratia eum accessit. Salute itaque invicem reddita acceptaque, cæpit ei Pachomius enarrare quæcumque sibi dura atque acerba acciderant. Cui Monachus; Confortare, ait, & esto robustus: non enim ignorat diabolus, si te in animi dejectionem possit pertrahere, eadem sese opera nos omnes, qui vitæ tuæ imitatores existimus, insidiis suis opportunos habiturum. Quamobrem fortiter sustine, ne & sanguis noster, si vinci te a dæmone contingat, de manu tua requiratur. Hac monachi voce magnas sibi vires addi sensit Pachomius, oraveruntque ambo ut ab invicem nullo umquam tempore sejungerentur. [Exinde memoratus Hieracapollo sæpe veniebat ad senem: qui post aliquantum temporis, dum

solito Pachomium visitans paucis cum eo diebus remoratus esset, valida infirmitate correptus, humanis rebus exceßit, juxta votum senis dies suos perfecta conversatione consummans. Sepelitur itaque sanctis sancti Patris manibus, [cumque deinde mortuum effert.] psalmis ab eo & hymnis & canticis spiritualibus ex more celebratis.]

[14] Ante autem quam perfectam divinarum rerum notitiam acquireret, tantam a Deo fidem adeptus est Pachomius, ut palam serpentes calcaret & scorpiones, ut exundantem Nilum ferasque sine metu & fidenter expectaret, nihil nocumenti ab illis accipiens. [Crocodili quoque, si quando neceßitas fluvium transire compelleret, eum cum summa subjectione portabant, exponentes eum ad locum quemcumque præcepisset:] quoniam in rectitudine cordis, quamvis necdum in plenitudine scientiæ, [Gratiis multis donatus a Deo] hæc omnia peragebat. Dominus namque haud mediocrem famuli sui curam habebat, per quem talia patrandi rationem edocere constituerat. S. Moyses certe cum virgam suam in serpentem videret conversam, viso portento extimuit, cum nondum ei Dominus ut virgam arriperet præcepisset: quod simul atque fecit, in virgam rursum serpens est conversus. Ante enim quam singularem quamdam a Deo virtutem potestatemque acceperint, timenda pertimescunt ipsi etiam Sancti; & quæ ceteris impossibilia, iisdem quoque sunt impossibilia. Eam ob rem Pachomius, suam quoque agnoscens & confitens ignorantiam, ita Dominum precatus est: Tibi, Domine, qui oculos cæcorum illuminas, gratias habeo ingentes, quod in hisce etiam rebus decipi me non fueris passus, ignorantia meæ te tantisper accommodans, donec quæ tua sit perfecta voluntas omnino me dignatus es edocere. Jamque non modicam vitæ partem adversus dæmones luctando verus Christi athleta & sanctissimi Antonii imitator insignis exegerat. Quamobrem illud a Domino

petiit, ut dormiendi necessitatem quantum fieri posset, ab eo auferre ne gravaretur; utque ita noctu diuque vigiliis intentus, hostium suorum machinationes omnes everteret, sicut scriptum est; Et non convertar donec deficient : infirmi namque sunt adversarii nostri, fidem Christi firmiter teneamus. Et sane voti sui compos per non exiguum tempus redditus, invisibilem Deum in purissima sua mente, sic quasi in speculo quodam, Intuebatur.

[15] Post hæc cum Fratribus, materiem ad storeas arundineas conficiendas colligentibus, in insula degens Pachomius, [jussusque per Angelum proximorum vacare saluti,] vigiliis de more servabat: cumque, ut secretius orationi vacaret, reliquorum se consortio tantisper subtraxisset, ac Dei perfectam voluntatem per orationem exquireret; Angelus ei a Domino apparuit, non aliter ac quondam factum est Manoë & uxori ejus, cum de Sampsonis futura nativitate sunt admoniti. Ita autem edixit Angelus: Dei voluntas est, ut servias hominum generi, ipsos ei conciliando: [& multitudinem congreges monachorum, juxta formam quæ tibi præscripta est cunctos instituens. Acceperat enim dudum tabulam, in qua erant hæc annotata.

Singulis juxta vires suas edere concedas & bibere, & pro modo vescentium laborare compellas; & neque comedere modeste, neque jejunare prohibeas. Validioribus quidem & comedentibus validiora opera, leviora vero abstinentibus & infirmioribus imponas.

Facias autem diversas cellulas, & ternos per unam cellulam habitare constituas.

Omnium vero cibus in uno loco paretur atque consumatur.

Somnum vero capiant, non jacentes; sed super instructas & paululum reclines cathedras, & velatas palliis suis, sedentes quiescant.

Induantur autem noctibus lebitones lineos, præcincti lumbos: habeantque singuli meloten, id est, caprinam pellem confectam albam, sine qua neque comedant neque dormiant.

Accedentes tamen ad communionem Sacramentorum Christi, & cingula solvant & meloten deponant, cucullis utentes tantummodo.

Hoc etiam præceptum erat, ut juxta numerum elementorum & Græcarum litterarum, viginti quatuor monachorum turmæ constituerentur, ita ut singulis turmis imponerentur singularum nomina litterarum, id est ab A & deinceps usque ad Ω: ut cum interrogaret Archimandrita de aliquo in multitudine tanta, facili responsione cognosceret. Verbi gratia cum diceret qualis esset A vel Z & rursus A vel P vel Σ, proprio quodam signo nominis litteræ uniuscujusque turonæ mores exprimeret, simplicioribus & innocentioribus I nomen imponens, difficilioribus autem & tortuosis Ξ competenter accommodans : ita ut, pro modo conversationis & propositi, singulis turmis litterarum elementa concinerent; solis spiritualibus hæc ipsa quid significarent scire valentibus.

Sed & hoc in illa tabella ferebatur adscriptum, ut peregrinus alterius monasterii, si veniret, habens habitum diversum, nullus cum eo comederet, excepto eo qui iter agens id observare non posset.

Qui vero semel ad hoc intraret monasterium, ut ibi jugiter permaneret, per tres annos a studiis sacratoribus

ærceretur; operaretur tantum opera sua simpliciter, & ita post triennium stadium certaminis introiret.

Cum autem comederent, capita sua cucullis operirent, ne Frater Fratrem videret manducantem: & ut nullus comedens loqueretur, nec præter mensam suos alibi circumferret aspectus.

Nec non ab Angelo, qui cum Pachomio loquebatur, hoc quoque constitutum est, ut diurnæ orationes duodecim fierent, & vespertinæ duodecim, & nocturnæ duodecim.

Cumque Pachomius diceret paucas orationes esse; respondit Angelus: Has solas constitui, quas possent infirmiores absque labore perficere : ceterum qui perfecti sunt, hac lege non indigent: apud se namque in propriis constituti cellis orare non desinunt, qui puritate mentis & divina contemplatione pascuntur.]

[16] [plurimos discipulos suscipit, & instruit,] At ipse quæ facta erant, attentius secum ac vocem præcipue illam ter repetitam cogitans, nihilque amplius de veritate ejus Deique beneplacito dubius, excipere cœpit omnes quicumque monasticæ vitæ studio accensi ad eum accedebant. Peracta vero debita eorundem probatione ac parentum voluntate explorata, habitum eis monachorum conferre non differebat, singillatim quæ observanda erant diligenter præscribens. Ac primum quidem ut mundi hujus rebus omnibus, & domesticis, & sibi etiam ipsis nuntium remitterent, itaque Salvatorem, idipsum inculcantem, studiose sequerentur: hoc enim demum esse aiebat quod dicitur ; Tollere crucem suam. Pulchris adeo ac salutaribus instructi præceptionibus non poterant non magnos discipuli ejus, secundum vocationem, ut scriptum est, qua vocati erant, fructus facere. [Eph. 4, 1] Cumque virum sanctissimum non modo in id incumbere, ut corpus suum rigide haberet, sed omnis

quoque Monachorum multitudinis curam gerere animadverterent, magnopere equidem admirabantur. Quippe ubi hora advenisset prandendi, suis ipse Fratribus mensam sternebat: olera cum sevisset, manibus quoque suis eadem rigabat: si quis ad monasterii ostium pulsaret, ipse ad aperiendum respondendumque accurrebat: si quem e Fratribus solito pejus habere contingeret, nocturno etiam tempore ad vilissima quæque ministeria paratum sese exhibebat. Necdum enim Fratres, præsertim juniores, ad talia invicem obsequia exhibenda prompti videbantur : sed ab omni eos cura liberos servans, sedulo ita monebat. Qua vocatione vocati estis, Fratres, satagite ut finem ejus adipiscamini: Psalmorum, aliorumque piorum librorum, sed Euangelii imprimis lectioni meditationique vos ipsos addicite. Tum ego in vobis Deo ipsi juxta divinum ejus mandatum inserviens, animo futurus sum pacato atque tranquillo.

[17] Discipulorum porro ejus primi erant, Psentaesis, & Surus, & Psoïs. Quos cum de divinis sermonibus perpetuo edoceret, [exemplo præsertim suo discipulis utilissimus:] ad bonorum operum æmulationem non parum excitabat. Quin & suis ipsi oculis, tacente quamvis Pachomio, egregia hominis sanctissimi opera, sermone omni potentius moventia, conspiciebant, admirabanturque non parum, hæc ad invicem verba proferentes; Nos existimabamus quidem, viros sanctitate conspicuos, a Deo tales effici; in ipsis, inquam, matrum suarum corporibus sanctos jam existere atque immutabiles, neque sua ad id voluntate aut conatu quidquam conferre: peccatores quoque non posse aliter vitam instituere, propterea quod ista sorte nati illi sint. Nunc vero manifesta nobis est divina bonitas erga Patrem hunc nostrum sanctissimum, qui cum e gentilibus parentibus sit progenitus, summo tamen in omnem pietatem ardore fertur, atque omnia Dei mandata observat perfectissime. Possumus igitur & nos, & quotquot sunt homines, Patris

hujus vestigia premere, quemadmodum Sanctorum vestigiis ipse omnino insistit. Atque illud profecto est quod sacræ nobis litteræ inculcant; Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. [Mat. 11. 28.] Cum hoc itaque homine omnia perferamus fortiter, inque ejus societate vitam exigamus, cum optima ille nos semita ad Deum conetur perducere. Ad Pachomium inde conversi; Cur, inquiunt, solus, o Pater, omnia monasterii hujus onera sustines? Tum Pachomius; Quis ei volvendæ machinæ jumentum suum adhibeat, sub qua non gemere modo, sed etiam concidere illud sine miseratione aspiciat? Deus autem misericordiarum, vilitatem meam benigne respiciens, vires etiam vobis sufficiet, aut alios insuper adducet, qui monasterii onera aliquando post me suscepturi sunt haud illibenter. Communiter quippe omnes vivebant; [quibus certam vivendi regulam præscribit.] quamobrem certam atque securam vitæ normam iis præscripsit Pachomius, addiditque præceptiones, animis eorum perficiendis admodum utiles; ut, juxta divinas scripturas, vestitu uterentur modesto, cibum sumerent moderate, somnum decenter caperent.

ANNOTATA.

Addit Dionysius, explicationis causa, Lebiton autem linea vestis erat, instar colobii, qua monachi utuntur hodieque per Thebaida & Ægyptum. S. Hieronymus in præfatione ad regulam S. Pachonii aliique Lebitonarium vocant diminutive, & interpretantur genus vestimenti sine manicis. Infra autem in Appendice num. 29 ex facto lonæ hortulani, Lebitonem dumtaxat unum habentis, quo solum utebatur cum esset communicaturus, apparet ejus usum ad sacra institutum fuisse, qualis est superpelliceorum apud nos; & Lebitonem dictum videri quasi vestem Leviticam, in scripturis dictam Ephod lineum.

In iis quæ Dionysius & Hervetus habuerunt MSS. solum dicitur, quod ipsi, Pachomius scilicet & Ioannes, diversorum Patrum instituta considerantes, dabant operam ad majora virtutis augmenta consurgere: addit Dionysius operabantur etiam sedilia, sicut alii; scilicet cophinos aliaque utensilia, non sibi, sed iis qui emptari erant. Ast melius Hervetus sensui a nobis expresso inhæret quoad illa.

Quæ sequuntur de Regula non inveniuntur in MS. Veneto, sed apud Dionysium, qui videtur ipsam vitæ textui qualem in Vitis Patrum apud Palladium vel Heraclidem Ponticum legerat, intexuisse. Triplicem ejus versionem qui volet inter se compositam collatamque videre, Franciscum Bivarium adeat in opere de Veteri Monachatu lib. 3, cap. 6, § 1 id præstantem: nobis satis est Dionysii versionem dare, & infra post Ammonii Epistolam aliam quamdam Regulam, in monasteriorum fundatione proponi solitam, qualem in MS. Florentino invenimus.

Addit Palladius, Fecit autem eis cucullas molles (Nicephorus, mitras lineas) tamquam pueris, in quibus jussit imponi figuram Crucis purpureæ.

Palladius, ex monasterio alio habente formam (id est, Regulam) diversam; cum quo non comedere tantum, sed & potare & in monasterium ingredi vetat.

Longe aliter hæc Regula apud Palladium: Eum qui semel ingreditur, nec potest cum eis ad triennium sustinere certamen, non admittes: sed cum opera fecerit difficiliora, sic prodeat ad stadium post triennium. Ast Heraclides propius ad Dionysii sensum, sed verbis longe clarioribus: Quicumque ad eos idcirco fuerit ingressus ut cum ipsis maneat, non illum, nisi triennii tempus impleverit in loca monasterii secretiora recipias: sed cum prius per triennium totum laboriosius opus duriusque

perfecerit, tum receptum intrinsecus jam ei esse permittendum.

Caßianus lib. 2 Instit. cap. 4 meminit duodenarii Psalmorum numeri, tam in vespertinis quam in nocturnis solennitatibus custoditi, qui, inquit, intemeratus nunc usque perdurat, quia non humana adinventione statutus a senioribus affirmatur, sed cœlitus Angeli magisterio Patribus fuisse delatus. Præscriptis autem addunt Palladius & Heraclides: Tres autem solas ad horam nonam diei: quando vero universa multitudo conveniebat ad manducandum, unicuique ordini in singulis orationibus statuit Psalmum præcinere.

Præter Regulam ab Angelo allatam in tabula, prolixiores Constitutiones dictavit Pachomius, quæ & Regula S. Pachomii vocantur, & S. Hieronymo interprete extant in Codice Regularum Holstenii parte 1. & annotationibus eruditis illustrantur a Francisco Bivario lib. 3 cap. 6 a num. 11 usque ad finem, postquam monuit, Angelicam Regulam non tam monachis fuisse datam quam ipsi Pachomio, monachis vivendi normam præscripturo. Illis adde Pachomii epistolas & verba mystica, de quibus infra num. 62.

CAPUT III.

**Prudentia in regendo: zelus & bonum exemplum
Pachomii Monasteria ordinantis:
Theodori novitii de matre victoria.**

[18] Ita factum est, ut, vocante Deo, & numerum Monachorum augere volente, non pauci ad idem cum Pachomio vitæ genus ducendum confluerint. Inter hos Pecusius, Cornelius, Paulus, & alter quidam Pachomius, & Joannes, sanæ ejus fidei constanti fama omnes inducti. Post paucos etiam dies Theodorus se eis adjunxit, quindecim circiter annorum adolescens, qui genuinus

deinde hominis sanctissimi filius & imitator effectus est. Ex hisce qui aptiores reperiebantur publicis primum monasterii curis præfecit: numerus porro discipulorum ad centenarium jam excreverat. Ubi igitur ad peragenda sacra mysteria erat necesse, Presbyterum e vicinarum Ecclesiarum una aliqua evocabat Pachomius, itaque ipsis absolvebatur solennitas. Nemo quippe inter eos ad ecclesiastici Cleri ordinem adjunctus versabatur, [Ambitionis occasionem iisdem eripit:] ita ratiocinante Pachomio, & ad suos persæpe repetente, optimum videri, nullam, in cœnobiis præsertim, dignitatem & excellentiam appeti, ne rerum earum causa aversiones, rixas, invidiam, æmulationem, aliasque divisiones inter monachos oriri contingat. Quemadmodum enim vel exigua ignis scintilla in segetem forte incidens, si non continuo fuerit extincta, integri anni labores nata est omnino exurere, ita Clericatus initium est cogitationis de appetenda præcellentia. Nobis vero potissimum convenit, [erga Presbyteros reverentiam commendat:] aiebat, obedire Ecclesiæ, & in quemcumque sacro Presbyteratus ordini a Patribus nostris Episcopis adscriptum inciderimus, summa eum veneratione prosequi. Non enim etiam olim omnes Judæi inter Levitas censebantur. Quod si contingat e monachis aliunde advenientibus unum quempiam Clericatus esse dignitate insignem, non continuo eum vituperio dignum judicemus, veluti honoris cupidum (absit) sed ita potius statuamus, invitum illum, & Episcopo obsequentem, & Sanctorum imitorem, ad id honoris pervenisse, si modo rite atque decenter suum ille officium peragere novit. Quin & si quis, ut homo, non injustæ fortassis reprehensionis causam præbuerit, non tamen iudicio eum nostro condemnemus: est enim Deus justus iudex, qui singulis temporibus iudices, sui vicarios & Apostolorum successores, in orbe constituit, quibus ut justo iudicio cuncta discernant concessum est: nos autem moderate, benigne, & misericorditer in omnes oportet agamus. Cum autem Clericus aliquis ad virum Sanctum ut

monachis adscriberetur, accedebat; ordini quidem ejus deferebatur reverentia, quemadmodum divina nobis lex præscribit; quantum vero ad observantiam Canonis Fratres obligantis attinet, præstabat illam talis æque ac ceteri.

[19] Videns porro homines ætate provectos, corporibus debiles, atque alios adhuc pueros; magna motus commiseratione, animis omnium consulere solebat. Non minori perfundebatur lætitia si quos videret notabilem in virtute progressum facere, & fide fiduciaque in Deum excellere: erant quippe omnes proficiendi studio & æmulatione admodum insignes. Nonnullos tum constituit, [varios sibi in administratione adjutores deligit.] qui sibi in animarum cura auxilio esse possent; & Oeconomum, qui curam haberet omnium ad corpus vitamque sustentandam necessariorum; cui alium in munere eodem socium & adiutorem adjunxit. Per singula quoque contubernia ordinavit Præfectum, & in adiutorium ejus alium ab eo secundum. Primum autem contubernium minorum est Oeconomorum, in quo mensam parant & cibos coquunt ipsis Præpositis. Reliqui enim Monachi promiscue habitant. Si quis autem severius vivendi genus sectari cuperet, is absque impedimento & alacriter propositum suum exequebatur. Post hæc & aliud constituit Oeconomorum contubernium, in quod Fratres infirmitate aliqua pressi ad convalescendum se conferrent, servata omni quæ regulis præcipiebatur munditie. Huic domui secundum etiam Præfectum dare voluit; monasterii vero foribus homines religiosos & peregrinorum amantes præesse, ut qui peregre forte advenirent, secundum merita & dignitatem benigne exciperentur; utque monasticæ vitæ candidatos sub se haberent, instruentes eos de rebus ad salutem spectantibus, donec habitum reciperent. Alios quoque plures, fide & pietate conspicuos, in Fratrum gratiam statuit, qui in fora excurrerent, & quæ necessaria monasterio compararent.

Extra hoc vero ministerium quivis Præfactorum, trium contuberniorum gerebat curam, ut ternis quibusque septimanis ministrantium Fratibus vices mutarentur, & alius in ministrando atque alius semper servaretur ordo : illi vero impositum sibi a Præfecto opus perficerent, prout scirent esse mentem magni Oeconomi aut totius monasterii Patris. [Plurimis enim (sicut dictum est) ad eum venientibus, & multipliciter in opere spirituali crescentibus, magna quædam conversationis eorum videbatur esse diversitas: quibus senex, juxta datam sibi divinitus Regulam, gratia Christi se per omnia moderante, pro viribus & ingeniis singulorum, mensuras & formas operum custodire studebat; aliis quidem ut labore manuum victum quærerent, aliis ut Fratrum occuparentur obsequiis ; nec iisdem cuncti temporibus vescerentur , sed unusquisque pro labore suo vel studio , continentia moderamina sustineret. Vniversos autem commonebat,] ut ad omnem obedientia nutum prompti essent paratique, ut propriam discerent non habere voluntatem, ut denique pulcherrimos de se fructus Deo producerent. Si monasterii universi Patrem abesse quandoque contingat, qui secundum ab eo locum tenet sufficiens est ad res omnes curandas, donec is revertatur, idque citra fastum aut jactantiam, sed magna cum humilitate & mansuetudine ad Fratrum omnium ædificationem: idemque in contuberniis singulis quoad Præpositum & ei subordinatum ordo servabatur. [Catechesim curat, præsertim pauperum,] Statutum fuit ut monasterii Oeconomus tribus per hebdomadam vicibus mysteria fidei exponeret, sabbato semel, ac bis in quavis Dominica; nec non ut duo jejunia observarent contuberniorum Præfecti.

[20] Ad hæc omnia magnus Pater noster Pachomius illud etiam insigniter adjecit, ut ecclesia erigeretur in pago quodam deserto, ad quam Sabbato & Dominico quovis die pauperes e vicinia pastores verbum Dei audiendi causa

convenirent. Non hoc tamen a seipso consilium sumpsit Pachomius, sed Serapionem Tentyrorum Episcopum illud ipsum audivit suadentem. Sacras itaque constitutis horis ad congregatum populum lectiones habebat Vir sanctissimus, cum Fratribus suis ad ecclesiam progressus, propterea quod alius nullus ibi Lector, ad istud muneris obeundum, designatus foret. Erat in ecclesiæ istius & peregre advenientium commoda atque necessitates tamdiu intentus Pachomius, donec Presbyter aliquis advenit, qui hoc munus digne perageret. Dum autem ad populum verba haberet, ita suam omnem promebat sapientiam, ita ostendebat pietatem, sic oculos, sic mentem, sic os atque vultum habebat compositum, ut rudes atque mundo addicti homines, cum hunc Dei famulum intuerentur, majores conciperent animos ad Christianorum fidem pietatemque amplectendam. Ferebatur quippe vir egregius incredibili quadam in omnium salutem cupiditate. [Presbyteratum declinat.] Cumque in homines subinde incideret, qui nullam Dei, creatoris sui, præ se ferrent cognitionem; magnis privatim lamentis eam ob causam indulgebat, id unum desiderans, ut omnes, si fieri posset, ad salutem æternam perduceret. Erat id temporis Alexandriæ Archiepiscopus vir sanctissimus Athanasius, qui cum subjectas sibi diœceses de more lustraret, in superiorem quoque Thebaidem ad ipsam usque Syenen ascendere statuit, Dei ecclesias in recta fide confirmaturus. Cum itaque ad Tabennesim navigio appulisset, cum fratribus suis Monachis obviam occurrit Pachomius, non sine magna lætitia psalmos hymnosque decantans (magna quippe hominum multitudo comitabatur S. Athanasium) Deoque ob ejus præsentiam gratias habebat ingentes. Postea is, quem supra nominavi Tentyrorum Episcopus ad Papam Athanasium oravit, dicens: Monachorum in hoc meo loco Patrem habeo, insignem Dei famulum; cupio itaque vehementer ut omnibus eum Monachis, intra curæ meæ limites versantibus, Patrem jubeas esse & Presbyterum. Ille vero

hoc audiens, donec transisset Papa, delitescere inter Fratres studuit. Attamen diligenter attendens ipsum in navi existentem, cognovit esse verum Dei famulum; maxime ubi audivit quantas pro Euangelio & recta fide tentationes sustinisset, qua etiam ex causa multum secutis deinde temporibus sustinuit: [*Hæreticos, & maxime Origenem detestatur.*] [caritatem quoque, quam erga universos & maxime Monachos exhibebat, intento mirabatur animo, eumque toto cordis affectu venerabatur.

[21] Nec solum hunc diligebat ardentius, sed & omnes rectæ fidei viros summo studio præferebat. Hæreticos autem detestans plurimum], *maximo odio prosequebatur Origenem, non ea solum de causa, quod ante Arium & Meletium adversus Dei Ecclesiam blasphemis & schismate grassantes, ex eadem ipse Ecclesia fuisset ejectus: [sed etiam quia sacræ Scripturæ dogmatibus exosa atque detestanda, quæ nonnullorum corda subverterent, expositionibus suis admiscuit: & sicut solent qui venena temperant, amaritudinem melle contegere; sic proprii virus erroris cælestium verborum dulcedine liniens, exitiosa rudibus dogmata propinavit; quapropter universos Fratres sollicitius admonebat, ut non solum ipsi Origenis commenta non legerent, sed neque legentibus quidem aurem penitus admoverent.* Vnde fertur aliquando reperisse volumen ejus, & in aquas misisse continuo testatus his verbis: Nisi scirem nomen Dei in eo esse conscriptum, omnes garrulitates blasphemiarum ejus ignibus concremassem: adeo rectæ fidei erat amator, æmulatorque veritatis. Sicut autem inimicis Ecclesiæ odio adversabatur hostili, ita Catholicorum probabatur adgaudere profectibus, & ipsum Christum redemptorem omnium se in Sacerdotibus ejus in Ecclesiæ throno testabatur cernere. Si quando vero fratrem detrahentem cuiquam pro quolibet negotio cognovisset, non solum non credebat ei, [Detractores pessime odit.] sed etiam

avertens se mox ab eo, veluti a facie serpentis, concitus abcedebat, illud Psalmographi frequenter insinuans: Detrahentem secreto proximo suo hunc persequer. [Ps. 100. 5.] Nullus, ajebat, bonus de ore suo profert quidquam mali, nec sanctis Patribus venenato ore prorsus obloquitur. Qua de re multis quidem Scripturis, Dei demonstrabat indignantis offensam, præcipue tamen Mariæ proferebat exemplum, quæ mox ut adversus S. Moysen querelas, obtreccionis effudit, perfusa lepra divinum judiciū vitare non potuit. Hæc docens, utilitatem maximam audientibus conferebat.

[22] Comperit autem germana soror ejus institutionem senis præclaram atque sublimem: cupiensque videre eum, [Erga consanguineos affectum exuit.] ad monasterium ejus advenit. Quod ubi agnovit Pachomius, hujuscemodi responsum ei per ostiarium direxit: Ecce, soror, audisti de me quod vivam & incolumis existam; perge igitur in pace, nec contristeris quod te non videam corporalibus oculis. Quod si volueris hanc conversationem sequi quam teneo, ut possis apud Dominum misericordiam reperire, cogita tecum diligenter & tracta: & si cognovero hoc sanctum cordi tuo sedisse propositum, præcipiam Fratribus meis ut tibi procul ædificent mansionem, in qua cum disciplina verecundiaque persistas: nec dubito quod alias exemplo tuo Dominus advocabit, quæ tecum maneant, & per te mereantur salutis æternæ invenire subsidium: nullam namque requiem in hoc corpore mortis habere poterit homo, nisi qui piis operibus Deo placuerit. Hæc audiens soror ejus, flevit amare; & compuncta divinitus, ad exhortationem saluberrimam mox appulit animum, seque Christo servire professa est Hanc ergo mentem germanæ suæ Pachomius agnoscens, [Soror ejus fit monacha:] Deo gratias egit, qui ei promptam largitus est voluntatem, & protinus religiosioribus imperat Fratribus ut ei procul a se monasterium construant. Quod ubi factum est, cum illa secundum timorem Dei vitam

duceret convenerunt ad eam aliæ plurimæ, [cui cum multæ se adjungerent,] & brevi tempore magnæ multitudinis Mater effecta est. Quas instruens & docens, ut cor a carnalibus cupiditatibus abstrahentes, ad cælestia & mansura semper attollerent ipsa & vivendo pariter & loquendo salutis eis itinera demonstrabat. Sanctus autem Pachomius cuidam Petro, ætate jam grandævo, & veneranda senectute conspicuo, [Visitatorem] præcepit ut interdum famulas Dei visitaret, & sancta exhortatione sustolleret. Habebat enim cum mortificatione passionum omnium, etiam sermonem, sicut scriptum est, sale conditum, eratque oculis mentis & corporis valde castissimus, qui sæpenumero virginibus Christi de sanctis Scripturis loquebatur, & insinuabat ea quæ pertinent ad salutem. Pachomius vero descripsit eis regulas, quibus utentes, jugiter conversationis suæ momenta dirigerent. [& regulas tradit.] Exceptis enim melotis, quas feminæ non habent, omnis institutionis earum forma Monachis probatur esse consimilis. Si quis autem de Fratibus habebat in monasterio feminarum propinquam aliquam vel sororem, [cautela in visitationibus monacharum.] eamque visitare voluisset, mittebatur cum eo unus ex senioribus probatæ vitæ: & primum quidem videbat eam quæ Sororibus præerat; & deinde sub ejus præsentia & aliarum, quæ erant provectoris ætatis, sororem suam vel proximam Frater cum omni pudore & gratia sanctitatis cernebat, nihil ei deferens, nec prorsus ab ea quidquam accipiens. Non enim proprium quid habebant quod sibi mutuo largirentur; eratque satis utrisque solum visitationis officium, memoriaque futurorum cum spe felicitatis æternæ. Si quando vero vel ad structuram, vel ad aliam rem feminæ Monachis indigerent, eligebantur magnæ conversationis, viri qui Fratibus ad quæsitæ præessent officia: & cum timore Domini laborantes, refectionis hora revertebantur ad monasterium, caventes apud eas quidquam cibi potusque percipere Vna vero regula tam

virorum quam feminarum hodieque perdurat, nisi quod feminæ melotis, ut diximus, minime utuntur. Quod si defuncta esset Virgo, curantes funus ejus reliquæ, cunctaque quæ ad sepulturam pertinent adimplentes, deferebant usque ad ripam fluminis quod utraque monasteria dividit, psalmos ex more canentes. Tunc transeuntes Monachi cum ramis palmarum & olivarum frondibus, psallentes transvehebant eam, & in sepulchris suis cum hilaritate condebant.

[23] [Theodorus nobilis adolescens,] Hæc talis ac tanta conversatio longe lateque crebrescens, sanctique Pachomii nomen ubique perveniens, universos ad agendas Deo gratias excitabat. Non pauci quoque contemnentes hujus mundi negotia singularem Monachorum conversationem & spiritalia studia diligebant. Inter quos & Theodorus, adolescens annorum ferme quatuordecim, Christianis ortus parentibus, & secundum seculum valde claris, hoc modo conversus est. Vndecimo die mensis Tibi, id est octavo Idus Ianuarias, quædam apud Ægyptum celebratur ex more festivas. Cernens itaque domum suam nimis amplam ac splendidam bonisque omnibus abundantem, per Dei gratiam corde compunctus, talia secum cœpit volvere: Quid tibi proderit, infelix Theodore, si totum mundum lucratus fueris, & temporalibus perfruens deliciis ab illis æternis bonis & immortalibus excludaris? nullus enim potest & præsentibus deliciis perfrui, & perennis gloriæ præmia promereri.] Et graviter mox ingemiscens, in secretiorem domus partem sese proripit, ibique in suam se faciem prosternens, cum lacrymis hæc a Deo precatus est: [spretis deliciis & domo paterna,] Nolo, Deus, quæcumque ad mundi istius vanitatem pertinent. Te solum & misericordiam tuam volo. Posteaquam autem Theodori mater filium suum diu multumque requisivisset, dicto in loco eum tandem reperit. Cujus oculos a fletu quasi turgidos cum observasset; Quæ tibi, ait, fili mi,

doloris causa? quo nunc loco versaris? ego quippe & fratres tui jam dudum ad prandium te præstolabamur. At Theodorus matri respondens; Abite, inquit, vos & prandete: ego enim cibos haud quaquam sumere statui: itaque ad vesperum usque in eodem conclavi jejunos perstitit. Ad biduum quoque sua persæpe jejunia protraherebat, per duos etiam annos, Monachi adinstar, a cibus deliciaribus abstinere solitus. [inter monachos vitam agit:] Post hæc suæ permissus voluntati, domo egreditur paterna, & Latopolitanum Nomum petens, in anachoretarum istic & piissime versantium consortium abdere se constituit, annum tunc agens suæ ætatis quartum circiter & decimum.

[24] Cum itaque ad instituendos de rebus piis sermones vespera quadam in unum convenissent Monachi, ex iis nonneminem de Tabernaculo Mosaico sic audivit disserentem, ut Sancta, & Sancta Sanctorum de duobus populis mystice intelligenda esse assereret, eaque hunc in modum interpretaretur. Prior namque, aiebat, ille Israëlis populus per exterius Tabernaculum nobis videtur significatus, cujus omnem sacrificandi rationem & apparatus in animalium occisione, in propositione panum, in candelabro & luminaribus, aliisque nonnullis, constitisse novimus: at vero quæcumque ad fidem Christi vocatæ sunt gentes, Sancta nobis Sanctorum, id est plenitudinem legis, repræsentare dicendæ sunt. Etenim quæ ad illas spectant, multo sunt illustriora, quam quæ exterius illud Tabernaculum commendare poterant. Siquidem animalium loco in sacrificia mactandorum altare habent Thymiamatis, pro Mensa panum propositionis Arcam testamenti, qua panum spiritualium copia, & liber Legis, & alia quæ scitis continentur; pro Candelabri denique lumine atque splendore Propitiatorium illis, in quo sese Deus misericorditer exhibet, qui ignis consumens est, hoc est Deus-verbum, quod, assumpta hominis natura, factum est propitiatio pro

peccatis nostris, in carne scilicet nostra visibiliter nobis apparens. [ubi de Pachomio accepta fama,] Hanc de Tabernaculo interpretationem ubi in medium Frater iste ac Monachus produxit, illud ad extremum addidit: Quodcumque modo ad vos dixi, jam ante ab homine omnium quos novi sanctissimo, Patre inquam nostro Pachomio, auditu ipse percepi, cum eamdem Tabernaculi expositionem afferret, qui in Tabenna magnam Monachorum, pulchros in Christo progressus facientium, multitudinem congregat. Sic autem plane mihi persuadeo, fore ut vel propterea aliquid meorum delictorum condonet Dominus, quod hoc in tempore de viro sanctissimo fecerim mentionem. His auditis, vehementer animo accensus est junior Theodorus, atque ita Deum obsecravit: Si tantæ sanctitatis homo aliquis in terra versatur, fac, oro, Domine Deus, ut aspectu ejus frui, ejusque præceptionibus merear instrui, atque ita animæ meæ salutem, ipso adjuvante, consequar. Hæc porro eadem in oratione repetens Theodorus, maximam noctis illius partem exegit.

[25] Illucescenre autem die Pecusius quidam, vir non pietate minus quam senio venerandus, [duce quodam Pecusio ad illum pergit,] propter quamdam Fratrum necessitatem, illuc advenit. Eum igitur multis precibus rogavit Theodorus, ut sese ad Magnum Pachomium in ejus monasterium deducere secum ne gravaretur. Adolescentem itaque abduxit Pecusius: dumque arreptum iter haud indiligenter peragunt, Dominum suppliciter adorat Theodorus, ita aiens: Benedictus es Domine, qui petitionem meam benigne exaudisti. Ut autem in Patris nostri Pachomii venit conspectum, multos in ipso monasterii limine gemitus profudit ac lacrymas. Cui Pachomius; Noli, ait, flere, fili mi: ego quippe Patris tui (Deum intelligebat vir sanctissimus) sum servus. Postquam deinde in monasterium adolescens est ingressus, [sitque sub eo monachus.] & auribus atque

oculis inculpatam Fratrum monachorum vitam cognovit, magno ad virtutem studio est incensus. Quamobrem nullum in proficiendo modum ponens, in mandatorum divinorum observatione magis quotidie magisque confirmabatur, a Pachomio, qui Sanctorum vestigiis omnino inhærebat, viam quæ tenenda erat diligenter edoctus. Et sane ingenio præditus erat adolescens, ac tria hæc summo sibi studio comparare satagebat, animi videlicet puritatem, mediocritatem sermonis quo apte admodum grateque utebatur, & sinceram ad usque mortem obtemperandi promptitudinem. Jam vero in omnibus vitæ monasticæ exercitationibus, vigiliisque orationis causa producendis, nulli umquam visus est concedere: sed æmulabatur perpetuo charismata meliora, ita ut tam consolator afflictorum, quam natu etiam majorum ad optima quæque dux & hortator existeret. Spiritus enim ubi vult spirat. [Jo. 3, 8] Pater itaque noster Pachomius, cum insignem adeo discipuli sui profectum lætissimis oculis aspiceret, ita apud animum suum statuit, fore ut, se mortuo, ad animarum regimen divinitus vocaretur Theodorus.

[26] Mater porro re intellecta venit, epistolas secum ab Episcopis deferens, quibus jubebatur, [Matrem videre ab nuit;] ut ei restitueretur puer. Hæc in Virginum cœnobium hospitaliter recepta, literas Episcoporum ad Pachomium destinat, ut saltem filium videre liceat. Adolescentem igitur allocutus Pater; Audio, inquit, tua causa tuam huc advenisse matrem. Episcoporum illa litteras attulit; ob quarum reverentiam necesse est ut a nobis abeas, matrem salutes, ac bonam ejus veniam impetres. Dic mihi, reponit adolescens, o Pater, si post tantarum rerum acceptam cognitionem, matrem salutaturus abiero, non jure meritissimo in supremi judicii die reprehendet me Dominus? ubi enim ad aliorum ædificationem fortiter agere me oportebat, scandalum nunc fio tantæ Fratrum multitudini. Filii certe Levitarum parentibus & fratribus

suis mortem adferre non dubitarunt, ut Domino magis placerent, neve ejus in capita sua iram provocantes de animæ salute periclitarentur. Nec ego igitur aut matrem aut quidquam omnino meum in mundo isto habeo: præterit enim. Tunc Pachomius: Si Deum magis quam matrem diligis, numquid consiliis tuis ego obsisto? nonne potius id ut generose facias hortator accedo? Qui enim amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. [Mat, 10, 37] Hæc certe omnis est summa perfectionis. Pulcherrimum istud animi tui propositum cum Patres nostri sanctissimi Episcopi acceperint, non propterea mœrore aut indignatione, sed gaudio potius summo afficiendi sunt, quando tantum te in virtute profecisse animadvertent. Nec sane vitio aut peccato verti potest, si quis in suos forte propinquos incidens, eos non ut carne aut sanguine junctos, sed ut membra Christi, non alio ac reliquos fideles omnes, amore prosequatur: caro enim non prodest quidquam. [Jo. 6, 64] [Si quis autem passione quadam seculi captus, dicit: Parentes caro mea sunt, eos diligere debeo; audiat beatum Petrum Apostolum prædicantem. A quo quis superatur, huic & servus efficitur. Qui ergo vincitur amore carnis, servus sine dubio est carnis.] Cum ergo matri suæ sistere se Theodorus nollet, [quæ in Virginum monasterio monacha efficitur.] ipsa etiam, ut quæ incredibili erga filium suum amore tenebatur, ad propria reverti noluit: sed cum devotis Deo virginibus volens lubensque permansit, ita secum inquires; Hoc saltem modo vel inter alios Monachos subinde eum videre, neque hoc tantum, sed etiam animæ meæ salutem in tuto potero collocare.

ANNOTATA.

In MS. Florentino his omnibus omiſſis solum legitur: Sunt & aliæ domus constitutæ cum suis Præfectis & Subpræfectis ad opificia, exercenda & texturam storearum. Hactenus autem descriptæ officiorum distributioni lucis aliquid

addere poterit, quod S. Hieronymus in Prologo, ad Regulam S. Pachomii a se Latine redditam, ita exponit: **Nostri Fratres Ægyptii, hoc est Tabennenses monachi, habent per singula monasteria Patres, & Dispensatores, & Hebdomadarios, ac Ministros, ac singularum domorum Præpositos: ita ut una domus quadraginta plus minusve Fratres habeat qui obediant Præposito: sintque pro numero Fratrum triginta vel quadraginta domus in uno monasterio: & ternæ vel quaternæ domus in unam tribum fœderentur, ut vel ad opera simul vadant, vel in hebdomadarum ministerio sibi succedant per ordinem: Hæc ille: quas autem Hieronymus domos vertit, Græce malui vocare contubernia, rem potius, quam communem & indefinitam vocis Græcæ vim attendens.**

Tentyra & Tentyris urbs & Nomus Ægypti, inter Diospoles Magnam & Parvam, quondam Episcopalis, nunc prorsus jacet extincta.

Quamvis Alexandrini Patriarchatus diœcesis varios a variis limites accipiat; satis tamen statui potest tam ex ipso Athanasio, Patriarcha quondam Alexandrino, quam ex Epiphanio aliisque, omnem Thebaidem eidem Patriarchæ fuisse subjectam; quam hic proinde ex munere suo visitasse, recte scribitur Athanasius. Videtur autem ad solius Patriarchæ officium pertinuisse ordinatio non tantum Episcoporum sed etiam Presbyterorum per omnes sibi subjectas diœceses, ita ut eos Episcopi non nisi ex ejus licentia & mandato potuerint ordinare: hoc enim probat Episcopi Tentyrani pro Pachomio, suæ diœcesis Monachis cum titulo Presbyteri præponendo.

Syene urbs & insula non magna, a majori altera, quæ Elephantina dicitur, & sub eodem Syenes nomine quandoque venit, interfluentis Nili brachio abjuncta, distat ab Alexandria, quam longa cum Thebaide Ægyptus est.

Hinc colligimus facta hæc post annum 338, quo in suam Sedem ab exilio Gallicano rediit Athanasius, anno 341 ab invasore Gregorio iterum compellendus ad fugam, nec ante annum 349 restituendus suis. Baronius ad an. 328 Visitationem hanc refert, & ad ipsa aditi ab Athanasio Episcopatus initia. Nos in Vita S. Athanasii num. 378, secuti Hermantium, ad Valentis tempora & extremos sancti Episcopi annos eamdem Visitationem retuleramus, necdum examinata hac S. Pachomii vita, quod nunc correctum cupimus, quia anno 349 obiisse Pachomium didicimus. Addimus tamen etiam sub Valente, qui soli Athanasio pepercit, licuisse ei visitare Thebaidem, quod revera eum fecisse, cum jam Monachos regeret Theodorus, videbimus infra num. 91. Nota autem Papæ titulum hic & infra sic dari Athanasio, ut cum solo Romano Pontifice communem eum habeat Archiepiscopus Alexandrinus, sicuti ex Epistola Petri Antiocheni ad Gradensem Archiepiscopum, docet Leo Allatius lib. 1 de Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis perpetua consensione cap. 18.

Ruffinus lib. 3 num. 34 habet hæc de sorore Theodori: sed huic auctori potius credendum, quam Rufino, qui rem pœne similem de Theodori, non sorore, sed matre cum hac confudit.

Ad Synodum aliquam Episcoporum hac de causa accessisse videtur potens mulier.

CAPUT IV.

**Pachomii moderatio erga immorigeros,
delinquentes, pueros & ægros: miracula quædam
& monita spiritualia: Theodori profectus.**

[27] [Pro immorigeris quibusdam Monachis orat Pachomius;] Ante porro quam Cœnobitarum numerus in majus excresceret, quidam in Pachomii disciplina

versabantur Fratres, quorum animus in terrena atque carnalia adhuc erat pronus: nec enim fieri videmus ut sancto Dei timore omnes agantur æqualiter. Multis equidem illos Pachomius ad meliora omnia hortabatur, sed frustra; cum illi ad viam rectam capessendam vel intelligendam nec aures haberent, nec animos, & virum sanctum non exiguo dolore afficerent. Quamobrem in secretiora ille secedens, humi se prosternit, itaque Deum precatur: Tuum, Domine, hoc est mandatum æquissimum, ut proximos nostros non aliter atque nos ipsos diligamus. Tu itaque infelices illos benigne respice, eisque inspira ut compuncti animo timorem tum suscipiant, & quæ tandem monachorum vita esse debeat, omnino intelligant; ut hoc modo, veluti Fratres reliqui omnes, spem suam in te solo habeant repositam. Fusa oratione, cum nihilo illos obsequentiores videret effectos, sed pertinaciter in sua permanere inobedientia, regulam iis vivendi atque agendi singularem & seorsim tradidit, ut non possent eam non observare. At illi cum viderent suæ se voluntati haudquaquam permitti, [sed hi disciplinam ejus deserunt.] ut eum quem maxime vellent vitæ & actionum tenerent modum, panico quasi terrore perculsi, relicto Pachomio, in alia sese loca receperunt. E talium vero monachorum discessu illud est consecutum boni, quod tritico videmus accidere a zizaniis recte purgato, ut lætius multo floreat & maturescat; ita quoque discolis iis abeuntibus, reliqua monachorum multitudo & numero & virtute non parum visa est excrescere. [Hæc autem retuli, volens ostendere, quia sicut nihil obest hominibus seculo deditis, si se tradiderint monachorum institutis; ita nihil utilitatis affert monachis profectio venerabilis, si negligentes existunt; sed nec oratio paterna, nec condescensio eos poterit adjuvare torpentes.] a Cum quodam tempore quæcumque in promptu erant egenis liberaliter contulisset Pachomius, [Pachomius prodigiose frumento juvatur.] accidit ut necessarii ad victum panes deficerent. Quamobrem constituit, ut tres storeæ, quas

monachorum quidam attulerat, divenderentur, mittereturque qui frumentum pretio compararet. Ipsa vero eadem nocte sub auroram fores monasterii pulsare auditus est homo: quem intro admissum percunctatus est Pachomius, quid requireret. Cui alter, Frumentum, ait; sed per alia omnia perque ipsam meam salutem assero, quod in somnis occulta quadam vi adductus sim, ut vobis eo opus habentibus illud potius afferrem, tamquam acceptissimis Deo hominibus. Tum Pachomius; Nos quidem, respondit, frumento maxime habemus opus: sed tamen terminum, intra quem istud nobis restituendum erit, constitue. Cum itaque paulo post advectum navi frumentum in monasterium fuisset illatum, magnam omnes Fratres de repentina Dei erga famulum suum cura & providentia admirationem conceperunt.

[28] [A presbytero quodam quod peregrinos seorsim exciperet, reprehensus,] Fuit iisdem temporibus, post martyres pro fide occisos, Dionysius quidam Confessor, summa vir pietate, & Tentyranæ Ecclesiæ Oeconomus, idemque Pachomio amicissimus: qui cum intellexisset, Pachomium non permittere advenientibus aliunde Monachis, ut intra ipsum monasterium una cum aliis Fratribus degant, sed ad monasterii fores loco ab aliis secreto eos excipi; indoluit amici causa, ac mox in Tabennesin ipse profectus, virum sanctum eam ob rem dictis castigare instituit. Hominis reprehensionem mansuete patienterque excipiens alter; Deus, inquit, mentis meæ propositum optime habet perspectum, nec paterna tua Caritas ignorat, illud summo a me studio semper curatum, ut nullius umquam animum offenderem. Et sane quomodo id ego contra Dominum meum auderem, qui sic nos admonet: Quamdiu fecistis uni ex iis qui in me credunt, mihi fecistis. [Matth. 25, 40.] Meosne igitur Fratres absque ulla ratione a ceterorum contubernio, sic quasi hospitio illos extrudens, semotos habeo? absit. [facti sui rationem modeste reddit.] Sed cum persæpe

monasterii mei statum attente considero, varii in eo generis homines, quosdam recenter admissos, qui nullam adhuc vitæ monasticæ cognitionem habent, quosdam etiam pueros, qui dexteram inter & sinistram discrimen invenire nequeunt, alere me conspicio. Quamobrem melius me facturum existimavi, futurumque e majore commodo atque honore Patrum ac Fratrum peregre advenientium, ut constituto quidem tempore nobiscum ad sacram convenirent Synaxim, sed perfecta deinde oratione in magis decentem & quietum locum ad cibos & somnum capiendum concederent, sufficiente me ipsis quæcumque habere possunt necessaria, ad eum modum quo Patriarcha Abraham Domino sub quercu & seorsim excepto ministravit. Hisce auditis acquievit presbyter Dionysius, & nihil quod non e divina esset voluntate, a Pachomio agi cognovit. [Hæmorrhœissam sanat.] Uxor erat cujusdam eo in loco degentis hominis, quæ sanguinis fluxum magna sua molestia patiebatur. Hæc ubi de Pachomii sanctitate audivit, Dionysium jam memoratum, viri sancti amicum, supplex rogat, Pachomium ut accersat, quasi de magni momenti re cum eo acturus. Advocatus ergo Pachomius cum Dionysio in ecclesia disserebat, ac dicta mulier, incarnato pro nobis Deo credens, qui ad suos quondam discipulos dixit; Qui vos recipit, me recipit, cucillum quo hominis sancti caput cooperiebatur, cum fiducia attigit, & repente sanitatem obtinuit, [Matth. 10. 40.] & procidens in faciem suam adoravit Dominum, glorificans ejus clementiam quod tanta per servos ejus beneficia credentibus contulisset. Tunc sanctus vir Dionysius factum sentiens, benedixit mulieri, & protinus ad sua repedavit.

[29] Aliquando vero neceßitas exegit ut sepius munimine monasterium vallaretur: in quo opere laborantibus Fratribus ipse lætus ferebat maximum auxilium]. Interim in vicino quodam monasterio, cui qui præerat Pater ad S. Pachomium consilii causa frequenter accedere erat

solitus, Frater fuit, qui Oeconomi munus in eo sibi monasterio deposcebat. Verum monasterii Pater, hominem eo officio ratus indignum, quando a petitione ut desisteret persuadere nequivit, callide ad Fratrem ita est locutus; Pater equidem noster Pachomius edixit, ut ne tuæ isti postulationi annuerem, quoniam eo quod petis munere parum te esse dignum, optime intelligit. Hæc ille audiens, non sine indignatione secum abripuit monentem, dicens; Veni, ad Pachomium una pergamus, ibique confirma quæcumque contra me modo protulisti. At monasterii Præses, metu pariter & dolore plenus, hominem sequebatur, multum dubitans, quem tandem exitum contentio illa esset habitura. [Monachum multa falso exprobrantem patienter tolerat,] Cæpta ergo via properantes, Pachomium una cum aliis Fratribus muro ad monasterium attollendo occupatum reppererunt. Quem propius Frater iste affatus; Descende, inquiebat, o mendax, & aliquod meum peccatum contra me, si potes, offer. Pachomio autem non continuo respondente; Obmutescis sane, adjunxit, cum nihil in tui excusationem proferre valeas. Quis vero te ad falsa dicenda compulit, cum præsertim ipse te perspicacem satis prædices, utpote qui longa te rerum contemplatione perfecisti? Talia adhuc Fratrem objiciente, cum nullius in ipsum delicti conscius sibi esset Pachomius; Peccavi, inquit, o Frater, sed tu veniam mihi, oro, concede. Numquamne tu in aliquod peccatum incidisti? Hac voce percepta, ab ira & contumeliis Frater destitit. Descendens autem ab opere Pachomius, monasterii Præsidentem de re, quam audierat, percunctatur. Quem ut lamentantem & animo vehementer anxium conspexit; Quid, ait, hocce tandem est negotii? Tunc alter: Hic, inquit, muneris cujusdam administrationem sibi deposcit, ad quod omnino reperitur ineptus. Ego vero cum ab ea mente hominem dimovere non possem, ut qui aures mihi præbere plane negat, tuam interposui auctoritatem, ut molestus esse desisteret. Illam siquidem a Domino prærogativam tibi esse concessam

non ignoramus, ut nihil te fraudis atque doli possit latere: sed ecce amens ille ac stolidus pessimis suis contumeliis virum justum ac sanctum incessere non erubuit. [beneficiis demulcet,] Tum Pachomius; An non, ait, divinam ex me voluntatem quæsiturus huc advenisti? igitur quod dicam attende. Suam homini isti petitionem facilis concede, ut hac ratione hominis istius animam potestati dæmonis eripiamus. Sæpe namque accidit, ut quispiam, alioqui malus, cum beneficiis fuerit affectus, nonnullum boni honestique amorem concipiat. Hæc scilicet ratio est caritatis, quam verbo nos & exemplo Deus edocuit, ut imperfectiones mutuas magno commiserationis affectu toleremus. Sic ergo ille voti jam sui compos, noluit; & mutato statim proposito cum valde magna contritione Pachomium amplexatus, culpam ingenuè est confessus; Homo Dei, [& ab apostasia servat.] inquit, superas multum famam, quam de te audivimus. Perspicere namque nobismetipsis licuit, quam egregia ratione malum in bono viceris. Si enim non ita placide clementerque, sed contra duriter atque acerbe me excepisses, monastica statim vita valere jussa, a divino recessissem obsequio. Benedictus tu, per quem vita mihi ac salus est conservata. [Tunc allevans eum de terra venerabilis senex, hortabatur sedulo ut vitam sumeret professione dignam, ne quando negligens perpetua in futurum tormenta sentiret. Et osculatus eum dimisit in pace: quem etiam usque ad fores monasterii prosecutus est.]

[30] Ad monasterium accedens quidam multis Pachomium precibus orabat, ut filiam suam, quam dæmon insederat, sanare vellet. Quod ille audiens, cui moris non erat cum mulieribus agere, misit per janitorem responsum ad ostium in hæc verba: [Occultum puellæ peccatum cognoscit.] Unum ex vestibus ejus lotum huc mitte. Allatam igitur puellæ tunicam ut homo sanctus aspexit, sua illam benedictione impertiturus; Non est hæc, ait,

puellæ, quam dicis, tunica. Affirmante altero, dictaque sua iterum atque iterum probante, esse illam filiæ suæ vestem ipsissimam; misit Pachomius qui diceret: Est quidem illa filiæ tuæ tunica, sed ipsa non servat castitatem, cum virginitatem sit professa: simul enim atque oculos in vestem conjeci, intellexi non esse a labe & corruptione puram, ac propterea ad filiam tuam negavi pertinere. Sancte itaque promittat fore ut majori se imposterum diligentia ab omni immunditia puram servet, idque coram Deo qui promissiones sibi factas numquam non audit: sic fiet ut Dei ejusdem misericordia filiam tuam sanam habeas atque incolumem. Filia ergo sua in examen vocata, indignans simul ac mœrens Pater ipsiusmet confessione peccati labem cognovit, ac simul promissum ab eadem accepit, quo nihil imposterum ab ea ejusmodi perpetratum iri sancte pollicebatur. Tunc Pachomius oleum, benedictione sua consecratum misit ad patrem: qui filiam suam eodem ubi perunxit, nihil in fide hæsitans, sanitati mox pristinæ videre meruit restitutam. [Ipsa vero glorificabat Dominum jugiter, quod non solum dæmone, [Quam, uti & adolescentem quemdam, oleo ac pane benedicto a dæmone liberat.] sed detestabili conversatione liberata, in reliquum se continentiae studio per Christi mancipasset auxilium.] Quidam alius filium suum, a molestissimo genio vexatum, adduxit rogans ut sanaretur. Panemque ab eo qui erat ad januam accipiens, cum mandato ut eum comminueret esuriante dæmoniaco, frustum ejusdem panis homini porrexit. Sed nec attingere eum energumenus voluit, cum ex aliis panibus avidissime comederet. Mala deinde punica & viridis coloris caseolos aperiens, panis benedicti micas iis immiscuit, ut nescius saltem dæmoniacus ex eo sumeret: sed cum vesci occepisset, aperuissetque appositos cibos, omnia panis benedicti frustula abjecit, ne minimum quidem ex iis degustans. Quamobrem biduo eum jejunum manere voluit, donec viribus ferme destitueretur: quo elapso pulvem coxit triticeam, cui dictum jam sæpe panem

immiscuit, quem benedicto insuper oleo intinxit. Continuo autem quieti sese tradens energumenus, altum cæpit dormire. Cujus parens non diu post ad monasterium rediens, Deumque laudans, de recuperata a filio sanitate nuntium ipse attulit. Complures etiam alios e variis languoribus per servum suum Pachomium Deus eripuit, qui per Sanctos suos, tam inter homines mundo addictos quam inter Monachos, salutem animarum numquam non operari dignatur. [Magna indifferentia utitur in oratione.] Quod si quandoque contingeret eum, pro alicujus sanitate deprecantem, minime exaudiri a Domino, nihil magnopere admirabatur, nec inde quidquam capiebat doloris; cum non ignoraret qualis sanctorum virorum in orando debeat esse mens & intentio. Itaque cum precaretur, illud repetebat identidem; Non mea sed tua voluntas fiat. Sic namque is, qui cum Patre est unum nos docuit, quoniam in omnibus ita oportet fieri.

[31] Si quis autem, eam quam homo sanctus in precando tenebat rationem ignorans, quærere non dubitet, unde nobis hæc scribentibus rerum illarum data sit cognitio; is primum quidem in memoriam revocet, quod, sicuti supra dixi, ipsimet diligenter de rebus Pachomii inquirentes, ex antiquiorum Patrum narratione omnia cognoverimus, quodque ipse Pachomius in Fratrum conventu residens ut aliquid proficuum explicaret, etiam intimas cogitationes suas eis aperiebat: & quo modo in omni ad Deum petitione orationē oporteat ordinare sine invidia docens, omnes ut fidem ac spem in Domino omnem reponerent; caritatē vero non fictam exhiberent proximo, erudiebat. Dicebat autem hanc doctrinam, præter manifestas illas sanationes corporum, esse etiam curationes animarum. Homo enim, inquiebat, sic animo & mente excæcatus, ut densissimis idololatriæ tenebris immersus, purum Divinitatis lumen non admittat, [Docet conversiones peccatorum habendas in miraculum:] si postea per veram fidem ad Dominum perductus, unum verum Deum

reverenter suspiciat atque cognoscat, numquid ea vere curatio & salvatio est? Ac rursum alius, bruti instar animalis, rebus fallacibus addictus, nec de veritate verbum profari sciens, si a Numinis supremi famulis nonnisi quæ justa sunt loqui imposterum didicerit; an non & talis spiritu sanus est effectus? Tum si alius quispiam stupore animi, divina mandata decussatis quasi manibus perficere nequaquam curet, ac mutata per Dei misericordiam voluntate pigritiam ponat, bonisque operibus sese addicat; nonne hunc egregie dicemus esse sanatum? Si fornicator, si superbus, opera alicujus e Dei famulis ad concipiendum Dei ejusdem timorem permotus, pœnitentiam agat, an non ingens hoc est prodigium?

[32] Dixit mihi, inquiebat aliquando e Fratribus nonnemo; Enarra mihi visiones aliquas a Deo tibi objectas. [virtutes solidas revelationibus,] Cui ego: Homini quidem peccatori, qualis ego sum, visiones videre nequaquam est in votis aut desideriiis: error enim esset & non secundum Dei voluntatem. Cum vero Deus id ultro & gratis dederit, in omni quod eventurum est, esto resurgat mortuus; nulla tamen seu superbiæ seu vanæ gloriæ tentatione lædetur fidelis Dei famulus, qui eam numquam habuit, nec omnino cognovit, divinæ namque providentiæ munere gubernantur universa. Audi nihilominus, visionem magnam. Si hominem conspexeris puritate & demissione animi insignem, admirandam sane visionem conspexisti. Etenim quid majus aut admirabilius videri potest, quam si obtingat alicui invisibilem Deum in homine visibili, tamquam in Dei templo contemplari? Similiter magnum quid esse cogitemus, quod a viris sanctis interiores animorum affectiones sæpe pervideantur, [& occultorum cognitioni ante ponendas:] quemadmodum Elisæus animum Giezi perspexit. Cum namque Dominus, qui cuncta scrutatur, aperire illis quæ secreta sunt, fuerit dignatus, tunc arcanorum fiunt conscii: sin autem Dominus non revelarit, hominum aliorum similes permanent, in hoc

solum perpetua contemplatione intenti, ut Divinitatem, quantum fieri potest, mente animoque respiciant; quod ipsum e Dei famulis unus nobis quispiam tradidit dicens; Providebam Dominum in conspectu meo semper. [Ps. 15, 8] Nec vero inde judicandus est quispiam quod abscondita penetrare nequiverit, sed quod eis similem se facere non sit veritus, quos in Psalmis condemnat spiritus divinus, ita dicens; Non proposuerunt Deum ante conspectum suum. [Ps 53, 5] Hic porro perfectionis gradus facilius obtingit adolescentioribus; [adolescentiam virtuti aptissimam, diligenter esse excolendam.] ut a prima ætate vocem Domini audientes, Dei recordatione informentur & ad anteriora extendere se perpetuo conentur, donec ad summa quæque & perfectissima, Samuelis in templo versantis exemplo, perveniant. Solum namque probe excultum facillime vites ad maturitatem profert: quæ vero tellus neglecta diu & deserta jacuit, multorum vix labore poterit expurgari, ut fructus tandem bonos proferat. Istud etiam ignorare non possumus, quod sicut terra, quantumvis bene excultata, si deinde negligatur, fiet, ut scriptum est, deserta, licet semen optimum ei fuerit demandatum: ita quoque sterilis ante & deserta, si studio non indiligenti præparetur, digna fit quæ fructus suo tempore proferat. Curam ergo adolescentum, ut Deus nobis præscribit, habeamus non mediocrem, quoniam, ut scriptum est, custodiens parvulos Dominus, animas quoque nostras ut pupillam custodiet: qua enim mensura, inquit, mensi fueritis, remetietur vobis. [Ps. 114, 6] Nemo vero audeat vel verbo talem aliquam animam offendere, ut ne pupillam oculi, numquam non in Deum justum judicem intenti, magno suo malo eruat. Neque necesse est pluribus dicamus, qua parvuli ratione custodiendi sint: verbo si dicam sufficiet. Quisquis Dei timorem in veritate ob oculos habens, ad summum usque perfectionis animum suum & conscientiam ab omni macula expurgaverit, is suffultus Domini sui auxilio, quo in

omnibus quæ agit opus habet, parvulos suos custodire facile poterit.

[33] [Theodori obedientiam exercet Pachomius.] Theodorus autem, de quo ante nobis fuit sermo, in prima adhuc ætate adolescens, summa sua voluntate veris solidisque de Deo doctrinis pascebatur, & confortabatur spiritu, Patrem suum Pachomium in omnibus sibi ad imitandum, veluti exemplar quoddam perfectissimum proponens, eique haud aliter quam ipsi Deo obsequebatur. Si vero subinde accideret, ut, cum certum aliquod opus ei perficiendum tradidisset Pachomius, sive per oblivionem sive per inadvertentiam, aliquid immutaret, aut etiam diversum quid præciperet, atque insuper quasi reprehendendo diceret; Quamobrem hoc operis aggressus es? nihil admirabatur Theodorus, nihil in sui excusationem afferre conabatur; sed summo reprehensionem silentio accipiens, eam vera de causa contra se afferri existimabat, sic apud se cogitans & dicens: Homo Dei est, non temere verba mutat aut sententiam; sed fortassis a spiritu divino extra se abreptus, ita contra meam voluntatem agenda imperat, ut me adhuc imperfectum corrigat. Si enim ita res non haberet, quomodo prius ab ipsomet imperata perficientem increparet? Huic quiddam non absimile apud prophetam Jeremiam reperio, quo loco Dominus populum reprehendit ob sacrificia, quæ non in veritate offerebat: Quoniam non hæc præcepi patribus vestris; cum tamen per Moysen illa præcepisset. [Jer. 72, 2] Quamobrem oportet me suspirare, donec Dominus cor meum rectum ac promptum faciat, ut Sanctis ejus debitam semper obtemperandi voluntatem exhibeam. [Hujus exigua de seipso,] Colligentibus aliquando Fratribus juncos in insula, ibidem versabatur Theodorus, ad eos cibo potuque reficiendos necessaria curans. Quadam igitur vespera P. N. Pachomius, cum redisset æger a labore, eique decumbenti ac supra modum

algenti cilicinam stragulam iniecisset Theodorus, ea tegi sanctus senex omnino recusavit; Hanc, inquit, vestem, Theodore, aufer, & storea me contege, qua alii omnes Fratres uti consueverunt. Obtulit deinde Theodorus grana pauca mali Punici, ut iis vires repararet. Sed oblata senex respiciens, ita cum lacrymis est locutus; Justumne est & æquum, ut sumptuosius ac melius nos ipsos habeamus, [& magna de Fratibus cura ab sollicitudo;] propterea quod Fratrum nos laboribus atque necessitatibus moderandis a Deo simus præfecti? Ubi ergo est timor Domini? Jamne, Theodore, omnia Fratrum tuguriola circumiens observasti, num quispiam ex illis infirmitate aliqua detineatur? illuc enim usque iudex est Deus. Pachomius porro accepta cælitus virtute ipsasmet animorum & corporum affectiones penetrare noverat, & qua ratione dæmones fidelibus Christi servis obstacula ubique ponere conentur.

[34] Contigit quandoque ut virum Sanctum in asceterio suo versantem febris invaderet, qua correptus integrum unum diem jejunando traduxit, quin & secundum jejunio addidit. Jamque tertium similiter parabat exigere, quando ad preces fundendas exurgens, Deique videndi desiderio æstuans, a morbo repente liber extitit. Dato igitur per Oeconomum de more ad prandendum signo, ipse etiam Pachomius, veste solita ad lumbos indutus, pariter cum Fratibus nulla infirmitate detentis mensæ accubuit, sensitque morbum e naturali aliqua causa nequaquam provenisse. Quamobrem Deo, qui vires sibi in quavis occasione sufficeret, gratias egit infinitas. Cum vero alium quempiam in periculo videret constitutum, nihil non agebat, ut ne ab adversariis suis sineret se superari. Ipse etiam met, quamvis sanctitate eximius, cum tamen corpore esset imbecilliore, magnis animis quamcumque sibi immissam ægritudinem sustinebat. Deus siquidem variis modis famulos suos novit explorare. [quam insigni exemplo declarat.] Fratrum unus ad mortem æger, diversa in cellula decumbebat, haud ita procul a

Pachomio; qui cum a contubernii Præposito paululum carnis ad nutrimentum postulasset (corpore quippe erat vehementer exhausto) idque in solum illud tempus, quo malum tam grave affligere eum pergeret; repulsam passus, sic Fratrem quemdam alloquitur; Me, quæso, o Frater, ad P. N. Pachomium quantocius hinc defer. Quod cum alter fecisset, in faciem suam æger ante Pachomii pedes se abiecit, & quid illuc eum advenire compulisset exposuit. Postulationem adeo justam, quamque obtinere æger haud esset indignus, intelligens magnus Asceta, in gemitum prorupit, ac prandii hora, cum Fratres ad comedendum convenissent, Pachomio quoque appositum est quo vesceretur. At ille, cibi nihil potusve degustans, hanc orationem habuit: Dicite mihi, Personarum acceptores, ubi scriptum est; Diliges proximum tuum sicut teipsum? Videtisne Fratrem illum, mortuo haud multum absimilem? Quamobrem igitur, ante etiam quam suam ille necessitatem vobis indicaret, neglexistis, & non consulistis, ut oportebat? ultro autem exponentem desiderium suum cur despexistis? Dicetis forte, quoniam apud nos insolitus est ejusmodi cibus, ideo eum negleximus. Nullane igitur morbo debetur discretio? nonne omnia mundis munda? Si vero licitum illud atque conveniens esse, vestro judicio statuere non poteratis, quamobrem ad me de tota re non retulistis? Hæc cum diceret, in lacrymas est solutus: semper namque commiserationis signum sunt lacrymæ. Si quis tamen animo motus, non videtur sicut ille lacrymari occasione oblata, interius tamen lacrymatur. Hisce porro Pachomii dictis permoti Fratres, festinarunt carnes emere, emptas concidere, concisisque solari ægrotantem. Tum vero etiam ipse Pachomius communi cum aliis cibo, oleribus videlicet ad ignem decoctis, sese refecit.

CAPUT V.

**Alia tria monasteria suscipit Pachomius & in iis
varia spiritualia documenta tradit.**

[35] Cum deinde monasterii a se constructi spatia, [Monachos in Proü deducit & monasterium ibidem ordinat.] monachorum multitudini recipiendæ paria nequaquam esse videret, nonnullos e suis in alium quemdam desertum locum, Proü vocatum, traduxit, quorum opera usus, aliud ibidem exstruxit monasterium, lateque extendit: plurimos enim ad vitæ istius rationem capessendam a Domino vocari quotidie observabat. Oeconomum quoque & duos alios, qui Fratrum istic degentium curam haberent, monasterio præfecit: distinxit Præfectos contuberniorum & Subpræfectos constituit; ad formam primi in Tabennesi monasterii. Illad autem memoria ut tenerent magnopere commendavit, ne alter alteri ulla in re molestiam aut nocumentum aliquod crearet, sed intra præscriptum cuique vitæ modum ac terminum continerent sese universi. Ordo quippe in rebus humanis venustatem habet non exiguam. Vir sane perfectus, etiam ubi ordo non est, recte omnia sciet disponere, quemadmodum scriptum est; Et in diebus famis saturabuntur. [Ps. 36, 19] Ceterum Pachomius etiam ipse dies noctesque monasterii utriusque commodis ac necessitatibus animum intendebat, verissimus optimi maximique Pastoris famulus existens. Post hæc cum in monasterio etiam Proü a Fratrum numerus non parum excrevisset, [Aliorum etiam monasteriorum curam suscipit.] senex quidam asceta, qui & ipse monasterio antiquiorum Monachorum cum potestate præerat, & Eponymus vocabatur, ad Pachomium venit, utque monasterii ad id usque tempus a se administrati curam suscipere vellet, plurimum rogabat: nomen autem monasterii erat Chenobosciorum. Hujus itaque administratione suscepta, alios etiam Fratres eo deduxit, iisque ipso in loco bene precatus, divinæ eos providentiæ commisit: statuens ut cum Fratribus, qui jam ante istic fuerant commorati, ipsi quoque habitarent, eademque uterentur vitæ regula. Ibidem similiter Oeconomum & qui secundum ab eo locum teneret, nec non contuberniorum

Præfectos & Subordinatos designavit. Quin & in quartum etiam monasterium, quod Monchosin nuncupant, Fratres dimisit, secundum traditam aliis omnibus vivendi normam ibidem victuros. Hoc autem fecit rogatus a præcipuis asceterii illius moderatoribus, & Regulas præscripsit Monachis illis, inter quos erat etiam senex quidam, Joannes nomine, in vita spirituali admodum exercitatus. Sic autem magna cum diligentia Fratres visitans Pachomius, si quos spiritu valentiores deprehendebat, hosce per singula monasteria, quanto tempore erat abfuturus, aliis jubebat præesse, non aliter quam in suo ipse monasterio cum potestate præerat. [Temperantiæ in cibo & potis studium apud Monachos promovet.] Accidit deinde ut cum duobus aliis Fratribus navi veheretur ad Monchosinense monasterium. In quod sub noctem receptus est: cumque cœnæ sumendæ tempus jam advenisset, mensam instruxerunt Fratres. Seditibus igitur illis ut comederent, multis & exquisitis nimium rebus, caseis nempe & ficibus, & fructibus olivarum paratam cœnam contemplatus Pachomius, solo pane vesci est aggressus. At reliqui absque ullo discrimine in omnia quæ erant apposita manus avidas injecerunt: e quibus nonnemo Pachomium diligentius attendens, lacrymas eum non tenere conspexit. Cœna itaque absoluta ubi exsurrexissent, rogatus quid illæ sibi lacrymæ tandem vellent, nihil omnino respondit; sed denuo ut fletus sui causam proferret precibus fatigatus; Vestra, dixit, causa, Fratres, in hanc mœstitiam incidi, propterea quod temperantiæ studium inter vos parum vigeat. Sane quibus cælestia sapiunt, ii continentes quoque sint, nec immoderato in cibos desiderio ferantur, oportet. Anne igitur peccatum esse putabimus cibis uti, præsertim vilioribus? Sed pulcrum est, quod Apostolus monet, non vinci in aliquo. Ego vero quia peccator sum panes reperi palato jucundos, iisque solis famem compescui, alias etiam quod Dominus forte objecerit,

comedere contentus. His auditis, magnum omnes a cibis non necessariis abstinendi studium incessit.

[36] Multum quoque Fratribus Pachomius proderat, [Ad eosdem de studio orationis,] cum de rebus sacris dicturus, locum cepisset. Monebat primum ut in orationis & contemplationis studio irreprehensibiles sese exhiberent, ut ne inimicorum versutias haberent incognitas, sed Domini virtute abunde instructi fortiter contra illos agerent. In Deo, inquit, faciemus virtutem. [Ps. 59, 14.] Tum Scripturæ sacræ sermones iisdem exponebat, maxime si qui intellectu occurrerent difficiliore aut magis abstrusi, [de Incarnatione,] de Domini incarnatione, de cruce, de resurrectione. Ac de incarnatione quidem Verbi divini sic sentiebat, ut diceret eam in Lege veteri non uno argumento significatam, dicente Deo apud Isaiam; Venio congregare omnes nationes: [Is. 66, 18.] Nec non in ipso Euangelio; quoniam Verbum caro factum est & habitavit in nobis. [Io. 1, 14.] De Cruce disserens, arietem afferebat in medium, cornibus in vepreto ac ligno Sabec detentum, [de morte,] & in victimam pro Isaaco adhibitum; Abrahamo præsertim dicente: Quoniam apparuit in monte Dominus; quo haud dubie Dei Filii unigeniti obitam in cruce mortem præmonstrare voluit. In Euangelio autem omnis creatura de cruce testimonium exhibet, totis viribus declarans quod Christus Jesus crucifixus rerum omnium vere sit Dominus. De corporis vero ejus resurrectione per Isaiam dicit Deus, quod post mortem velit eum Dominus a percussura plagæ sanare; [& resurrectione Domini,] hoc est, quod filium suum, absque ullo suo peccato pro nobis mortuum, ad vitam revocare statuerit: [Is. 30, 26] ac rursus in Euangelio Thomas, de mortua & resuscitata carne, in qua Deus verbum, sic quasi in templo quodam moratur, testimonium dicens; Dominus meus, inquit, & Deus meus! [Io. 20, 28.] Hic ergo testis quoque habendus est fidelis. [de resurrectione nostra corporali,] Quod

autem ad hominum etiam aliorum resurrectionem spectat, cum Christi corpus cruci affixum, a corporibus nostris natura sua minime sit diversum, sane quemadmodum illud a morte suscitatum est, ita & nos suscitabimur: quin & eo jam suscitato, nos pariter suscitati sumus. Deus quippe Verbum a morte surrexit, & nos igitur pariter cum eo surreximus, quandoquidem ipse nos potius in eodem corpore suo suscitavit. Hæc porro Deum, quamvis per ipsos, de seipso tamen dicentem audientes: audiamus etiam ipsummet dicentem: Veniet tempus in quo omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii hominis, & resurgent. [Ioa. 5, 28.] Paulus similiter de carnis resurrectione sermonem instituens, quædam affert, ad quæ intelligenda veram solidamque scientiam afferre debemus: Unus autem ejus locus nobis sufficit; Si mortui, inquit, non resurgunt, neque Christus surrexit a mortuis. [Cor. 15. 32.]

[37] Cum itaque, Fratres mei, de futura ex mortuis resurrectione non dubitemus, [& spirituali sermones instituit.] oportet etiam & resurrectionem spiritualem tantisper contemplando cognoscamus, Domino ipso dicente: Qui in credit me, etiamsi mortuus fuerit, vivet. [Ioa. 11, 25.] Fieri sane nequit ut sermo Domini non inveniatur verus. Omnis peccator, qui credit & mandata Domini observat, Vivet, quemadmodum S. David pronuntiat; vivet anima mea, & laudabit te. [Ps. 118, 175.] Nos ergo, Fratres, hoc non indiligenter attendamus, quo modo Dominus, cum suas nobis leges & mandata præscripsit, nunc quidem ipso facto contumeliis lacessitus, cum ei dicitur, Dæmonium habes, contumeliarum nihil reponat; aliquando autem cum Scribis & Pharisæis sermone contendens, triste illud; Væ vobis, ingeminare non cesset; illosque cæcos ac duces cæcorum, & sepulcra dealbata nominet, aliisque id genus reprehensionibus minime parcat. Etenim ut qui foveam conspicit, cæcos apprehendit, ne inter eundem in

præcipitium & mortem incidant; ita Dominus perversam eorum vivendi rationem sectatoribus suis & discipulis aperuit, ne hi similes Pharisæorum effecti, eodem quo illi exitio perirent. Quod vero contumeliam passus, opprobria nulla in adversarios regerat, hoc ipso docere nos voluit, ut malum pro malo ne reddamus, & in tolerando patientiæ simus studiosi. Cum autem Petro dixit; Vade post me, satana; non Petrum appellasse existimandus est Dominus, sed ipsummet cacodæmonem, cujus potissimum impulsu homines non recta sæpe cogitant & loquuntur. [Mat. 16, 23] Cumque ita finem dicendi fecisset Pater noster Pachomius, [De quibus Monachi deinde intersese conferunt.] una cum Fratibus suas ad Deum preces fudit, quibus id videlicet postulabat, ut divinorum sermonum in animarum suarum salutem numquam non meminissent. Exinde suam quisque cellulam repetiit, diutius secum meditaturus quæ audierat. Hac porro consideratione finita, in unum omnes convenire, & inter se quæ dicta erant conferre instituerunt. Locum vero inter eos invenire nullum poterat otiosa de rebus ad mundum hunc spectantibus confabulatio: sed vel Scripturæ alicujus solutionem, vel quomodo secundum sanctissimam Dei voluntatem in virtute proficerent disquirebant.

[38] Nec agere quidquam ulli in domo fas erat absque Præpositorum suorum voluntate aut imperio; sine quibus nec Fratris sui cellulam ingredi aliquis licitum sibi putasset. [Horum, uti & monasteriorum, administratio.] Quæcumque in domibus vestes reperiabantur minime necessariæ, eas Oeconomus & qui secundum ab eo locum tenebat, cella servabat separata & diligenter occlusa repositas, donec seu lavandi seu gestandi gratia producendæ essent. Libri similiter omnes suis accurate loculis disposiri, ad eorum, quos dixi, duorum spectabant curam. Auri argente nullus inter eos usus. Quin etiam reperti sunt, qui, cum finem facerent vivendi, quid aurum argentumve omnino esset, ignorarent. Soli videlicet

quibus administrandi necessaria officium erat impositum, pecuniæ rationes noverant: & hi ipsi postquam ad monasterium erant reversi, nihil retinuissent in manibus, ne ad diem quidem unum, sed redditam sibi pecuniam servabat Oeconomus, donec eos rursum contingeret egredi. Hæc vero omnis gubernandi ratio in libro Oeconomorum singillatim continetur descripta. Porro Pachomius cum monasteria lustrandi ergo nave veheretur, [Pachomius noctes integras vigilando transigit.] facto jam vespere ait ad Fratres; Vultisne noctem hanc vigilando traducamus? Qui cum respondissent; Placet, Pater: rursum eis dixit Pachomius; Triplicern vigilandi normam a Patre nostro Palæmone sum edoctus, videlicet, ut vel usque ad noctis medium vacemus orationi, ac deinde somno vires foveamus ad lucem usque matutinam; vel contra ad mediam usque noctem somno corpus, ac deinde usque in tempus matutinum oratione animum reficiamus; vel ex nunc quieti e paululum indulgeamus [deinde & oremus alternis], atque ita in lucem usque matutinam. Fratribus autem quod postremum dixerat eligentibus, eo loco remansit, æqualiter partiens somni & orationis horas, utpote vigiliarum ducendarum expertus: ex sociis autem unus quidam in proposito deficiens, cubitum discessit; alter vero perseveravit usque mane. Quem Pachomius sub auroram vocavit ad Synaxim; deinde etiam hic, cum eo qui totam noctem dormierat, somnum capturus discessit ad ovile quoddam: atque ita denique ad monasterium, quod non exiguo intervallo aberat, profecturi remos expediverunt.

[39] Audito Pachomii adventu Cornelius supra memoratus, monasterii illius Oeconomus, [Cornelium Monachum humiliter de se ut sentiat,] convocatis in unum Fratribus, Pachomio processit obviam; in cujus aspectum simul atque venerunt, amicissima tam hominem sanctum quam qui cum eo advenerant Fratres salute exceperunt. E quibus unum, monasterii septa jam ingressum,

percunctatus est privatim Cornelius; Quid fecit Pater noster hisce diebus? Qui respondit: Noctem hanc universam erudiit nos. Cumque totius rei seriem exposuisset fusius, ita ad Fratrem Cornelius; O te imbecillum, qui ab infirmo sene passus es te superari, cum in ætatis flore adhuc existas! Hæc dicentem Cornelium audivit Abbas Pachomius, quamvis id a sese auditum dissimularet. Sed vespertino tempore, cum ignis de more solet accendi, sic allocutus est Cornelium; Placetne ut orationi vacemus? Illo respondente; Ut vis, Pater, surrexerunt ambo ad orationem. Quam in longum sane tempus, Corneli experiundi causa, protraxit Pachomius. Fratres vero ejus qui viri in orando constantiam præterita etiam nocte in navigio experientia ipsa cognoverant, loco excesserunt, & alibi nocturnæ sese tradiderunt quieti, dum Cornelius cum Pachomio in oratione persistit. Signo deinde ad conveniendum sub auroram dato, Pachomium alloquitur Cornelius & ait; Quid in te commisi, Pater? Nihil dum aquæ degustavi ex quo vespera hesterna cibos sumpsi. Cui Pachomius; Siccine, inquit, pateris, ut te homo senex in oratione producenda vincat, Corneli? Tunc intelligens Cornelius, sermones quos vespertino tempore cum Fratre illo habuerat, a Pachomio fuisse perceptos; Peccavi, dixit, o Pater; Tu veniam mihi largire, quoniam haud recte locutus sum: est profecto sanctus in te Spiritus, [ac Theodorum veram plangendi rationem docet.] & virtus quædam divina. Contigit deinde ut cum sepulcra quædam transiret, nonnullorum perciperentur lamenta. Tunc ad Theodorum, itineris sui socium; Hi, inquit vir sanctus, mortuos quidem eos deplorant, quos ad vitam revocare nullo modo possunt; nos vero primum nosmetipsos, ac proximum deinde plangamus. Forsitan, si cum lugentibus nos quoque lugeamus, a morte suscitabit Dominus: Surge enim, ait, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. [Ephes. 5. 14.] Nec est cur admiratione capiamur, cum gemitus ac lamenta istorum percipimus: planctus namque

Sanctorum in hac suspensorum valle instar illius est gemitus, in quem fratrum suorum causa, in eorundem salutem prorupit Joseph; vel illius, quem ob Israëlitici populi captivitatem Jeremias edidit Nec aliter homines sancti, virorum tantorum filii ac imitatores, in hoc mundo plangere sunt dicendi.

[40] Fuit cum rursus ad Fratres suos orationem habuit, ut ne vana seculi hujus pulcritudine & illecebris abripi sese paterentur, [De seculi vanitate disserit.] neve in cibis, in vestibus, in domiciliis optima quæque spectarent aut appeterent, non libros amarent seculari scientia ad persuadendum ornatos. Hominis namque fidelis pulchritudinem omnem in divinis mandatis aiebat esse constitutam, quemadmodum in Psalmo dicitur; Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. [Ps. 29. 8.] Josephus certe Patriarcha, insigni licet pulcritudine juvenis, & ad Ægyptum moderandam adhibitus, non tamen ad peritura ista bona animum voluntatemque adjecit, sed suam in virtute castitatis pulchritudinem, suum in prudentia & sapientia regnum situm esse arbitrabatur: contra factum est iis qui omnes suas delicias in rebus istis temporariis collocarunt, infausta namque omnes morte Ammonis instar aut Absalonis, extincti sunt. Die quodam cum ad vescendum consedisset, [Temperantiæ,] ac infirmitate premeretur, rite præparatum illi oleum apposuerunt. Quo viso, recordatus est vir sanctus salis cum cinere permixti; & ad ministrum conversus; Affer mihi, inquiebat, aquæ sextarium. Qui cum fuisset allatus, aquam tamdiu infudit, donec oleum omnino dissiparetur. Sextarium deinde Theodoro in manus tradens; Affunde, dixit, manibus meis aquam, ut laver. Postquam vero lavit, aquam vicissim Theodori pedibus ipse affudit, [humilitatis,] eosdem quasi sordibus purgaturus. Tum Theodorus; Quid agis, o Pater, sicut & cum edulio fecisti? Cui Pachomius; Edulium dilui, ut ne inter comedendum delectatione afficerere manibus autem meis aquam

mandavi affundi, ut pedes tuos abluens a conscientia mea non redarguar, quod tu mihi obsequium aliquod praestes, ubi econtra omnibus debeam ministrare. Post hæc contigit ut Theodori frater germanus, cui Paphnutio nomen, [& discretionis exempla edit.] monasticæ vitæ suscipiendæ causa illuc accederet. Cumque eum Theodorus, ut fratrem, non haberet (veterem quippe hominem is plane jam exuerat) ac propterea lamentaretur Paphnutius, ita Theodorum Abbas Pachomius est allocutus; Laudanda profecto res est ad aliorum infirmitatem sese tantisper demittere, initio præsertim eorum conversionis; non aliter ac teneris adhuc arboribus convenit curam formæ adhibere, easque irrigare frequenter, donec in fide radices egerint. Hæc autem Theodorus audiens, ita fecit.

CAPUT VI.

Pachomii & Theodori dexteritas in curandis Fratrum tentatorum infirmitatibus. Hic aliique monasteriis præfecti a Sancto.

[41] Frater erat eodem in monasterio, qui ægrius ferebat ab Abbate Pachomio salutariter sese reprehendi. [Theodorus, cum tentato se quoque tentatum simulans,] Hunc ut cognovit Theodorus in illud apud animum suum devenisse consilii, ut e Fratrum contubernio se eriperet; prudenter equidem sapienterque hoc modo hominem compellat; Non ignoras, Frater, quam Senis hujus admonitiones duræ audientibus accidant, omnemque excedant modum; nec fatis apud me statuo, num in hoc vitæ genere perseverandum mihi sit. Tunc alter animi sui molestias in Fratris sui aures fidenter exonerans; Tunc etiam, dixit, ista pateris? At Theodorus; Vehementius forsitan quam tu ipse, respondit; sed invicem, si lubet, tantisper simus solatio, donec experimento detur nobis denuo cognoscere, qualis erga nos imposterum is sit futurus. Tum si mitiorem eum habeamus, de discessu ne

cogitemus amplius; sin secus accidat, locum aliquem circumspiciamus, in quo tranquillis nobis esse liceat. Audito Theodoro, novas sibi vires addi alter sensit: sed Theodorus, illo ignaro, Patrem nostrum Pachomium adiens, rem omnem eidem aperuit. Ad quem Pachomius; [Fratrem servat:] Recte, inquit, egisti: sed age, hominem illum ad me facito adducas, veluti pariter me de hac agendi ratione reprehensuri; ut ego, quantum Deus dederit, Fratrem illum ad meliora perducam. Ambo igitur ea quasi mente ad Pachomium ubi accesserunt, & Theodorus impositas sibi partes strenue cœpit agere; Date veniam, respondit Pachomius, peccasse me fateor. Sed numquid æquum justumque est, ut Patris vestri molestias sic quasi genuini filii sustineatis? Theodoro autem rursus in querimonias prorumpente, ut sileret, Frater innuit. Bene habet, inquiebat; non vulgare animo meo solatium ego quidem capio. Hoc itaque pio dolo usus Theodorus, Fratris sui animum egregie persanavit.

[42] Postquam Theodorum insigni sapientia & sincero obtemperandi studio præditum esse observavit Pachomius, [& alium, præter Regulam apud ejus parentes pransus] alteri cuidam Fratri, propinquos ac familiares suos invisuro, comitem adjunxit. Prandii igitur hora domum, quæ petebatur, ambo ingressi erant; quando Fratris, quem dixi, parentes in secreta ædium parte convivium appararunt. Tum ille ad Theodorum; Age, inquit, pransum concedamus. Nequaquam autem in seculari domo cibos sumere consueverant Monachi. Intelligens Theodorus, Fratrem ad vitam monasticam minime reversurum, si morem ei gerere recusaret (ac erat is omnino apud parentes pransurus; esto, obstitisset Theodorus) parum quid degustare in animum induxit, mente haud sane mediocriter eam ob rem commotus. Ad monasterium pariter deinde regressi, quidquid contigerat, Abbati Pachomio Theodorus sincere enarravit: quem reprehensione nulla dignum Pachomius censuit

propterea quod invitus ad comedendum processisset. Postea cum sene illo Fratre sermonem instituit Theodorus, de eo quod in Evangelio scriptum legimus; Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem suam, & quæ deinceps sequuntur: & Tu, inquit, qui hæc intelligis, [ac deinde se in eo scandalizatum fingens.] Frater? [Luc. 14, 26] Tum ille; Habent hoc sacæ Litteræ ut plus æquo res exaggerent, quatenus hoc modo ad mediocritatem ut minimum possimus pertingere: nam qui fieri potest, ut parentes odio habeamus? Sic autem respondebat, quod suos ipse consanguineos frequenter soleret invisere, nec suas de iis cogitationes deponere facile posset. Hanc Fratris doctrinam & responsionem valde astute excipiens Theodorus; Hæccine, ajebat, fides vestra, Tabennesiotæ? Abeo: ego apud vos non maneo amplius: bene nobis erit ubicumque tandem fuerimus: qui enim hic sunt Patres Evangelium negare alias non auderent. Quo dicto, quasi secessit ut alicubi delitesceret tantisper. Illi vero ad Abbatem abeunti, remque ut gesta erat, exponenti, dixit Pachomius; An, inquit, ignoras quod tiro adhuc sit & inexercitatus? Sine mora ad eum investigandum te accinge. Si namque is a nobis recesserit, non optimi adversum nos exorientur sermones. Theodorum ergo cum invenisset Frater, eumque multis consolaretur, respondit ei Theodorus; Si cupis ut maneam, utque credam verum a te dici, age coram Deo ac Fratribus confitere quod Evangelio omnino adhæreas. Hoc alter continuo ut faceret persuasus, ex illo eodem tempore propinquos suos invisere plane destitit.

[43] Frater erat inter Ascetas, qui minus recte coram Deo vitam instituebat. Qua re animadversa Pachomius seorsim hominem evocat & ait: Frater carissime, Dominus dicit; Ego descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. [Jo. 6, 38] [Eidem Pachomius ostendit, jejunandi & orandi pertinaciam] Et tu igitur hanc Dei vocem ore meo prolatam non segniter

audi: video enim diabolicæ te invidiæ esse obnoxium, atque adeo in periculo amittendi, quidquid hactenus præclare fecisti. Quapropter quando signo diurno consueto vocaberis ad vescendum, noli jejunos permanere usque in vesperam, sed quinque panis frusta pariter cum Fratibus sume, nec rejice quidquid illis apponetur obsonii: attamen ne cibo te nimio obruas, præsertim si corpore vegeto es atque robusto. Sed neque privatim & extra Fratrum aliorum societatem multum te in oratione versari volo, donec vanæ gloriæ dæmonem plane subegeris: hic namque insidias tibi undique struit. Audito Pachomio, impræsentiarium quidem ille passus est sibi persuaderi: sed vetere paulo post errore abreptus; Ubi, aiebat, scriptum legimus; Ne jejunes, ne ores? Cum itaque monita ille omnia rejiciens, a dæmone jam esset superandus; Theodorum ad se Pachomius evocat, & Nosti, inquit, quantopere Fratris istius causa affligar animo, quod monenti mihi aures præbere renuat. Vade ergo, & hominem invise, ac de rebus quas modo agit, penitus cognosce. Qui abiens, Fratrem orationi continenter vacantem reperit. Hoc ubi Pachomio reversus Theodorus renuntiavit, Vade, respondit Senex, & eum ab oratione prohibe. Quod simul atque tentare fueris aggressus, mox apparebit quantum in animo ejus imperium dæmon habeat. Hoc ubi adverteris, observa sis hominem donec ipsemet advenero. Cum itaque Monachus iste ab orando cogeretur desistere, [esse a dæmone.] adversus Theodorum vociferari non parum cœpit dicens; Impie, orationi meæ impedimentum objicere non vereris? Theodoro autem manente, ut actiones ejus omnes observaret; exiliit ille manum fuste armatus: quem, in caput Theodori cum vellet illidere, is sibi cavens per Domini nomen hominem acriter increpuit, ac Monachus furere cessavit. Qui deinde dæmone per os ejus loquente; Vis, inquit, cognoscere quomodo ii, qui cum voluptate cantant, non alia quam nostra id virtute præsent, auscultata sis attentius quem modo pfallentem audis;

novem ille vicibus eandem iterabit precationem. Erat autem aliquis in cella qui Cantici Mosaici initium identidem repetebat: Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. [Exodi 15, 1] Hæc intelligens Theodorus, & audiens, magna tum admiratione tum timore percussus hæsit; illud animo reputans, quanta opus sit integritate vitæ, ut multiplices dæmonum machinationes eludere quis & vitare possit. Abbate autem Pachomio Deum pro salute Monachi tentati deprecante, Dominus misericordiarum dignatus est infelicem Fratrem a malo tanto sanare. Qui & ipse secuto deinde tempore sibi mentique suæ redditus, majori animum suum cura custodire instituit.

[44] [Senex Pachemio ob murmurans divinitus emendatur.] In monasteriorum uno lacus fuit, qui cum a sordibus esset expurgandus, assumptis secum Fratribus, ad eum accessit Pachomius. Quem senex adhuc secularis, sed ad vitam aspirans monasticam, conspicatus cum Fratribus ad lacus expurgationem peragendam descendisse, & ignorans quantum per omnia Deo credentibus robor divinitus sufficiatur, murmurare contra non est veritus, ac dicere; Hic sane homo perquam est severus, qui filios hominum in lacus istius expurgationem adhibet, vel prima nocte morituros. Verum insecutæ noctis tempore visus sibi est jam dictus senex supra ipsum quidem lacum consistere, atque alios in lacus fundo operi intentos; quos inter medius, homo quidam versabatur gloria non mediocri insignis, ita laborantes animans; Obedientiæ & fortitudinis spiritum accipite. Et ad senem; Tu porro, ut mereris, spiritum tibi habe incredulitatis. Nocturna ista visione exterritus senex, medium se Fratribus, ubi deinde convenerunt, intulit: & coram omnibus pronum se in faciem abjiciens, quidquid acciderat ingenuè est confessus.

[45] [Extasis & visio S. Pachomii;] Alio tempore una cum Pachomio versantibus Monachis, & ligna cædentibus atque eorumdem transportationem in reliquum annum facientibus, subito in ecstasin raptus est vir sanctus. Atque ecce Fratrum alios ignibus undique cinctos, quorum flammæ ipsis imminere videbantur propius, cum nullus interim fugæ pateret locus; alios autem rudibus & spinosis lignis affixos, ac nudos pedibus, negata evandendi facultate; alios denique in altissimo videt præcipitio consistere, in cujus summitatem neque ascendere, neque in subjectum fluvium conjicere se valebant, observantibus eos crocodilis, & e summis aquis continuo exilientibus. Cum tali spectaculo extra se factus Pachomius interest, conspicati eum sunt Fratres ab injuncto sibi opere revertentes, projectisque in terram sarcinis, orationi pariter cum eo vacare cœperunt. In qua cum tempus haud modicum exegissent, ad se reversus sanctus senex cibos Fratribus dari jussit, jam quippe vespera agebatur. In unum deinde convenire jussos alloquitur, & de objecta sibi visione edocet. Qui audita ea, in magnum omnes gemitum proruperunt, timore non exiguo correpti. Rogatus autem quid rei viso isto portendi putaret, respondit; Quemadmodum conjicio, ita post mortem meam futurum est, ut nemo prorsus sit reperiendus, qui Fratres in tribulationibus positos, ut oportet, solari in Domino & confirmare possit.

[46] Anachoretarum aliquis visendi causa Pachomium accessit: [qui impatientiæ spiritum egregie superat,] cumque ambo ad rite instituendum sermonem consedissent, ait ad Theodorum Pachomius; Cibos appara, ut Frater iis vesci possit. At Theodorus loco excedens, imperata minime perfecit, existimans virum sanctum dixisse; Sine ut cum Fratre illo solus loquar. Theodoro itaque quæ mandata erant non curante, Oecono illac forte transeunti eadem imperat. Sed ille similiter, non percepto senis imperio, ad res suas abiit.

Tum Pachomius, mente perquam acutum cernens, cum sui tentandi causa hoc a Deo permissum esse haud dubie intelligeret, ipse alacriter assurgens necessaria ad comedendum paravit, & sumpto pariter cibo, hospitem dimisit. Vocatum postea ad sese Theodorum ita interrogat: Si is qui secundum carnem tibi pater est, curanda quædam tibi demandaret, ejusne imperium despiceres? Quam vero ob rem cibos Fratri hospiti non præparasti? Cui Theodorus; Existimabam, Pater, ita a te dictum; Exi hinc tantisper dum hominem illum alloquar. Accersitus deinde Oeconomus cum idem homini sancto responsum dedisset, ingemuit Pachomius & dixit: Malus aliquis genuis facti hujus causa est, ut nimio nos mœrore dejiceret. Sed benedictus sit Dominus, qui patientiam nobis & rei intelligentiam largitus est. Vos itaque exemplo isto longaminitatem & tolerantiam facite ut discatis. Persæpe quippe eas cacodæmonum percepi voces, [& Fratres contra dæmonem armat.] quibus qua inter homines ratione, quamque vario eventu versarentur, exprimebant. Erat qui sic loquebatur: Negotium mihi est cum homine severi admodum ingenii; quoties namque insidias ei meas instruo, toties suam ille mentem ad orationem convertit, unde fit ut non sine acerbo meo sensu ab oppugnando cogar desistere. Alterius ista fuit vox & oratio: Hominem ego nactus sum, cui nullo negotio quidquid volo persuadeo. Huic si quid suggero, mox obtemperat & rem perficit: quamobrem non mediocri illum amore complector. Vos igitur quanta potestis diligentia animum vestrum contra hostis insidias semper custodite, & Christi nomine probe servate communitum: quod si facitis, & sic instructi adversus hostes depugnetis, nequaquam illi prævalere poterunt.

[47] Dum hoc modo ad Fratres suos de rebus sane perutilibus sermonem instituit Pachomius, [Absenticiæ intuetur.] subito in spiritu commoveri se sensit ut cœptam orationem abrumperet. Cujus rei causam mente sua

absque dubitatione perspicuens, monasterii Oeconomum ad se vocatum ita seorsim alloquitur: Vade ad istam quam vides cellulam, ac vide sis, ecquis ille sit Monachorum qui exiguam adeo animæ suæ curam habet. Testis etiam fias quantum is sibi detrimentum accersat, primum quidem propterea quod verbum Dei audire neglexerit, ac deinde, quod, cum a sanctis de Deo sermonibus abesse non dubitaverit, minime tamen orationi, sed somno & quieti in cella sua vacaret. Nescio sane, inquiebat, an qui talia agere præsumit, Monachi nomine dignum se probare possit. Ac ille quidem suos deinde ad parentes reversus, Monachos Fratres valere jussit, nolens vim sibi aliquam afferre ut crucem Domini, quomodo posset, susciperet ac ferret alacriter. [Fraudes cacodæmonis detegit,] Post hæc Fratribus suis parabolam Pachomius proposuit; Si domus quæpiam centum numeret cubacula seu cellulas, e quibus unam pretio sibi comparet homo advena, num paterfamilias impedit quo minus in suum ille cubiculum ingrediatur; esto in interiore domus parte istud situm foret? Ita & de homine fideli res est: quamvis enim omnes omnino vitæ spiritualis fructus jam collegerit, si tamen aut negligentia propria aut cacodæmonis insidiis vel unum ex illis amiserit, nihil amplius per eam quam amisit virtutem adversus hostem proficiet: similiter si non advigilet sibi, vincit eum adversarius in alio: & sic paulatim totum sibi hominem subjicit, cui nihil jam boni ultra superest. Si vero seipsum denuo viriliter accinxerit, non modo unum eum fructum quem amiserat facile recuperabit, sed magnum etiam in via spiritus progressum faciet. Non enim una solum pietati erga Deum constituta est mensura, sed varia & multiplex: sunt etiam divites potentes, sunt autem velut Decuriones, Quinquagenarii, Centuriones & Chiliarchæ, ac vero denique nomine Reges, quemadmodum & ipse olim Abrahamus Regis appellationem a Deo obtinere meruit; non tantum quia Rex ipse simpliciter erat, sed quia Rex Regum in ipso tamquam in throno residebat.

[48] Fuit sane cum ab Episcopo missus ad eum est homo quidam, ut de furto rei alienæ judicaret illum, qui tamen vitam profitebatur solitariam, [a cujus deceptione Fratrem liberat.] cilicio indutus. Accidit etiam ut Fratrum unus, ætate multum provector, mali omnis expers, & virtutis admodum studiosus, Mavus nomine, ex ordine veterum Præfactorum id temporis, quasi morbo & mœstitia domi detentus, cum aliis Fratribus ad ligna & virgulta cædenda non exierit: tristitiæ vero causam præbuerat habita vespertino tempore adhortatio. De Fratrīs ergo imbecillitate certior factus Pachomius, non pauca quæ ad salutem hominis facerent, verba protulit. Quibus auditis magna eum cepit admiratio, ignarum videlicet fraudis & machinationis quam contra nos adversarii nostri perpetuo moliuntur; atque ad se dirigi adhortationem illam videns, Quamobrem vero, inquit, nos confirmandos senex iste suscipit? tamquam in singula momenta casuros: perstitit deinde eadem ob causam, propter quam affligebatur, intra cellam se continere. Videns ergo eum sic affectum. Theodorus, ait Oeonomo: Curam hominis hujus habe, donec ingrediatur Pachomius; magnum enim virum & sanctum esse video. Una igitur cum Fratribus monasterium ingrediente Pachomio, obviam tam ipse quam alii omnes procefferunt. Quem de culpa sua confessum, singulari sua in discernendis spiritibus prærogativa correxit, istud quod scriptum est usurpans; In multis offendimus omnes: attamen Deo, misericordiarum Patri, supplices accidamus, qui vitia nostra absque dubitatione sanabit; deinceps autem diligenti nos ipsos custodia observemus. [Jac. 3, 2.] Ista ubi senior Mavus audivit, non satis potuit admirari summam in homine sancto judicandi spiritualia facultatem. Quamobrem quæ vesperi dixerat credidit, atque Deum laudavit.

[49] [Seniorum quorundam superbiam castigat.] Paucis inde elapsis diebus, Theodorum ad se evocatum sic alloquitur Pachomius; Simul atque a cœna vespere

consurgent Fratres, tu alteri cuidam administrationis tuæ vices committe, & sine mora ad eum te locum confer, in quem Dominica quavis ad pias institutiones percipiendas solemus convenire. Accedenti porro ad carechesin Theodoro ita imperat Pachomius; Age, in medio Fratrum hoc nunc loco consiste, & verbum Domini, uti apud nos est moris, pro me annuntia. Paruit ille, quamvis animus nonnihilo repugnaret: & ea cœpit in medium afferre, quæ Dominus menti ejus suggerebat. Omnibus igitur & ipso etiam Abbate Pachomio, tamquam uno ex ceteris ad auscultandum consistentibus; quidam ex iis indignati, in spiritu superbiæ ad suas recesserunt cellulas, ut non audirent: erat enim Theodorus, si corporis atque oris habitum spectares, juvenis admodum. Catechesi porro & oratione finita, resedit ut consueverat Pachomius, & cœpit in hunc modum loqui: Audistis quæ dicta sunt: cujus ea esse putatis? num Theodori, an potius loquentis per ipsum Domini? Qui autem recesserunt indignantes, qua alia ex causa id fecerunt, quam quia juvenis est? Invenimus tamen puerum, & de eo dicentem Dominum; Qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. [Mat. 18, 5.] Nonne & ipsemet iis quæ dicebantur attendens adstiti, non aliter atque e vobis unus? Sancte autem affirmo, me non specie solum tenui, sed vere atque ex toto corde auscultasse, sic quasi ad fontes aquarum sitiens anhelarem; omni quippe dignus acceptione est sermo Domini, veluti scriptum legitur; infelices autem quicumque ab ejus se auditione remonent, & seipsos quasi alienos atque ineptos reddunt miserationis divinæ gratiis recipiendis: quod si ab ista sua superbia non destiterint, difficile eis erit vitam consequi: prope enim est Dominus corde contritis, & humiles spiritu ipse salvabit. [1 Tim. 4, 9.]

[50] [Tabennensi monasterio Theodorum præficit,] Post hæc, cum Theodorum spiritu sufficienter confirmatum esse deprehendisset Pachomius, Tabennensi eum

monasterio cum potestate Oeconomum præesse jussit, annos tunc numerantem circiter triginta. Ipse vero Abbas Pachomius in majori, quod Proü vocatur asceterio & a quo aliorum monasteriorum omnium gubernatio pendeat, commorari instituit. Theodorus interim Tabennensibus cum potestate præfectus, sic tamen quasi præfectus non fuisset, extincto prorsus voluntatis suæ arbitrio, sese gerebat. Ita namque ejus animum sermo divinus accenderat, ut nonnisi ad ea quæ supra nos sunt cogitanda mentem obfirmasse videretur. In eo autem totus versabatur, ut, quemadmodum lex divina præcipit, ex omni corde Deum diligeret. Uterius quin etiam progrediens, Fratrum ubique necessitatibus subveniebat: magna enim valebat gratia in dicendo. Cornelius quoque & Psentaësius, & Psoës, & Pecusius, & alter Pachomius, & Paulus, & Joannes, & Paphnutius, & alii plures, quorum hic omnium nomina recensere superfluum fore arbitror, hi inquam universi fortes erant spiritu & robusti, ac Christi reipsa athletæ. Horum igitur omnium vitam rectam esse sciens magnus Pachomius, [& alios ex discipulis præstantiores alibi:] plerosque eorum Hegumenos & Patres aliis in monasteriis præfecit. Illi quoque, qui secundo post illos ordine & loco habebantur, magno in Deum ferebantur amore; e quibus nonnemo Abbas Tithoës sacris Virginibus moderandis adhibitus, sanctitate insignis, divinisque miserationibus sic quasi adipe pinguis effectus, multis evasit perutilis, veluti de Abbate etiam Joanne jam ante diximus. Eorum autem, quos modo dicebam, aliqui non solummodo in eo se exercebant, ut neque sani, neque in infirmitate positi, septuaginta etiam annorum Monachi, vinum omnino gustarent: sed reperti inter eos fuere, qui permittere recusarunt orantibus, ut sese, morbi molestia oppressos, e sedili in grabatum deferri paterentur, eo saltem tempore quo a morte haud parum putabantur abesse, quatenus hoc modo decentius sepulturæ mandari possent; verum ipsi in eo, in quo primum se composuerant sedili, mortem præstolari atque

etiam oppetere potius elegerunt. Hæc porro si omittenda sint, propterea quod orationem nostram in longum producerent; digna certe sunt putanda, quorum mentio hoc loco non prætermitteretur. [Petronius cum omnibus suis adjungitur Ordini.] Petronius etiam quidam fuit, qui ex quo tempore e domo & cognatione sua abiit, non modo numquam ad sua suosque est reversus, donec extremum vitæ spiritum Deo tradidit; sed etiam cum in vivis adhuc ageret, omnes domus ac familiæ suæ viros feminasque, patrem, fratres, sorores, famulos, ut inter Monachos adscribi vellent effecit: qui omnes venientes bonam mortem obierunt. Quæcumque autem pater ejus, cui Psenebo nomen, possidebat bona (nescimus profecto quibus virum tantum laudibus digne possimus prosequi) boves & oves, omnisque generis suppellectilem secum deferens, universa in cœnobii usum & commodum transtulit, Patris nostri Pachomii causa; cui & eam, quam Thebeu dicunt, commorationem liberaliter attribuit. Vivebant autem ibi Fratres secundum regulam & institutum aliorum monasteriorum. Hæc siquidem, ante quam illud initium cepisset, jam constitutæ erant.

ANNOTATA.

In MS. Lipomani eadem res sic narratur, additurque mentio Silvani, cujus egregia conversio & felix progressus narrantur infra num. 65. Rem, ut ex Herveti versione habetur, hic accipe: Accidit quodam die post officium matutinum, ut descendens Pachomius vocaret Fratrem, qui erat in foribus, & ei diceret: Suntne aliqui, qui velint mundo renuntiare? Dicit ei; Sunt. Unus senex, & ex histrionibus alius, nomine Silvanus. Dicit autem magnus Pachomius: Voca eos huc. Introductus vero senex procidit ad pedes ejus, & magna voce confessus est, dicens; Rogo vos; Vespere cum unus ex Fratribus descendisset in puteum, videns valde sum miratus, & male de te cogitavi, dicens apud me; Hic homo est homicida, qui Fratres

inducit hac hora, ut descendant in puteum (jusserat enim ut se mundaret vespere) Vidi vero in somnis, me quidem in medio Fratrum; virum autem quemdam in veste splendida eis dicentem; Accipite vos spiritum obedientiæ; mihi autem dicit; Accipe spiritum incredulitatis. Rogo ergo vos, ut oretis pro me. Cum itaque orasset, & cum instituisset, ipsum quoque in conventum spiritalem cooptavit. Et cum Silvanum vocasset, dicit ei: Vide Frater; labor est, & opus est sobria & attenta anima & modesta cogitatione, ad hoc ut possis post Dei gratiam, ei qui affligit resistere, maxime cum pristina consuetudo te vocet ad id quod est deterius. Cumque is promisisset se omnia facturum esse ex doctrina magni Pachomii, eum Pater admisit.

CAPUT VII.

Alia monasteria suscepta: Fratres varie instructi & adjuti a Pachomio & Theodoro.

[51] Episcopus erat urbis Panensis, Arius quidem nominatus, sed fide omnino Orthodoxus, asceta & Christi minister sane strenuus: [A Panopolitano Episcopo invitatus Pachomius, in ejus diœcesi monasteriæ erigit,] qui ubi Fratrum, una eademque ratione inter se viventium, odorem percepit fragrantissimum, sine mora Abbatem Pachomium ad se advocari jussit: a quo ut sub urbis suæ mœnia monasteria nonnulla constituerentur, enixe per Deum obtestatus est. Pachomio itaque cum Fratribus futuri operis adjutoribus accedenti ad urbem propius, aptum ædificationi locum assignavit Episcopus, atque ita maceriam ædificare cœpit. Nonnulli vero Divinæ providentiæ ordinem minime attendentes, atque invidiæ insuper stimulis agitati, nocturno tempore quidquid ædificatum fuerat everterunt. Sed invicta sancti Patris nostri patientiæ operæ, & a Domino per Angeli visionem, suo quasi digito murum in ignis forma circumscribentis, monasterii ædificationem ad finem

feliciter perduxerunt. In hoc Samuelem quemdam Pater noster Oeconomum constituit, hominem spiritu & mente hilarem, sed & continentia clarum; cui alios quoque socios, necessariis animi corporisque dotibus sufficienter instructos, propterea quod non procul ab urbe commorandum ipsis esset, adjunxit: ipse etiam cum iis aliquamdiu manere voluit, quoad usque plene firmati essent. Philosophorum porro urbem eam incolentium unus, experiri volens quales demum homines illi essent, ad monasterium venit, [ejus discipuli Philosophos urbis confundunt.] & ait: Vestrum huc Abbatem ad me vocate, ut cum eo tantisper colloqui possim. Audiens hoc Pachomius Cornelium ire jubet, qui homini respondeat. Cui Philosophus; Ea de vobis fama percrebuit, quod Monachi sitis qui multa & subtiliter intelligere, & sapienter profari possitis. Quidam aliunde adveniens oleas Panopoli venales exposuit cum ipsa urbs hac specie abundet. Tum Cornelius; Auditum est etiam quod Panopolitanæ oleæ satis quidem olei, sed nihil admodum salis proferant. Nos itaque salis rationem gerimus, & ad vos saliendo huc accessimus. Percepto Cornelii responso ad suos reversus Philosophus, quæ audiverat enarravit. Unus autem eorum, Istane, inquit, sola interrogatione experiri illos contentus fuisti? Ibo sane ipsemet, atque egregium experimentum sumam, quo intelligam quam probe sacrarum Litterarum arcana percipiant. Theodorum porro Abbas Pachomius evocat, & Philosopho ad monasterii septa accedenti obviam mittit. Ac Theodorus quidem, quemadmodum nobis ipse enarravit,] cum adversus Philosophum concertandi causa progredieretur, non mediocri in timore versabatur, qua eum ratione reprimeret: Cornelium namque multo sese prædicabat esse sapienterem. Philosophus interim quæsitum illi proposuit difficillimum, dicens: Quis, cum natus fuerit numquam, mortem nihilominus obiit? Quis autem more ceterorum natus, numquam deinde est mortuus? Quis denique mortuus numquam fœtuit? Ad quæ cum

Theodorus reposuisset, hominem, mortuum quidem, sed numquam natum, dici posse Adamum; ac natum quidem, sed mortuum nequaquam, esse Enochum; Lothi denique uxorem post mortem suam nihil emisisse fœtoris, quæ scilicet in statuam salis sit conversa; Hæc, inquam, cum diceret Theodorus, mox eum deserens Philosophus e loco discessit. Erat in eo monasterio vir sanctus, idemque spiritu pariter & corpore robustus, & veluti alter quidam Jobus per multa & varia probatus; nomen homini Talmas, exercitatione spiritus & vigiliis ad mortem usque constantissime sese excolens.

[52] Alia quoque monasteria in partem curarum suscepit [Pachomius]: & illud quidem quod Tale nuncupant, aliquanto ante tempore, ac deinde ipsum quod ad Panos urbem spectat, & Tebeu, [Alia plura monasteria Pachomius regit & ordinat.] & Tismene, ac post aliquod tempus aliud, quod dicitur Pichnu superius, circa Lattopolim. Hæc sunt quæ ordinavit Pachomius; & habitarunt ibi Fratres, præpositis sibi cum imperio Patribus ut alibi subditi, quibus necessaria ad sustinendam vitam subministrabat Pachomius. Maximum namque erat monasterium Pabau, cui qui præfectus Oeconomus, rerum omnium Monachis necessariorum copia abundabat. Sic igitur, divina providentia adjutrice, cuncta suis temporibus in eorum usum curabat Oeconomus ille, vicissim accipiens ibidem facta opera. Singulis quoque annis bis Præfecti illi omnes ad majus monasterium, ubi morabatur Pachomius, convenire erant soliti, in Paschate scilicet & Mesore mense: Pascha autem celebrabant omnes pariter, sanctis de Deo sermonibus & mutuæ caritati cum gaudio intenti. Mense vero Mesore habebant in more positum ut convenirent, operum suorum supremo Oeconomo reddaturi rationem, sigillatim eam describentes. Cujuscumque autem monasterii Pater Ordinem volebat suscipere, agebat cum Pachomio, qui ei ordinabat Præfectum & Subpræfectum. Ea vero præcipua

famulo Dei erat cura, ut singula ipse monasteria lustrando obiret, confirmans eos qui variarum cogitationum fluctibus agitabantur, & docens qua ratione per continuam de Deo meditationem molestias illas superare facile possent, addebatque ea omnia quæ ad animos eorum componendos juvandosque facere quoquo modo posse videbantur.

[53] Monachus erat, fortis sane Christi pugil, & ad sanguinem usque contra peccatum decertans, [In quorum uno Monachus quidam egregie seipsum vincit.] cui nomen Tithoi, eorum Oeconomorum Præfectus, qui in monasterio Pabau Fratrum male habentium juvandis animis corporibusque erant constituti. Die igitur quodam, cum præpararet congrua refectio*n*i infirmorum, accedens caco dæmon in peccati errorem pertrahere Christi famulum est conatus; suggerens ei ut de cibis, qui in usum infirmorum parabantur, nonnihil ipse prægustaret. Sed non prævaluit ei tentator: ita enim comparatum est ut per ipsa certamina, ad Dei gloriam majorem, potissimum probentur fideles. Ille certe non modo non gustavit ex illis, sed nec vesperi quidem accessit ad mensam comesturus. Volens autem etiam diem alterum continuare jejunio, stetit in oratione, & plorans dixit: Domine, non a cibis modo abstinere sum paratus, ut amoris tui partem aliquam consequar: sed quamvis certissimum mihi subeundum foret martyrium, meque comburerent, non tamen a regulis temperantiæ, in qua Sanctorum tuorum gloriatio potissimum sita est, vel tantillum recedere est constitutum: sanctum itaque tui timorem in me perficias oro. Sic ergo is ab omni labe purus & veri nominis Monachus vivendi tandem tempus implevit.

[54] Accidit etiam ut, inferentibus bellum Barbaris, Monachorum aliorum quispiam deprehensus & in captivitatem abductus fuerit. [Fratrum unus in idololatriam lapsus emendatur a Pachomio,] Cumque

eorum aliqui cibum essent sumpturi; Surge, inquiunt; ac necessaria nobis ministra; sed & vinum prius diis nostris libes volumus quam illud bibamus. Recusante illo facere imperata, accedebant Barbari necem Monacho illaturi. Quamobrem timore nimio percussus, diis libavit. Fuga deinde e manibus Barbarorum elapsus, ad monasterium ipsumque Pachomium confestim se contulit, quæque sibi contigerant omnia enarravit. Quibus non sine magno animi sui mœrore auditis, Pachomius ita Monachum est allocutus: Qualis oblata tibi fuit corona martyrii, atque illam admittere neglexisti! Cur non potius generoso animo mortem oppetiisti, pro ejus nomine & gloria, qui nostri causa mori nequaquam dubitavit? Est igitur cur majora verearis supplicia. Nec tamen spem omnem plane deponas volo; Dominus siquidem pœnitentiam nostram, non mortem, requirit. Pœnitentiam ergo pro viribus tuis agas suadeo, non corde solum contrito & spiritu humiliato, sed corporis etiam afflictatione & labore delicta expians; ut in te feliciter impletum videre possimus, quod scriptum est: Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte universa delicta mea. [Ps. 24, 18.] Hoc modo Pachomius a se dimisit Monachum spe bona plenum & gaudentem.

[55] Cum stoream aliquando texeret Pater noster Pachomius, [optimo spirituum discretore,] puer quidam e Tabennesi, hebdomadarii ministerii causa, ad monasterium accessit. Qui ut operi intentum diligentius observavit, sic eum affatur; Non ita, inquit, Pater, non ita vertendæ sunt storearum oræ: alium nos texendi modum Abbas Theodorus edocuit. Confestim autem assurgens; Age sis, inquit; ac me quoque modum illum texendi edoceas. Quod cum fecisset puer, ille cum gaudio sese ad suum opus perficiendum composuit, vincens superbiæ spiritum: si enim secundum carnem sapuisset, non curasset monitionem pueri, sed eum potius ut immoderate loquacem corripuisset. Eidem alias storeis conficiendis impedito dæmonis species fuit objecta, Christum se esse

asserentis; utique nutu divino, sine quo dæmonibus nulla non modo est potestas alicui sese in quavis specie objiciendi, sed ne pravam quidem immittendi cogitationem. Cum autem sanctus haberet spiritum discretionis, ita ut qui boni, qui mali sint, dignoscere haud difficulter posset, veluti scriptum est, sic apud se absque dubitatione statuit, quod in visionibus Sanctorum, in eo, cui objicitur visio, cogitationes pravæ deficient penitus, nihilque aliud quam objectæ sibi personæ sanctitatem intueri valeat. Atque ecce hæc ego cum videam, humana tamen adhuc cogito: clarum est quia visio hæc fallax est, neque talis qualis Sanctorum esse solet. Ipse autem cum fide in Christum exurgens, manum extendit quasi illum apprehensurus, atque in faciem ejus insufflavit: quo facto omnis mox visio disparuit.

[56] Consuetudo erat Theodoro ut diebus singulis sub vesperam, rebus in Tabennesi compositis, in Pabau sese conferret, auditurus ibidem sermones quos de rebus divinis e Scripturis sacris proponebat Pachomius, quosque ipse deinde ad suos in Tabenna Monachos reversus exponeret, prius quam illi se ad somnum capiendum conferrent. Morem hunc non exiguo observavit tempore. Factum est aliquando, ut, cum ex more suo advenisset, Pachomium nequaquam ut solebat repererit. Ascendit igitur in domum ubi conventus haberi consueverat, hominis sancti in divinas Scripturas expositionem ruminaturus. Meditante autem illo intremuit locus in quo erat. Cogitans igitur quid rei hoc esset, in oratorium ivit preces facturus. Sed neque hic subsistere valuit, præ eo quem ibi quoque inveniebat timore, [nec solito sua secreta narrare aliis nisi causa utilitatis alicujus,] & toto corpore vehementer inhorruit. Cumque magis etiam magisque ingravesceret timor, foras sese absque mora proripuit, quid rei istud esset ignarus. Mane deinde post Synaxim Abbatem Pachomium reperit, senioribus Patrum seorsim enarrantem, quo modo vitam finire atque

extremum spiritum tradere cogitasset. Hac enim, aiebat, nocte, cum precationi insisterem in oratorio, visiones quædam supra modum horrendæ, mihi fuerunt objectæ, & ingenti præ timore haud multum fui mortuo absimilis. Atque oravi Dominum, ut metus iste tam meum quam Fratrum meorum animum perpetuo occuparet, memor seniorum istorum, qui ad radices montis Sinai Moysem comitati, ignem aliaque horrenda tunc prodigia spectarunt. Cum autem in hac pressura essem, nescio quis audax locum eundem ingressus est, qui in magna felicitatis suæ parte illud ponere debet, quod quam celerrime inde excesserit. Tum Theodorus; Ego, inquit, ille sum. Etenim cum hora vespertina nullibi te reperirem, in domum de rebus sacris meditaturus tantisper secessi: verum illa repentino motu concussa, ut orationi quietius vacarem descendi: qua in re cum denuo objectum esset impedimentum, fuga me inde quoque eripui. Talia cum Theodorus narraret, magna omnes qui aderant invasit admiratio, illud secum potissimum reputantes, quo modo Pachomius, quoties arcana quædam divinitus ei spectanda exhibebantur, nullum tamen eorum suis detegeret, nisi ad Fratrum confirmandam fidem & bonam ædificationem spectare omnino videretur. Viris namque sanctitate conspicuis id unice proprium esse scimus, ut mente ac cogitatione sua cælos perpetuo inhabitent.

[57] Contigit aliquando, præscribente illo leges ac traditiones in publicum a Tabennesiotis Monachis servandas, ut in pistrino nonnullo laboribus intenti, ea hora inter sese confabularentur, qua non conveniebat loqui, [Idem silentii legem accurate servari præcipit.] sed meditari secundum salutarem illius regulam. Qui quamvis a loco abesset longius, spiritu tamen cognovit, traditam a se istic regulam violari. Theodorum igitur vocat (erat namque is monasterio cum potestate tunc præpositus) & Vade, inquit, mature & cuncta perscrutare, ac vide sis, num quipiam contra statutam a nobis regulam, horis

vespertinis in pistrino sermones inter se miscere audeant. Re diligenter examinata, non paucos hujus prævaricationis reos esse deprehendit, factumque Pachomio indicavit. Ad quem Abbas Pachomius; Hi, credo, existimant leges a nobis latas, humanis solummodo cogitationibus esse attribuendas. Sane quamvis hæc non magni sæpe momenti rem præscribere videantur, magni tamen ipsæ sunt momenti. Tanta hominum multitudo urbem Jericho circumiens septem diebus, prout mandatum ipsis fuerat, silentium magna accuratione servavit; postquam autem iterum mandatum eis fuit clamare, promptis omnes animis imperio divino obsecuti sunt, quamvis nonnisi per hominem ad se delato. Ad hunc modum etiam illi observent imposterum, quæ sibi tradita sunt, & ignoscetur eis quod factum est. Si non fuisset utilis regula illa, utique non præscripsissem eam.

[58] Die quodam Theodorus apud Pachomium de capitis sui dolore quæstionem proposuit. [Theodorum male habentem solatur.] Cui ille respondens; Putasne, inquit, absque nutu & voluntate divina tale quidpiam alicui evenire? Quamobrem patienter sustine, & Deus, cum voluerit, sanitatem tibi prorsus restituet. Si tamen diutius etiam experiri te voluerit, est cur gratias illi indesinenter persolvas. Exemplo sit Jobus, inter viros perfectos haud postremus: qui, cum omnia quæ accidisse illi gravia non ignoramus, fortiter constanterque toleraret, Dominum non cessabat benedicere, pulchra illa voce usus: Sit nomen Domini benedictum. [Job. 1, 21] Qui namque crucem suam bajulat, quam vis aliunde nihil magnopere patiatur, crux tamen illi sua & vita ascetica sufficit: potest igitur aliquis, ex morbo decumbens, amplius quid facere quam sanus, constantia animi patientiaque utendo; atque ita duplicem coronam talis reportabit. Pulchrum sane est cum silentio sustinere morbum aliquem, etiam ad decennium, & nihil queri. Hæc audiens Theodorus egregie confirmatus est. Dicunt autem ipsum monasteria visitantem sæpius dicere

solitum in medio Fratrum: [Fratres præsentia sua recreare solitus,] Ego & Theodorus uno eodemque ministerio fungimur coram Deo: nam habet etiam ipse potestatem, ut Patris instar præcipiat Fratribus. Si quando igitur veniebat ad monasteria Theodorus, videntes eum Fratres omnes exultabant in spiritu: siquidem, ut jam ante diximus, multam a Domino gratiam in hoc acceperat. Pachomius autem Pater noster, quamvis perfectus esset in omnibus, nonnihil tamen formidabilis atque subtristis, erat, semper commemorans animas in tormentis constitutas, sicuti de divite epulone audivimus. Sæpe igitur oppressus siti cum vehementior urgeret æstas, & aquæ sextarium bibendi causa arripisset, non modo bibebat ad satietatem, sed modicum dumtaxat ex eo libabat. Versabatur aliquando in uno monasteriorum Theodorus, cum ecce Fratrem coram eo adducunt, quem furti perpetrati aiebant reum; rogantque ut e monasterio hominem expelli jubeat. Furtum porro non ipse, sed alius quispiam, sinistra nulla suspicione laborans, & ut hominibus quidem apparebat, integræ omnino fidei, commiserat. Prior autem in furti suspicionem adductus fuerat, propterea quod magis e plebe esse videbatur. Furti ergo reus, cum admissio a se priore delicto non solum teneri, sed alium etiam sua causa in tanto versari periculo vidisset, seorsim Theodorum convenit, dicens: Ego sum qui crimen istud commisi. Respondit Theodorus; Postquam hujus te criminis conscientia obstrinxisti; illud deinde a te expurgatum scias, ubi hominem innocentem suspicioni & periculo exemisti. Ac mox jusso ad se accedere altero; Scio, inquit, furtum istud a te non fuisse commissum; sed nunc si duriora quædam a Fratribus fueris perpeusus, cum furti nullius conscius tibi esses, non tamen ignorare potes, alias te ob culpas debitorem Deo esse. Quapropter ejus timorem ob oculos habens, gratias eidem age. Fratribus autem dixit, Nolo ut hujus rei iudicium a me deinceps reposcatis: novi ego Deum velle,

ut factum istud indulgentiam habeat & non memoretur amplius: omnes namque egemus misericordia.

[59] Quodam item tempore Theodorus, medio quasi in aëre voces percipiens suavissimo gratissimoque concentu psallentium, [cælesti cantu recreatur ipse & Pachomius.] dixit ad Pachomium Abbatem; Audin, Abba? cui Pachomius; Equidem audio. Sed quid istud rei? subjicit Theodorus. Tum Pachomius; Unam aliquam e beatis animabus in cælum subvectam haud procul hinc autumo transiisse, cujus benignitate atque intuitu factum sit, ut psallentium ac Deum in ejus conspectu laudantium Angelorum voces tantisper audire meruerimus. Alias quoque Fratri in extremis vitæ constituto cum uterque adesset, [utriusque in arcanis cognoscendis prærogativa.] singulari numinis benevolentia animæ e corpore migrantis rationem omnem ac statum cognoverunt. Ipsi autem met talia sibi divinitus concessa privilegia nulli, quamdiu in vivis agebant, ultro sunt auditi referre (arcana siquidem ista sunt) at qui cum illis versabantur e Fratribus præcipui, frequenter eos observarunt vultu animoque in Sanctos quosdam præsentibus cum silentio & admiratione intentos, ea ipsa hora qua æger quis animam Creatori reddebat. Subinde etiam contigit ut rerum quas videbant insolitarum partem aliquam, Domino ita volente, ipsi enarrarent, cum præsertim secutorum e tali narratione fructum animarum prospicerent. Ita quippe suos docere fuit solitus Abbas Pachomius, ut ea se cogitatione abripi nullo modo paterentur, qua ad illa, quæ a conspectu nostro remota Deus esse voluit, intuenda temere sæpe feruntur homines. Arcana quippe illa sacro quodam horrore, ad majorem ea perscrutantium vel audientium metum, plena sunt.

ANNOTATA.

MS. Ambros. Quidam enim visi sibi sunt conspicerere Angelum, velut digito circumscribentem hujusmodi maceriam in divino igne. Dionysius & Hervetus, cum illi nequissimi, inquit, juxta consuetudinem convenissent, ut facinorum suorum cœpta perficerent; ab Angelo Domini protinus exusti sunt, & velut cera a facie ignis ad nihilum redacti.

CAPUT VIII.

Varia præcepta regiminis & spiritus a Pachomio data: delinquentes cum magno fructu correcti.

[60] Ecclesiæ Alexandrinæ Lector & asceta quidam, cui nomen similiter Theodoro, [Theodorum Alexandrinum suis adscribit Pachomius,] accepta de Abbate Pachomio & Fratribus ejus fama, ingressus navim ascendit in Thebaidem, utpote vir pietate & obediendi studio insignis, tamquam ex Dominicis ovibus unus. Hunc inter Monachos suos adscriptum, cuidam e senioribus Fratribus, Græcæ linguæ haud ignaro, solatii causa, Pachomius adjunxit socium, & eodem utrumque contubernio uti voluit, donec Thebaici idiomatis cognitionem sufficientem esset assecutus. Etenim in disciplinis quoque asceticis non mediocrem fecerat progressum: quod vero ad sanam ejus doctrinam attinet tanto minus debebat dubitari, quanto propius aberat a fonte saliente in vitam æternam, cujus satiatus aquis fructus producebat uberes; Archiepiscopum intelligo, non eum tantum qui tunc erat sanctissimum Athanasium (qui enim Sedem Patriarchalem non perpetuo obtinet, non est ipse qui sedet) sed eum qui dixit; Ubi cumque duo vel tres congregati sunt in nomine ejus, ibi se esse in medio eorum; Christum, inquam, Jesum, qui est filius Dei vivi, & veræ Ecclesiæ fundamentum, eamque firmam reddens, Deus-homo. Virum porro illum, [eumque Græcis & externis præficit,] ita pulchre perseverantem, singulari amore prosequabatur Pachomius: ideoque dedit operam ut Græce loqui posset etiam ipse, Deo juvante,

quo posset eum frequentius solari. Denique eundem Præfectum fecit eorum, quos secum habebat Alexandrinorum ceterorumque externorum. Erat contubernium ejus religionis ac pietatis plenum. Sanctus vero Pachomius non pauca de ratione alios recte gubernandi præcepta ei præscripsit, dicens, rem esse momenti non exigui. Si quem, inquiebat, salutis suæ negligentiosem in domo esse deprehenderit, cum omni patientia ac privatim ad meliora hortare: si autem is monitionem admittere omnino respuat, dimitte hominem tantisper, donec animum ejus Deus ipse compungere dignetur. [dans ei præcepta regendi,] Non aliter atque cum ex male affecto pede spinam trahere quis nititur; si eo pedem fodicare incipiente sanguis copiosus effluat, & dolores capiant incrementum, conatu irrito potius abstinet: postquam autem emolliens emplastrum aut simile quiddam adhibuit, facile ac sponte sua post dies aliquos spina egreditur. Ad iracundiam quippe provocatum quempiam si nactus sit homo non contentiosus, plus lucri referet patienter sustinendo, quam is qui juxta Regulam docet. Si tamen gravius fuerit peccatum, extemplo me admoneas volo, & quemadmodum misericordem Deum velle intelligam, ita profecto faciam. Infirmorum quoque, sicut tui ipsius, curam habe: esto autem continens & crucem ferens magis quam ipsi, ut qui Patris locum inter illos occupas. Præscriptas Fratibus Regulas primus observa, ut ipsi quoque magna accuratatione eas exequantur. Tum si quid occurrat, præter ea quæ modo dixi judicandum, nec tamen divinæ gratiæ auxilio statuere de re aut facto facile possis, mihi quidcumque fuerit aperi, ut simul in rei investigationem intenti, facilius quod proponetur expediamus. Theodorus igitur vicem interpretis apud eos omnes subibat, qui Ægyptiacæ erant linguæ ignari, quibus cunctos Pachomii sermones fideliter omnino proponebat. Per annos tredecim ante quam e vita abiret S. Pachomius Præfecturam gerens id egit. Contubernii

porro istius primitiæ fuerunt, ex Alexandrinis Ausonius Magnus, & Ausonius junior, Adolescens dictus; e Romanis vero Theophorus, Firmus, Romulus & Dominus Armenius, alii plures sancti, quorum nonnulli magnum Pachomium in corpore adhuc existentem viderunt, aliis vero id non contigit.

[61] [aliis vero timorem Dei inculcans,] Ad Tabennesin profectus aliquando vir sanctus, spiritualis cujusdam necessitatis gratia, salutatis omnibus, more suo consedit; dicturus qua ratione contra adversarios salubriter essent muniendi, non eos modo qui corporis puritati insidiantur, sed etiam adversus infestas ambitionis, acediæ, invidiæ & avaritiæ cogitationes, hoc modo disserens; Quemadmodum igne nullum non venenum expurgari, ac res omnes formari apte possunt; ita & Dei timor omnes ex hominis animo pravas affectiones expellit, eumque facit esse vas electum in honorem & usum sui Domini, sanctificatum, Deo ipsi gratissimum, atque ad omnia quæ cum virtute conjuncta sunt paratum. At vero blasphemici spiritum nobis ingerens adversarius, si quem nactus sit sobrietatis ac temperantiæ expertem, quamvis alioquin a Dei amore non alienus deprehendatur, si non ut oportet custodiæ suæ attendat, si viri docti consilium non exquirat, si non ex eo discat qua ratione suggestio illa prava, quam servitatem miseram appellare possumus, valeat superari; absque dubitatione in ruinam & interitum pertrahetur. Hinc multi sibimetipsis mortem ultro consciverunt, alius quidem veluti mente captus e summitate rupis seipsum præcipitans, [& quomodo blasphemici spiritus vincendus ostendens.] alius dissecto sibi ventre miserabiliter exspirans, alius alio mortis genere ex hac vita abiens: malum namque ingens est, si quis non e vestigio de animæ suæ statu hominem in discretionem spirituum exercitatum consulat, ante quam longiori temporis spatio majus robur tentatio accipiat. Hæc autem est ratio observantiæ quam nos per spirituum

discretionem Dominus est edocere dignatus; quod, si quando offensionis tristitiæve causam proximo verbis meis præbuerim, mox corde compungi debeam, divinis ad nos sermonibus reprehensus, nec partem quietis ullam accipiam, nisi quam primum alloquio meo proximum denuo emollivero. Qua vero ratione vobiscum, o impuri dæmones ac fœdi desertores, in animum inducam, ut Deum creatorem meum voce blasphema ad iram provocem? Sane quamvis iracundia disrumpi vos foret necesse, quando blasphemias ejusmodi cogitationes mihi suggeritis; non tamen ut me vincatis patiar: non enim talia ex me esse existimo, sed ex vobis qui inextingibili igne in secula seculorum estis cruciandi. [Corrigit Fratrem ficus furtivas occultantem.] Ego interim Deum, qui me, cum non essem, creare dignatus est benedictionibus, hymnis, & gratiarum actionibus prosequi, vos vero non desinam execrari, utpote maledictos a Domino. Hæc ubi cum fide fiduciaque pronuntiantur, mox fumi instar tentatio omnis evanescit. Ratio porro quæ me ad locum hunc adduxit, in cado testaceo descripta reperietur. Quæ vox ænigmatis in modum a Pachomio prolata, cujusdam Fratris delictum visa est innuere. Loquente enim viro sancto, Frater forte quidam aderat, Elias nomine, simplex corde: qui ante constitutum tempus ficus omnino octoginta decerpens, in testaceo cado seposuerat, ut quo jejunandum erat die, illas comederet. Is igitur simul atque de cado mentionem fieri animadvertit, continuo inde se proripiens, cadum attulit, itaque in Fratrum medio Pachomium est allocutus; Sancte tibi affirmo, Abba, quod ego ista abstulerim. Ad Monachi vocem, tam Pachomius quam omnes qui aderant alii, obstupuerunt: nec enim Pachomius idcirco id dicebat. Hac tamen occasione usus; Videte, Fratres, inquit, quomodo non, quando ipsi nos salutis nostræ causa arcani quidpiam videre cupimus, evestigio illud intelligamus; sed ubi & quando divina illud nobis providentia detegere statuit. Etenim de misero illo neque sciebam neque audiveram: sed Dominus qui

Fratrem eum nimia in cibos propensione superari noluit, viam qua illum corrigeremus ostendit. In Pabau porro redire festinans surrexit ad orationem cum Fratribus aliisque, nihil omnino gustans.

[62] Nos quidem hæc scribentes, virum sanctum inter vivos constitutum, ut ante etiam testati sumus, non conspeximus; sed alios ejus temporis, qui ipsi superfuerunt cognovimus, & hi nobis ea quæ certo noverant enarrarunt sigillatim. Si quis autem interroget quamobrem ii ipsi vitam Pachomii litteris non consignarint; addimus quod neque illos ipsos de ejusmodi descriptione sæpe loquentes audivimus; utpote qui circumspecti essent sicut & Pater eorum: forte etiam necdum tempus adhuc erat istud curandi. [Auctor a coævis audita scribit,] Cum vero videamus necessarium id esse, ne denique in oblivionem deveniant omnia, quæ post alios omnes Sanctos de absolutissimo Monacho & Patre nostro acceperamus pauca quædam ex multis scripsimus; non tamen ut laudemus eum: neque enim humanis ille modo laudibus capitur, quando eo cum Patribus suis versatur loco, ubi vera ac solida sua cuique laus atque honor tribuitur. Nam cum in mortali adhuc vita & corpore degeret, quemadmodum audivimus, & frequenter rogaretur, sese existimabat indignum, qui vel pro semetipso apud Deum oraret; unde fiebat ut Sanctos pro sese advocatos apud Dominum adhiberet, ita obsecrans; Vos omnes, qui Dei modo conspectu digni estis; pro me peccatore ut intercedatis oro. Neque enim inter Prophetas, aut Patriarchas, aut Apostolos locum sibi ille vindicabat: sed genuinus erat eorum filius, quemadmodum & reliqui omnes, qui ejus per diversa loca regulam normamque vivendi deinceps sunt secuti. Sanguis enim Domini nostri Jesu Christi omnem olim terram emundavit & etiamnum emundat, proque spinis quas ferebat ac tribulis salutari eam Dei cognitione replevit.

[63] Quoniam autem sæpius ad Fratres suos Dei verbum loquebatur Abbas Pachomius, [quædam etiam ab iis scripto notata colligit,] nonnulli qui magno eum amore prosequerentur, multas ejus in divinam Scripturam cogitationes litteris mandarunt: sicut etiam cum viso quopiam insolito aut revelatione cœlitus dignabatur, illamque magni quod incolebat monasterii Patribus secreto indicasset ad fidem utilitatemque audientium. Solet quippe Deus servos suos glorificare, veluti ipsemet Moysi quondam significavit dicens; Ut credant tibi in perpetuum. [Ex. 19, 9] Nos autem ipsa temporis experientia edocti, quod non omnibus datum sit credere, præsertim Monacho, licet viam Sanctorum ingrediatur, sicut scriptum est; Imitatores mei estote (facilis enim & expedita omnibus patet via) ideo hæc colligemus scribentes, ut & nos possimus sine jacturæ ullius metu, eorum quæ hic dicuntur fructus referre; certoque intelligamus, quod etiam nunc Deus dicat; Ego glorificantes me glorificabo. [1 Cor. 4, 16] Scimus etiam quod vel unius psalmi consideratio nobis ad solatium sufficiat, quanto igitur magis ipse Dominus dicens; Ego reficiam vos? [Mat. 11, 28] Hoc quoque tempore in Ecclesia Dei ordines Patrum varii admodum sunt & multiplices: primum Episcopi, [exemplo Athanasii scribentis Vitam S. Antonii:] deinde Presbyteri, tum Diaconi, & alii deinceps, nec non & Monachi: verumtamen Beati omnes qui timent Dominum. Hominis autem cujusvis perfecti vita, si non ab hominibus, certe a Deo in cœlis conscribitur. Nos quoque cum Vitam hanc scriberemus, non tam scriptionem ipsam, quam rerum gestarum memoriam extare aliquam voluimus: sicut & de sanctis Episcopis ac Patribus in aliorum commodum & utilitatem epistolæ conscriptæ extant, puta S. Antonii Vita, ad eos qui in bene morabantur Fratres transmissa fuit, qui hoc petierant a sanctissimo Patre nostro Athanasio. Sicut igitur ille nactus Monachos, rerum ad illum pertinentium optime conscios, Vitam istam scripsit: nos quoque, non

tamquam illi, tam sublimem gradum obtinenti, nos assimilantes, utpote peccatores; sed tamquam filii, Patrum a quibus educati fuerunt meminisse desiderantes, operam dedimus scriptioni. Ipse quin etiam Pater, cum adhuc in vivis ageret, [usus etiam ipsius Pachomii Epistolis mysticis.] suoapte consilio describi curavit, non eas tantum leges eaque instituta quæ ad meliorem cœnobii administrationem spectare poterant; sed multas insuper epistolas ad monasteriorum Patres dedit, in quibus nomina elementorum omnia, ab A ad usque Ω: hoc scribendi modo, sic quasi per linguam spiritus passim incognitam, Patres istos arcanorum istorum non imperitos, ad animas recte gubernandas instruens, quando otium ac tempus non erat ipsosmet per sese adeundi. Ipsi quoque, cum viri spirituales essent, simili modo eidem respondebant: ut sic per singula arcana lingua deducti paulatim, qua via potissimum esset incedendum, cognoscerent, & scriptura eos deduceret ad perfectionem, quatenus haberentur digni fieri ipsimet liber spiritualium litterarum.

[64] [Monachos murmuratores jejunio suo emendat Pachomius.] Decem erant e senioribus Monachis in Pabau, quod ad corpus quidem attinet puri atque irreprehensibiles, sed ad murmurationem proclives, qui non ea qua oportebat fide Pachomii excipiebant sermones. Is autem, ut erat patientia & caritate insignis, maxime erga eos pro quorum salute non parum laboris exhauserat, licet admonitionibus hortationibusque usus esset aliquamdiu frustra, haud quaquam tamen eorum curam sibi dimittendam ratus, pœnitentiæ coram Domino agenda seipsum addixit, animam suam in jejunio humilians, & senis continuis diebus cibi somnique expers per tempus dierum quadraginta: unde non mediocriter vires corporis exhaustæ, ipsumque plane redditum est imbecillum. Tunc vero Dominus eum exaudiit, fecitque ut singuli eorum ad medelam delicti sui quærendam pro

viribus converterentur: & sic ad meliora, [A scorpio morsus Frater ejus tolerantiam emitatur.] conversi in Domino obdormiverunt. Frater fuit, qui, ut exercitatione spiritus admodum erat proventus, tolerantiam Pachomii sancta æmulatione assequi conabatur. Hunc itaque quodam tempore orationi intentum scorpis in pede momordit: is vero affectum pedem scorpis imponens, ita oravit; Quis vulneri huic medebitur, si Deus me sanare noluerit? Cumque ejus in tolerando constantiam sub initium probare Deus statuisset, fortiter ille pati est aggressus, quamvis veneni vis ad cor penetraret, parumque abesset quin vitam in cruciatu amitteret. In eo porro statu perseverans, veneni vehementiam forti animo superare perrexit, donec synaxeos celebrandæ advenisset hora.

[65] Hanc etiam ad Fratres suos orationem Pachomius habuit, qua quiddam visioni cælitus oblatae haud absimile continetur. [Visio circa hæreses & veram fidem eidem objecta.] Conspexi, aiebat, aliquando locum ingentem, columnis sane compluribus visendum, magnamque in eo multitudinem hominum, exitum e loco minime reperientium. Horum nonnulli circum columnas in orbem continenter itabant, cum interim multum a se viâ confectum existimarent, ut ad lumen pervenirent. Ex omni autem parte talis quædam personabat vox; Respice, hic verum tibi lumen ostenditur. At illi protinus in viam se dederunt, ut lucem eam apprehenderent. Eadem denuo voce personante, eodem quoque ipsi evadere sunt conati: nec sane modicam videre erat laborantium in vanum afflictionem. Lux denique oculis meis objicitur, quæ præcipuos eorum quosdam, illosque non paucos, præcedere videbatur. Horum quatuor intentos in oblatam lucem oculos perpetuo defigebant, quos reliqui omnes pariter sequebantur, proximorum sibi humeris innixi singuli, ut ne per tenebras errare illos contingeret. Si tamen fieret ut præcedentis se vestigia quispiam

dimitteret, una cum omnibus ipsum sequentibus in certum adducebatur errorem. Hic ego cum ex omni numero agnovissem duos, qui propterea quod præcedentium sese vestigia deseruissent, a recto tramite deflectebant, quanta potui voce exclamavi; Apprehendite prægredientes, ne & vos ipsos & alios vobiscum in perniciem trahatis. Luce itaque illa monstrante viam, quicumque ductum ejus sequi voluerunt, in eam per angustam portam sunt ingressi. Hoc suum visum quibusdam singillatim ipse retulit; a quibus deinde post non exiguum temporis intervallum nos ipsi illud audivimus, cum hac ejusdem expositione. In hunc, inquires, modum tenebris obsitus est mundus, propter variarum hæresum deceptionem, quarum unaquæque rectam a se teneri viam persuadere conatur. Fax autem illa fidem in Christum designat, qua recte & ut oportet credentes ad salutem sine errore perveniunt, & in regnum cæleste tuto perducuntur. In monasterio obierat aliquis; nec tamen Pachomius passus est ut in monte ad cadaver psallerent Fratres, velut moris est: sed neque sacrificium Missæ pro eo factum est. Vestimenta autem ejus colligens, [Mortuus justis funebribus privatur.] in medio monasterii exuri jussit, salutari suos timore complens, ne vitam suam negligenter. Qua autem ratione Fratrem eum, donec moreretur, tolerare voluerit, haud scimus: hoc novimus, a sanctis Dei famulis nihil umquam agi, quod noxæ quidpiam aliis afferre possit. Eorum siquidem in agendo severitas & bonitas, commensæ sunt ei quam habent ex Deo scientiæ.

[66] Silvanus quidam fuit, ætate juvenis, cui, ante quam in monasterium susciperetur, certas vivendi leges Pachomius dederat: verum post aliquod a conversione tempus, cum sancti Patris præcepta negligere & in jocosisque effundere animum suum cœpisset, hominem accersi jubet & ita affatur: Numquid non dixi tibi, quod magna res sit Monachum fieri? Numquid non in vestibulo

praemonui, Vide, inquit, ne forte non possis id esse quod cupis? Tu contra coram Deo testaberis, quod omnino Monachus fieres. Quid ergo tibi non attendis, si vere æternam vitam desideras, sed dissolvis cor tuum? [Silvani a Sancto admoniti seria emendatio] Sed quoniam judicia divina salutarem Dei timorem incutere tibi non possunt, surge age, & parentum tuorum domum repete, neque amplius in consortio nostro conspiciaris. Audito Pachomio adolescens in fletus magnos prorupit, seculum a se repeti posse omnino negans, & multis obtestatus, verum se Monachum futurum promisit. Quamobrem patienter eum tolerare statuens Pachomius, magnæ virtutis Monachum ad se evocat, cui Psenamoni nomen: quem ita, puero tantisper amoto, compellat: Scimus quod non exiguam ætatis partem in laboribus asceticis modo peregeris: itaque per Deum hunc adolescentem suscipiens, compatere ei per omnia, donec salvetur: non enim ignoras quantis ego curis, Fratrum causa distinear.

[67] [& sub cura Psenamonis profectus singularis] Storeis igitur conficiendis operam uterque suam strenue impendebant, statis quoque temporibus vigiliis jejuniisque, ut oportebat, adhibentes. Silvanus vero, cum ut homini ei obtemperaret mandatum accepisset, ita eidem exacte in omnibus paruit, ut sine petita acceptaque ab eo facultate ne folium quidem oleris degustare præsumeret. Tanta etiam animi erat demissione & mansuetudine, ut raro loqueretur, fixoque obtutu neminem intueretur, utique egregie se exercens: per seipsum vero sic profecit in vigilandi assiduitate, ut cum satis superque orando fatigatus esset, in cellulæ suæ medio considens, per noctem storeas plecteret, hac ratione somni necessitatem exolvens. Quid plura? Factus est Silvanus homo spiritu vivens. Quadam igitur die considentibus Fratribus, orsus est dicere Abbas Pachomius; Virum novi, cui, [Pachomii insigni testimonio declaratur.] ex quo tempore Monachorum vitam profiteor,

similem vidi neminem: veluti enim lana alba cum purpureum semel colorem suscepit, admissam tincturam amplius haud dimittit; ita huic animæ contigisse omnino videtur, postquam divini spiritus virtute semel fuit delibura. Licet namque, audito insigni adeo testimonio, de se sermonem esse intelligeret, non tamen efferretur gaudio; neque, si vituperaretur, noxio dejiceretur mœrore; sed idem semper maneret atque immutabilis. Tum respondens Theodorus dixit ad Pachomium; Virum eum nobis, o Pater, exhibe: numquid is Petronio aut Cornelio dicendus est major? Cui Pachomius; Quid alios, Theodore, in medium adducis? Te quoque ipsum homo ille superat. Fateor equidem, si vitæ vestræ annos, si exercitationem monasticam, si rerum quæ in vobis est, cognitionem consideremus, Patrum auctoritatem locumque apud eum tenetis: verum quod ad profundissimam ejus humilitatem, quod ad puritatem conscientiae attinet, magnus profecto is est habendus. Vos quidem belluam illam, quæ numquam non humano generi est infesta, pedibus vestris victores subjecistis; si tamen contingat de salute vestra fieri vos negligentiores, divino illa nutu rursum soluta, ferocius etiam quam ante vos invadet. At vero Silvanus vires ejus impetusque omnes plane extinxit. Qui postquam septem omnino annos sic vivendo transegisser, inter mortales esse desiit; multumque super eo gavisus est Sanctus. Et alii quidem tantum in virtute & perfectione faciebant progressum, quantum efficere poterat laudanda mutuarum virtutum æmulatio, cum præsertim perpetuo haberent ob oculos hominem illum, spiritu & exercitatione fortissimum, in quo Christus erat.

ANNOTATA.

Romanos intelligo, ex Constantinopolitano Patriarchatu advenas: qui supra sub uno externorum nomine, æque ac subjecti Antiocheno Patriarchæ, opponuntur Alexandrinis

Ægypti indigenis, quamvis alia id est Græca lingua utentibus, cum Tabennesiotæ ceteri æque ac Pachomius ipse sola Ægyptia, nunc Coptica lingua, loquerentur. Postea vero adjuncti sunt eisdem etiam ex Romano Patriarchatu Latini, ipsam quoque Græcam linguam ignorantibus. Ideo ad Hieronymum, sicut in Prologo ad Regulam præfatur, homo Dei Silvanus Presbyter direxit libros ab Alexandria: quos etiam injungeret transferendos. Aiebat enim in Thebaidis cœnobiis & in monasterio Metanææ (quod de Canobo, in Pœnitentiam, felici nominis conversione, mutatum est) habitarent plurimi Latinorum, qui ignorarent Ægyptiacum Græcumque sermonem, quo Pachomii & Theodori & Orsiesii præcepta conscripta sunt. Si tamen a Canobo, Alexandriae vicina urbe nomen prius habuit monasterium, quod hic solum nominatur & ibi situm fuit, non est credibile ipsum pertinuisse ad Tabennesiotarum communionem, quæ non videtur extra Thebaidem se extendere potuisse.

Diximus in Vita S. Athanasii cap. 31, eum S. Antonii Vitam scripsisse extremis vitæ suæ annis, puta circa an Christi 365, & quidem ad Monachos in Xene monasterio, ut credimus sic proprie appellato.

Patris nostri Pachomii, hominis Dei, qui fundavit conversationem cœnobiorum a principio per mandatum Dei, hoc est exordium præceptorum: atque sub hoc titulo deinceps Latine reddita singula a S. Hieronymo, notis illustrantur haud ineruditis a Francisco Bivario lib. 3 de Veteri monachatu a fol. 271, habenturque tum alibi tum novissime in Codice Regularum Holstenii. De epistolis ait Gennadius cap. 7, Pachomius Monachus..... scripsit ad collegas præposituræ suæ Epistolas, in quibus Alphabetum mysticis tectum sacramentis, velut humanæ consuetudinis excedens intelligentiam, clausit; solis, credo, eorum gratiæ vel meritis manifestatum, &c. Tales

Gennadius nominat duas ad Abbatem Syrum: & ad Abbatem Cornelium plures, una cum familiaribus aliis, exhibet Lucas Holstenius in Codice Regularum, quas sancti Patres Monachis & Virginibus sanctimonialibus servandas præscribere. Ipsas vero Ænigmaticas loquendi formulas fuse explicat Athanasius Kircherus S. I. in supplemento Prodromi & Lexici Copti cap. I pag. 503 & sequentibus.

CAPUT IX.

Theodori ex nova probatione profectus. Pachomii in Synodo Latopolitana vexatio, morbus, obitus.

[68] [Imperandi spiritu tentatus Theodorus] Theodorus interim, ut ante diximus, a Pachomio ad id constitutus erat, ut simul cum ipso animas Fratrum solaretur. Quo in munere cum septennium explesset, ingens ei oblatus est certandi campus, Domino ad majorem viri probationem id permittente. Seniores siquidem Patrum ac præcipui monasteriorum Rectores in unum convenientes, cum Abbas Pachomius morbo detineretur, ita inter se consilium inierunt: Ne forte contingat præter expectationem a Domino visitari Patrem nostrum Pachomium, eoque orbatu in multas magnasque incidamus calamitates; age, quoniam nullus e nobis, ita ut tu, Pachomii in agendo rationes omnes habet exploratas, sancte illud volumus promittas, quod, si is ex vita discedat, petitionem nostram minime sis rejecturus, qua in ejus te successorem postulamus, ut ne Fratrum multitudo misere dissipetur. Theodorus itaque, post iteratas sæpius preces ac supplicationes, cum aliter ab eorum molestia eximere se nequiret, quod flagitabant, facturum se promisit. Rem deinde auditam Abbas Pachomius non approbavit, sed convocatis monasteriorum Hegumenis Suro, Psenhaësio, Paphnutio, Cornelio, [a Pachomio corripitur,] ipsoque met Theodoro: Suum, inquit, quisque defectum palam confiteatur, quemadmodum ego

prior meum. Fateor ego, Fratrum visitationem & consolationem a me negligi, quia foris diu dego in insula, agri culturæ intentus, ut de alimento prospiciam: Fames namque ea tempestate erat. Nunc & tu, Theodore, de teipso fatere. Tum Theodorus; Anni, ait, jam sunt septem, ex quibus ad lustranda monasteria, eorumque rationes eadem qua tu ipse potestate ordinandas a te constitutus sum, neque tamen in eam umquam cogitationem veni, ut munus Superioris post mortem tuam expetendum ullo modo putarem: sed nunc illa me cogitatio importune vexat, neque hactenus eam superare satis potui. Belle, respondit Pachomius, nullius, ut video, pravæ affectionis adhuc Dominium assecutus es: hominum te turbæ aliquando subtrahere, ut id ignoscatur tibi. Surrexit itaque tristitia non modica affectus Theodorus, [& pœnitentiam solitarius agit annis 2.] & in cellulam quietam abiit, ut multis cum gemitibus magnoque planctu seipsum lugeret, magnopere metuens ne faciem suam Deus ab sese averteret, quia famulum ejus contristarat, quem credebat perfectum & insuperabilem esse.

[69] Duos porro annos in hac sui afflictatione exegit Theodorus, Fratrum præcipuis solatium illi persæpe afferentibus, quoniam ex ipsorum sententia nullius peccati maculam ex eo quod gestum fuerat. contraxisse videbatur, sed illud intellexisse quod scriptum est, Quoniam ego cum ipso sum. Hæc autem eum in finem gesta sunt a Pachomio, quod Theodorum omni ex parte perfectum vellet, ambitionisque prorsus expertem, quam eandem ob causam reprehendere eum voluerat. Ante vero quam Pachomius abiret, ait ad eum Theodorus; Quoniam in Monchosensi monasterio aliqua mihi restant perficienda, illuc ut cum festinatione properem, mihi quæso permitte. Misit ergo eum solum: qui per viam flens, Domine, inquit, num vere me pœnitet delicti mei? Ad Chenobosciorum portum deinde progressus, [deinde re creatur parabola servi prompte obedientis,] navem

conscendit. Duo hac pariter vehebantur senes, quorum alter de Theodori laudibus ad alterum cœpit differere, Beatus, inquit, iste Monachus. Cui alter; Quid hominem infelicem appellas beatum? nondum frumentarii mensuram attigit. Quænam, inquit alter, ea mensura? Tum prior: Colonus, inquit, quidam fuit severæ adeo indolis, ut rari essent qui unius anni spatio commorari cum eo sustinerent. Tandem exurgens aliquis ad eum venit dicens, Ego tecum operabor. Cui colonus; Ita fiat. Eo igitur tempore quo solum erat irrigandum; Noctu, dixit, & non interdiu ad irrigandum agrum aquam comparemus. Respondit alter; Factum sapienter, ut ne seu homo seu bestia seu aliud quidpiam ex aquæ ductu nostro bibere valeat. Ille iterum ei: Sulco uni frumentum, alteri hordeum, tertio legumen, quarto denique cicer, & ita deinceps aliis alia committamus semina. Qui dixit; Hæc equidem sapiens cogitatio priorem illam longe superat, sementis quippe nostra florum varietate invenietur jucunda visu. Postquam herba extra semen fuit; Eamus, inquit, collecturi messem. Eamus, subjicit ille, magnum id paleæ lucrum est, nam pulchre virentes inveniuntur fruges. Post trituram vero: Adduc, inquit, frumentarium, ut mensuratas fruges inferamus: Hoc enimvero, subjicit alter, omnium quæ hactenus mandata sunt, longe est sapientissimum, quoniam sic etiam palea conservatur. Posteaquam autem eum sic probavit, reperitque per omnia indiscriminatim morigerum; Non amplius, inquit, mihi mercenarius eris, sed filius & heres. Itaque si iste quoque Frumentarii mensuram impleverit, poterit consequi ut beatus dicatur.

[70] Hic vero seniorum alter; Quoniam, ait, parabolam nobis proposuisti, nunc ejus quoque intelligentiam aperi. [ab Angelis, in specie Monachorum comitantibus, audita.] Ad quem prior: Colonus, dixit, Deus est; durus, ut videtur, & asper, postquam, ut crucem quisque suam bajulet imperavit; non autem sequatur animi libitum. Hujus enim

Monachi Pater Pachomius, Dei vocibus per omnia obediens, acceptus illi placitusque omnino extitit. Si igitur ipse quoque perseveraverit, profecto similiter consequetur hereditatem. Talia audiens Theodorus, tam dicta ipsa, quam qui ea proferebant summopere obstupuit. In terram deinde exscendens, nunquam eos amplius conspexit: Angeli namque hac forma a Domino missi apparuerant, ad ædificationem & solatium Theodori, quemadmodum ipse post hæc testatus est Abbas Pachomius. Regressus vero in Pabau Theodorus, auditos in itinere sermones Fratribus enarravit, magnaue ipse consolatione fuit repletus. Tristabatur autem, non tam quia fuerat castigatus, sed quod omnino ejusmodi cogitationem admisisset aliquando, ipse potissimum, qui toties ex Pachomio audiverat; Sicut vita functus, ad alios similiter mortuos nequaquam dicet; Vestrum ego caput sum: ita nec ego vel apud animum meum umquam dixero; Fratrum meorum Pater sum. [& in septuplum proficit.] E Dei famulis porro nonnemo Theodorum sibi tantisper concedi ab Abbate Pachomio postulavit, dicens; Oculos præ nimio fletu male affectos habet Theodorus. Permittas igitur, ut Alexandriam pariter cum illo navigem? Cui Pachomius; Permitto, inquit. Theodorus itaque quamdiu navigatum est, & quocumque versabatur loco, hesterni instar, novitiique Monachi se gerebat, demissione animi & mansuetudine eximia ornatus. Quare de eo postea testatus est Abbas Pachomius, singulari Numinis dono ei esse concessum, quod septulo majorem quam ante in spiritu progressum fecerit.

[71] [Pachomius omnibus se ultro subjicit,] Ipse autem Pachomius contubernii, in quo manebat, Præposito magna cum humilitate, plus etiam quam alii omnes, audientem sese præbebat, sicuti scriptum est; Terra montosa & humilis. [Deut. 11, 11] Quo etiam tempore catechesis instituebatur, in aliorum Fratrum turba

consistere fuit solitus, attente excipiens quaecumque dicebantur. Lebitonata quoque ejus omnia communi cella fervabantur, sub potestate Præfecti; tantaque agebat cum simplicitate, ut non haberet liberam facultatem ab Oecono ea etiam quæ ad corporis necessitatem pertinebant accipiendi: æterna enim supplicia suscepisset libentius, quam dimoveri se sivisset a filii Dei, Domini nostri Jesu Christi, humilitate & mansuetudine. Quodam die exeuntibus a prandio Fratribus, & Cornelium, de quo diximus, ex consuetudine ante eorum, qui istic morabantur, fores excipientibus, etiam ipse in partem officii hujus venit. Inde in domum secedentem secutus est supra memoratus Alexandrinus Theodorus, qui etiam ipse exceperat Cornelium. Cumque venisset ad locum in quo conederat Sanctus, ita ex eo quærere instituit; [Cornelium laudat.] Audivi de Cornelio quod abstinentiæ singularis cum sit, integræ unius synaxeos tempore mentem suam in alia, quam in divina, evagari minime patiatur. At ego hac ipsa hora, quantumvis conatum magnum adhibeam, vix tamen orationes ternas perago, mente omnino collectus. Qui ergo possum, sive dum sermonibus intersum divinis, sive dum precibus intendo, mentem non habere sursum abstractam? Ille autem parabolam protulit. Qui secundum carnem servus est, si hominem conspicit liberum, quamvis pauperem, libertatem tamen concupiscit: pauper vero si Principem videt, Princeps quoque desiderat esse; Regem denique si Princeps, regnare mallet. Cornelius igitur post certamina non pauca, per Dei gratiam, istud obtinuit: & tu similiter laborans, crede quod accipies prout dignum fuerit. Longe porro lateque diffusa de Pachomio fama, multus erat de eo sermo: & alii quidem quæ vera erant loquebantur, alii etiam supra modum efferebant omnia.

[72] Cumque aliquando sermones incidissent dubii, eo quod diceretur dignoscere occulta, [In Synodo Latopolitana interrogatus] & in Ecclesia Latorum non

pauci in unum convenissent Monachi & Episcopi; ipse etiam Pachomius, senioribus quibusdam Fratibus comitatus adfuit, vocatus ut hoc manifestaret. Videns autem eos qui circa se contendebant, silentium diu tenuit. Tandem ab Episcopis Philone & Mobe, ut se suaque defenderet, jussus, hoc modo respondit: Numquid ante etiam quam Episcopatus curam susciperetis, Monachi mecum degebatis in monasterio? An ignoratis, divinæ gratiæ auxilio non minus a me Deum tunc amatum & curam pro salute Fratrum gestam, quam a vobismetipsis? Nescitis qua ratione Moysen, filium ejus qui Magdolos dicitur, dæmone insessum, & in subterraneos specus non absque mortis periculo abreptum, per Dei gratiam innoxium servaverim? ut alia quæ feci plurima omittam. Tum alii; Dei te famulum esse non diffitemur, nec ignoramus intrepide cum dæmonibus congressum, coëgisse ut ab animabus discederent. Quod vero ad rerum occultarum cognitionem spectat, quoniam ea grande quid est, iterum edissere nobis, ut obmurmurantes comescere possimus. Et respondit eis: An non frequenter ex me audistis, quod e Gentilibus natus sim parentibus quid Deus esset omnino ignorans? [fatetur datam divinitus sibi gratiam cognoscendi secreta cordium,] Cujus igitur beneficio Christianus evasi? nonne ipsius benignissimi Dei? Præterea ubi pauci sunt Monachi, seorsim inveniuntur duo, vel quinque, vel decem ut summum, & hi non absque ingenti labore, invicem sese in Dei timore gubernant: nos autem, qui tanta modo sumus multitudine, & septem omnino monasteria complemus, noctes diesque id unice curamus, ut animas nostras nulli reprehensioni obnoxias per Dei misericordiam servemus: quod vosmet ipsi sane fateri debetis, qui gesta a nobis adversus immundos spiritus non ignoratis. Idem porro Deus ac Dominus, ubi & quando visum ei fuerit hoc nobis dedit prærogativæ, ut perspicere non dubie possimus quis sincere quis simulate vitam instutuat. Verum mittamus tantisper singularem a Deo prærogativam; nonne tamen

fieri videmus; ut qui juxta carnem prudentes sunt & perspicaces, si vel paucis diebus in media hominum turba versentur, de unoquoque judicium ferre & quomodo animis affectisint, cognoscere valeant? Ipse autem qui suum pro nobis sanguinem non dubitavit profundere, quique Patris supremi est Sapientia, si forte aliquem viderit qui proximi, ac multorum potissimum, perditionem toto conatu studeat impedire, an non illi daturus est, ut eos servet irreprehensibiles, sive spiritus id sanctioris indicio, sive animorum ipsorum cognitione fieri dicamus, ubi divinæ id fuerit voluntati placitum? [eamque non perpetuam sed ad Dei nutum.] Neque enim quotiescumque libet, eaque ad nostram salutem faciunt, mihi perspicere est concessum; sed quando is, cujus nutu omnia reguntur, id mihi concesserit. Omnis quippe homo sibi relictus, similis factus est vanitati; qui si Deo, ut oportet, fuerit subjectus, non jam vanum quiddam, sed divinitatis sacrarium dicendus est, ipsomet Deo sic pronuntiante: Inhabitabo in eis. Non in omnibus, sed in solis sanctis habitaturum se promisit; in vobis, inquam, & omnibus, nec non in ipso Pachomio, si fecerit voluntatem ejus. [2 Cor. 6, 10] Hæc ubi dicentem audiverunt, hominum libertatem, tum humilitatem admirati sunt. Vix autem sermonem finierat, cum a malo genio actus quispiam & machæra armatus, virum sanctum interfectorus irrumpit: sed auxilio præsentium salvavit eum Dominus. Tumultu dein intra conventum exorto, aliis aliter sentientibus loquentibusque, cum salvi evasissent Fratres, iverunt in monasterium novissime susceptum, quod Pachnum appellatur, & intra Latorum civitatis fines situm est.

[73] Postquam vero Alexandria rediit navigium (duo autem solum habebantur in Communitatis totius usum, alterum pro storeis ad Fratrum sustentationem & alias necessitates dividendis, alterum propter lebitonas eorumdem) advenientes Zachæus & Theodorus, Pachomium & Fratres reliquos salutarunt: [De ecclesia Dei

solicitus] ex quibus Pachomius, quo in statu Ecclesia versaretur solícite quæsit. Magnopere quippe ejus causa affligebatur, quia impiissimi Ariani cum Gregorio quodam in eadem violente irruerant: & hanc ob causam multis Deum precibus fatigabat, graviter dolens propter populum Dei, tantis affectum injuriis, & Archiepiscopo suo Athanasio, viro vere Christifero destitutum. Verumtamen, inquit, credimus Deo, qui cuncta hæc in suorum fidelium probationem fieri permittit, fore ut cito de inimicis nostris sumatur ultio, nec diu differatur vindicta. Deinde vero afflictionem illis exposuit, quam Latopoli passus erat; Deoque gratias reddidit, addens quoniam omnis nobis tentatio patienter toleranda est, cum nocementi nihil inferat. Siquidem qui in vitam nostram moresque inquisiverunt, Patres Fratresque, Orthodoxi omnes sunt: quamvis inimicus nonnullos etiam e nostris perverterit, ut sese septis, id est regulæ, ad tempus subducerent: attamen tam nos quam illos Deus salvos voluit esse & incolumes. Ipse autem sanctissimus Pontifex, [Athanasium cito rediturum prædicit.] tantas tanto tempore persecutiones sustinens, vere dicendus est beatus, nec adversus eum quidpiam proficient adversarii, propterea quod Deum habeat fidei suæ defensorem. Quin & in eo implebitur illud quod scriptum est, Quicumque contra te voce sua insurgent, in judicium illis erit, & universis hostibus evades superior. Itaque factum est; non enim multum abierat temporis, quando magna cum gloria in ecclesiam suam est reductus.

[74] Solennitate Paschatis ad finem perducta, morbus insolitus, divino nutu, Fratres invasit, [Multis monachum peste extinctis,] ita ut in omnibus monasteriis centum ac plures, qui e malo obierant, numerarentur: ipse etiam Pachomius infirmabatur. Morbus autem erat contagiosus, & quemcumque febris pestilens corripuerat, ille omnem prioris mox coloris amittebat vigorem, oculos exhibebat sanguine suffusos, ac suffocari sibi perpetuo videbatur,

donec spiritum tandem supremum exhalaret. Tunc Syrus obiit, Monachorum in Pachnum Hegumenus; obiit Cornelius, monasterio Moncholensi præfectus; nec non Paphnutius omnium in Pabau monasteriorum Oeconomus; obierunt plures alii magni nominis Fratres. Theodorus porro omni obsequiorum genere prosequebatur Pachomium, [Pachomias eadem corripitur.] cujus corpus gravissimi morbi diuturnitate supra modum attenuabatur, circum vero ejus cor & in oculis accensus quasi fervebat ignis. Biduo itaque ante quam e vita abiret, omnium monasteriorum Patres aliosque Hegumenos advocari jubet, ac tali eos oratione compellat: Ecce haud amplius obscurum esse potest, quod Dominus me visitare statuerit. [Vos ergo mementote verborum quæ a me frequenter audistis, & vigilantes in precibus, sobrii estote in operibus vestris. Nulla sit vobis conjunctio cum sectatoribus Meletii vel Arii vel Origenis: cum illis autem conversamini qui Dominum metuunt, & possunt prodesse vobis conversatione sancta, & animabus vestris spiritualia præstare solatia: ego namque jam delibor & tempus resolutionis meæ instat]. Unum ergo aliquem e vobis eligite, qui ceteris cum potestate auctoritateque in Domino præesse possit. Tunc ipse Orsisius quemdam, e Chenobosciorum monasterio, magnæ fidei virum & humilitate ac caritate insignem, propius ad se vocatum, jubet ex omnibus sigillatim sciscitari, e quem in Patrem suum eligant. Paretille, ac singulorum exquirat suffragia. [Petronium sibi successorem designat] Cunctis autem non absque gemitu exclamantibus; Quoniam ex quo tempore nos tibi subesse Deus voluit, nullum præter unum est invenire, qui hoc muneris cum dignitate exequatur; respondit vir Sanctus; dicenti mihi volo credatis; Petronium, si modo in vivis permaneat, Fratrum regimini haud fore ineptum. Communi siquidem morbo Petronius pariter detinebatur in eo quod curabat monasterio, quodque Men vocabatur, & situm erat juxta civitatem Panos.

[75] Precibus jam & votis expletis abierant alii, cum Abbas Pachomius Fratri cuidam; Hoc mihi, ait, o Frater, caritatis officium exhibe. Stragulum affer paulo commodius; quo enim modo tegor, graviusculum est, nec corporis mei vires tantum pondus facile sustinent dies quippe nunc sunt elapsi quadraginta, ex quibus gravi hac infirmitate premor; sed gratias Deo maximas persolvo. Sine mora itaque in Oeconomium perguit Frater, & stragulum ex optimis atque levissimis unum adfert, quo & Pachomium mox operuit. Is porro, cum, quantum huic & alteri illi quo prius tegebatur discriminis inesset, deprehendisset, rursus ad Fratrem; Istud, inquit, straguli absque mora hinc aufer; non enim æquum est ut in re quapiam melius mihi sit quam Fratibus ceteris. Ut namque modo dicebam, donec spiritum extremum reddidit, non parum certaminis habuit: amanterque apprehensa Theodori barba, ad eum dixit: Cum ossa mea absconderint, transfer ea inde. Existimante autem Theodoro, quod imperabat ei ut ne corpus ejus illo relinqueretur loco, quo alii condendum judicassent, sed nemine conscio transferret alio; dixit Pachomius; Quoniam non istud solummodo tibi significatum volui; sed & hoc; idque tertio dixit ipsi, Videlicet, ut Fratrum, in Dei servitio negligentiorum, curam ipse non deponeret, [& moritur.] sed legis divinæ adjumento usus eosdem ad bene vivendum excitaret. Cui Theodorus; Optime. Atque ita decimo-quarto die mensis Pachonius vivere desiit. Noctem deinde totam lectione & precatione transigentibus Monachis, viri sancti corpus de more curatum, & cum psalmis in montem fuit delatum, ac sepulturæ traditum. Descendentibus porro de monte aliis omnibus, Theodorus, & tres cum eo Fratres, corpus refossum in alium locum deportarunt, in quo in hunc usque diem servatur. [Petronius succedit, & mox e vita abit.] Interim qui missi fuerant ut Abbatem Petronium accerserent, eumdem adhuc ægrotantem adduxerunt. Is autem cum infirmitatis vehementia supra modum esset

exhaustus, & paucos omnino dies Fratribus regendis sese impendisset; divinis præceptis & Sancti ipsorum Patris memoria omnes instruens, ex hac vita migravit, septimo & vigesimo die ejusdem mensis. Ante vero quam spiritum Creatori redderet, convocatis in unum Monachis, Abbatem sibi petiit designari successorem. Subjicientibus porro illis hanc ad ipsummet pertinere curam, Abbati Orsio, qui cum reliquis aderat, & de quo jam ante a nobis dictum est, vices suas demandavit. Verum is non sine multo gemitu quod offerebatur suscepit, identidem inclamans, tanto sese oneri imparem esse atque ineptum. Petronii exinde corpore ad sepulturam composito, precibus & hymnis de more adhibitis, in monte illud terræ mandarunt. [Hæc vero nos ex pluribus pauca scripsimus, & pro maximis ejus factis & operibus minima: non ut laudem demus sanctis Patribus (nostrum enim honorem aut gloriam non appetunt. Sufficit enim eis æterna laus, qua afficiuntur a Domino & Angelis, & erit perfectior: fulgebunt enim sicut sol Christi lumine perfusi; qui semper eos glorificat, qui eum glorificant) sed ut nos quoque eos imitemur pro viribus, ex auditione inducti ad eorum imitationem, precibus & intercessionibus sanctorum Prophetarum, Apostolorum, & Martyrum; propter quos Dominus noster Christus glorificatur: cui gloria, & potentia in secula seculorum. Amen.]

ANNOTATA.

Præpostera, ut vides præcepta hæc sunt omnia, maxime autem quod frumentum, ut ab area sublatum est, necdum eventilatis paleis, metiri jubeat.

Iuxta LXX Terra montana & campestris: quibus epithetis commendatur a Deo terra Israëli promissa, id est, optima.

Scilicet monasteria Tabennesios & Pabau sive Bau, Chenobosciorium, Monchoseos, Tismene sive Mene juxta

Panopolim, Thebe & Pachnum sive Chnum in Latopolitano Nomo assumptum recentius, universim septem, præter muliebre monasterium: quibus postea sub Orsio & Theodoro tria alia accesserunt, cum altero feminarum, uti infra dicitur num. 85 ad Hermopolim Cajos & Obi atque unum prope Hermuthim; ut fuerint virorum monasteria universim decem, sicut asserit Ammon Episcopus in sua Epistola num. 13, undecimum denique juxta Ptolemaidem exstructum indicans num. 17.

Lebitonaria scilicet linea, cum essent multa & mutanda sæpius, necesse erat paratam in flumine semper haberi navim, qua nova & munda distribuarentur per singula monasteria & contubernia;

CAPUT X.

**Orsio in monasteriorum supremum regimen
succedentis laus & vigilantia:
Theodori sub eo conversatio humilis.**

[76] [Succedens Orsio], Abbas porro Orsio vir erat summa virtute summaque humilitate præditus, ac singula monasteria, Fratres visendi solandique causa, sedulus obibat, non ignarus ad quam excelsum perfectionis gradum aliquando pertigisset Abbas Pachomius, quando in ejus ipse disciplina versabatur. Hujus itaque insistens vestigiis, seu stans seu sedens, non cessabat de rebus divinis ad eos habere sermonem, itaque animabus eorum prodesse, mentionem frequenter faciens verborum Pachomii cum in Chenobosciorum monasterio præfecturam ageret. Quamvis autem tantam Dei nondum erat assecutus cognitionem in parabolis tamen ad eos verba faciebat; parabolæ autem vim efficaciamque addebat Deus. Quascumque vero in medium proferebat, ipse etiam met egregie evolvere noverat, ita ut Fratres universi vehementer admirarentur. E pluribus porro una fuit quam subjicio. Non ignoramus, [Fratres solerter

instruit,] Fratres, quam perfecta nos rerum cælestium cognitione per Scripturas sanctas venerandus ille noster Pater solitus sit imbuere. At ego; quantum quidem mea mihi mediocritas suggerit, sic existimo, hominem, nisi magna cura diligentiaque animum suum custodierit, omnium quæ dici utiliter aliquando audierit facile oblivisci, & in segnitiam prolabi. Ita deinde fit, ut cum animum ejus vacuum nanciscatur daemon, suas absque difficultate insidias struat. Quemadmodum si quis in lampadem, debite ad lucendum præparatam atque expositam, oleum infundere forte neglexerit, sensim eam extinguere est necesse, ac tenebras in lucis vicem succedere videmus; [Docens qua ratione animum nostrum & quando cacodæmon occupet.] neque istud modo, sed adrepens quandoque musculus ellychnium absumere sæpe tentat. Ante vero quam lampas ardere omnino definit, irritum id ille tentat conatu; verum ubi observat non modo flammam, sed omnem etiam ignis sensum esse extinctum, tunc ellychnium sine metu arrodere atque vorare, & lampadem huc illuc jactare aggreditur; quæ, si fictilis sit, in frusta comminuitur; si ænea, a patrefamilias sine luce inventa, ut denuo lucere possit præparatur. Eadem est ratio animæ de sua salute parum curantis, quando sanctus ab eo Spiritus paulatim recedere animadvertitur, donec ad extremum divino omni calore plane destituatur. Tunc itaque adversarius omnem ab ea anima alacritatem expellit, ac variis etiam languoribus corpus reddit obnoxium. Quod si is animo quidem in iis quæ Dei sunt recte sit constitutus, sed a subrepente negligentia simpliciter supplantatus, tunc misericorditer Deo animæ illi timorem suum suppliciorumque æternorum memoriam incutiente, vigilat, imposterum magna sese accuratione conservans, quoad eam Dominus visitare dignabitur. Atque hic loquendi finem faciens Orsisius, ad preces concipiendas surrexit, cum sua ista parabola non exiguam Fratribus attulisset utilitatem. Ceterum Orsisius Abbas ita inter Fratres versabatur, [Idem olim laudatus

est a Pachomio;] ut quam studiosissime imitari Abbatem Pachomium ab omnibus observaretur. Hic enim illum aliquamdiu secum habuit; cumque eundem Chenobosciis Patrem præfecisset, nonnullique de eo murmurarent, ut nimium juvene ad ejusmodi gradum; re audita Pachomius de ipso ait: Ne putetis, Fratres, quod regnum cælorum senioribus solummodo debeatur. Quinimo senior aliquis adversus fratrem murmurans, non modo ille senior non est, sed neque monasticæ adhuc vitæ is jecit fundamentum. Nihil siquidem ab hominibus Deus exigit aliud, quam ut eum amando timeant & timendo ament. Caritas autem nihil adversus proximum molitur mali. Dico vobis; Tam insignes in vita monastica progressus faciens Orsisius, lampadis instar aureæ splendorem diffundit per domum Domini, atque ad ipsum spectabit quod scriptum est; Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. [2 Cor. 11]

[77] Quo tempore sanctus Archiepiscopus Athanasius magna sua & Dei gloria a Comitatu in Ecclesiam suam revertebatur, factum est, ut, cum Alexandriam versus navigationem instituerent Fratres, de Beato Patre nostro Antonio fama acciperent, eum in monte exteriori degere. Quo audito, cursum illuc instituerunt, ut viri tanti conspectu recrearentur, utque ab egregio Dei famulo benedictionem reciperent. Is porro ut Fratres adventare audivit, non sine magna sua difficultate de loco surrexit (ætate quippe jam erat supra modum provecta) ac foras progressus peramanter eos salutavit, rogans quo modo ageret ac valeret Abbas Pachomius: [quem obiisse intelligens S. Antonius,] Illis autem lamentantibus, intellexit Antonius eum obiisse, & dixit: Nolite flere: omnes vos facti estis sicut Abbas Pachomius. Equidem affirmo; Magnum is suscepit ministerium, cum tantam Fratrum multitudinem in suam admisit disciplinam, Apostolorum viam ingressus. Respondit Abbas Zacchæus; Quin tu potius ipse, o Pater, mundi, qua patet, lumen

clarissimum dicendus es, cujus ad ipsos usque Imperatores fama pervasit, qui tua causa debitas Deo laudes persolvere minime dubitant. Cui Antonius; Non ita, Zacchæe, sentio. Etenim quo ego primum tempore Monachum cœpi agere, nullum uspiam extabat cœnobium, in quo de aliorum salute cura aut metus cuiquam erat: [laudat eum,] sed quisque antiquorum Monachorum, persecutione jam finita, privatim in vita sese monastica exercebat. Postea vero Pater vester tantum bonum, Deo adjuvante, effecit. Alius quidem ante, cui Aoræ nomen, voluit tale ministerium suscipere: verum quia non ex toto corde ei rei studuit, successu conatus ille caruit. De Abbate porro vestro multorum sermonibus accepi, in divinis eum Litteris apprime fuisse versatum. Equidem serio & sæpe volui illum corporali præsentia cernere, sed forte dignus haud fui: per Dei tamen gratiam in regno cœlorum invicem videbimus; sed & omnes alios, sanctos Patres, ipsumque imprimis Dominum ac Deum nostrum Jesum Christum. Animos ergo sumite, confortamini, & pleno cursu ad perfectionem tendite. Istud quoque mihi nunc indicate, [eique suffectum Orsimum.] ecquem sibi in munere & dignitate successorem designavit. Subjicientibus, Abbatem Petronium a Pachomio ad id delectum; ac Petronio post non multum temporis vita functo successisse Orsimum, respondit Antonius; Non Orsimum, sed Israëlitam, illum vocetis oro. Tum si ad Episcopum Athanasium, virum gradu eo dignissimum, vobis est iter, sic ipsum a me compellabitis; Hæc tibi commendat Antonius; Curam habe de filiis Israëlitæ. Quo dicto, ac sua illis benedictione impertita, non sine commendatitiis ad magnum Athanasium litteris ab sese dimisit. Qui ut Alexandriam pervenerunt a sanctissimo Pontifice, propter beati præsertim Antonii commendationem, magna benevolentiae significatione excepti fuerunt; non enim quantus esset Antonius latere poterat Athanasium.

[78] [Theodorus in Pachnum missus,] Theodorum deinde Orsisius jussit fabrorum in Pabau morantium præfecturam ad tempus gerere: Macarius autem quidam, Pater monasterii in Pachnum post Abbatem Surum, Theodorum ab Orsisius petiit, ut secum hominem abduceret, ejusque in pinsendis panibus opera tantisper uteretur, quod ei concedendum ad solamen fuit. Paschate igitur celebrato ad monasterium una cum Patre illo perrexit Theodorus: cumque navigio adhuc uterque veheretur, accedens propius ad Theodorum Frater quidam, vidensque eum velut novitium taciturnum humilemque, ita compellat: Quantum nunc temporis est, quod inter Fratres vitam agis? Cui Theodorus; Perparum respondit. Ac rursus alter: Num ante quam inter Monachos vivere cœpisti, panes noveras pinsere? Noveram, reponit Theodorus. Tum Monachus; Quando, inquit, in pistrinum veneris, [instar novitii se gerit.] si forte videre te contingat Fratrem in risum immoderatus effusum, aut rursus alium in pugnas & verbera proclivem, ut sunt diversi genii & ingenii in eo monasterio homines, ne scandalum tibi inde aut offensio oriatur; sed tibi & melioribus solum Fratribus fac attendas. Ad quem Theodorus; Faciam, ait, quod recte mones. Postquam monasterii locum navigando attigerunt, audito adventu Theodori, quotquot in eo degebant Monachi, non sine magnis lætitiæ signis in ejus occursum properarunt: noverant namque eum ab eo tempore, quo cum Patre nostro Pachomio solandis animis intendebat. Tum is, qui veluti cum novitio, sermones cum eo inter navigandum habuerat, intuens quanta a Fratribus veneratione exciperetur, haud mediocriter erubuit, exterritusque est quod tali ac tanto ita fuisset ausus loqui. [Orsisius Pachomii instituta promovet,] Abbas porro Orsisius, secundum acceptam a Deo gratiam, Fratres suos egregie in vita spiritus educabat; quin etiam sermonum ejus vis ac robur perpetuo videbatur accrescere, in Fratrum consolationem: neque nudas modo in spiritualibus colloquiis parabolas, sed earum etiam

expositionem proferebat, illud identidem inculcans, ut quam in totius monasterii meliorem gubernationem, regulam, dum adhuc superesset, Pachomius præscripserat, nec non constitutiones Patrum, Præfactorumque & Subpræfactorum ordinem exacte servarent. Bina quoque per anni decursum tempora statuit conveniendi, Paschatis scilicet & Magnæ remissionis, quando ratio rerum omnium ad necessitatem corporalem spectantium initur, operum item & expensarum, ut majoris monasterii Oeconomus, qua ratione munus sibi commissum exequeretur, posset habere perspectum.

[79] Ita eos Dominus, unius ejusdemque sententiæ ac caritatis vinculo conjunctos, [multis discipulorum adhuc viventibus,] veluti ante, custodiebat: necdum quippe omnes omnino senes occubuerant, in quorum numero censebantur Psentaësius, Samuel, Paulus, Joannes, & Hieracapollo: qui ut a nobis supra relatam est, Patrem nostrum Pachomium, in afflictione constitutum, egregie confirmavit, nec non magnus Tithoës & Jonas, & alii plures, & Theodorus e Politicus. Ad quos omnes accedebat Theodorus, quem Dominus per magnum Pachomium spiritu accenderat, ut fieret vas electionis. Cum igitur tot præclari viri, non aliter ac clarissima quædam lumina essent inter Fratres, tenebræ apparebant nullæ: Præceptum siquidem Domini lucidum, illuminans oculos. [Ps. 18, 9] Mortuo deinde magno Paphnutio, eodemque monasterii Pabau magno Oecono, alium Orsisius substituit Psarphim dictum, [cum Theodoro ad ipsum omnia referente,] muneri tanto obeundo promptum, & patientem laborum senem. Hic autem & alii cum eo Fratres, religiose colloquendi causa, persæpe Theodorum rogabant, ut aliquam Abbatis Pachomii visionem eis enarraret. Verum Theodorus; Ecce, aiebat, Patrem nostrum Orsisius: si quid audire desideremus, ex ipso sciscitemur oportet. Nostris ille

postulatis faciet satis; Pater namque nobis divino consilio is est datus. Consuetudo autem illis jam inde ab initio erat, circa vesperam, manuali opere ac cœna peractis, in unum simul considerare ad scrutandas Scripturas, ab omni alia solitudine tunc liberi, præterquam ab ea, quæ salutem eorum concernebat. Quibus vero præcipua rei hujus cura fuerat demandata, fortes in spiritu magistri, ut ministros Dei decebat, munus suum exequabantur. Quamdiu enim, ait Dominus, fecistis uni ex minimis qui in me credunt, mihi fecistis. [Mat. 25, 40] Sedente igitur Orsio, & pulchris sermonibus Fratres confirmante, in promiscua turba aderat Theodorus, optimi instar filii, ita intra se dicens: Nullius equidem facti dictive mihi sum conscius, quo aut Deum aut Patrem nostrum Pachomium in commissis mihi tunc negotiis umquam offenderim. [eosque hortatur ad humilitatem] Tanta quoque erat animi demissione, ut Abbas Pachomius de eo absente pronuntiare solitus sit, quod septuplum profecerit eo studio supra id quod fuerat.

[80] Hæc porro sunt quæ dicebat Pater noster Orsio: Nonnullos vestrum video, quibus magni nominis fama, & in alios potestas atque imperium, utque vel Domestici vel muneris alterius dignitatem consequantur, in votis est ac desiderio. Aliud profecto, Patre nostro vivente, erat Monachorum studium, quando nonnisi per insignem obediendi promptitudinem magnus quis studebat dici, veritus alioquin ne in cœlorum regno inter postremos hærendum sibi aliquando esset. Mihi quoque cum Petronius Abbas, ut de vobis curam gererem, demandaret; lacrymæ eruperunt ac gemitus, consideranti periculum, in animarum gubernatione situm. Neque ego modo, sed omnes omnino Sancti ita sensere. Primus omnium Propheta Moyses, a Deo ad Populum Israël liberandum regendumque missus, magna animi demissione Deum obtestatus est, ne eam ob rem irasci sibi vellet, ac tum demum ministerium suscepit. Nos

itaque similiter, Fratres, quotiescumque pronuntiari illud audiverimus; Qui se exaltat, humiliabitur, ab omni ambitionis labe alieni esse studeamus. [Luc. 18, 14] Non omnium est in regimine animarum cum laude versari, sed eorum solummodo qui perfectione inter alios eminere cognoscuntur. Parabola est. Later incoctus, si haud procul a flumine ædificio exstruendo substernatur, ne diem unum futurus est utilis; sin autem diligenter idem coquatur, durissimi lapidis rationem obtinebit. Ita hominibus, carnalia adhuc sapientibus, contingere videmus, ut, nisi divinorum Sermonum igne, ad Josephi istius exemplum, ante accendantur, ipso etiam conatu suorum initio, dissolvi misere incipiant. Multarum namque tentationum fluctibus agitari eos est necesse, qui in media hominum multitudine vitam instituunt. Rem vero laude dignam præstat is, qui propriæ mediocritatis admodum conscius, impositum sibi onus excutere non segniter contendit, ne in pericula majora incidat. [& constantiam in tentationibus.] Quicumque in fide haud quaquam vacillant, ii in omni eventu firmi sunt ac stabiles. De Josepho autem, homine sanctissimo, si quis ut sermo instituatur desiderat, terrenis illum rebus minime sciat fuisse delectatum. Quantas ille tentationes sustinuit, & quibus in regionibus? In iis utique ubi nullum tunc erat veræ religionis vestigium. Sed Deus Patrum ipsius, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob, in omnibus ei adsuit, e tribulationibus salvum eduxit, ac nunc in cælesti aula pariter cum Patribus is versatur & exultat. Nos quoque, qui quam parum possimus, haud sumus ignari; fortiter certemus, Fratres; ac nescio equidem, an vel hac ratione Dei judicia declinare satis poterimus. Multa alia horum similia cum dixisset, oravit: & ad suas se cellulas Fratres contulerunt.

ANNOTATA.

De hoc Gennadius lib. de script. Eccles. cap.9 sic ait; Orsiesis Monachus, Pachomii & Theodori Collega, vir in sanctis Scripturis ad perfectum instructus.

Anno 349 revocatus a Constantio Athanasius, ipsum prius adiit, quam Alexandriam triumphabundus ingrederetur.

De duplici Eremo & monte S. Antonii, egimus ante ejus vitam § 2, quorum interior Aræbiam versus difficili erat aditu, nec minori quam trium dierum itinere obtinebatur venientibus ab exteriori, qui fluvio imminebat. Cum autem hic esset, frequenti fruebatur monachorum undique ad se venientium visitatione, istic vero non nisi paucos admittebat: hæc ergo opportunitas etiam Tabennesiotas ad eum allexit.

Annorum scilicet 98 aut plurium: annorum enim 105 erat, cum obiit anno Christi 356.

CAPUT XI.

Theodorus ab Orsio in Vicarium assumptus, sedat turbas subortas, monasteria auget & visitat.

[81] Crescente interim supra modum numero Monachorum, per agros & silvas causa cibi pro tanta hominum multitudine quærendi, cæperunt dispergi: & quantum curæ aliæ multiplicabantur, tantum negligentia cæpit in singulis monasteriis irrepere. [Pravo Monchosensium exemplo] Pater igitur quidam Monchosensis monasterii, Apollonius nomine, contra quam in commune lata patiebatur regula, cæpit suo monasterio necessaria per se abunde comparare. Hac de causa multis ab Orsio Abbate monitus atque increpitus, ægro animo quæ dicebantur excepit, in illud ab adversario consilium inductus, ut suum monasterium a communitate abstraheret; persuasitque pluribus ibidem præcipuis ut hoc probarent. Quorum exemplo sane

pernicioso ex aliis quoque monasteriis non pauci in labem eandem inciderunt, cum Apollonium absque fronte Abbati resistentem cernerent: dicebat enim, Quia per rationem vivendi in commune nihil differimus a Fratribus. [augeri turbas videns Orsisius:] Cumque ab Orsisius Abbate persuaderi sibi nequaquam pateretur, magis etiam tentationis turbo invaluit. Cernens igitur Orsisius quantis in angustiis res constituta esset (multum quippe effluxerat temporis, ex quo molestias illas coactus erat perferre) quamvis ad mortem usque eas sustinere haud gravate statuisset; attamen circumspiciens quem sibi potissimum in gubernando socium adjungeret, in solitarium tantisper locum sese abdidit: atque suspiriis istis continuis indulgens, quemadmodum ipse nobis met deinde narravit, in has ad Deum voces erupit; Hoc mihi, Domine, Abbas Petronius famulus tuus moriens commendavit, ut Fratres plurimos ad asceticum vitæ institutum & salutem conarer adducere. Sed paucos admodum, qui dictis nostris aures præbeant, [inter querulas preces] datur reperire: unusquisque enim post cordis sui desideria abit, eos si excipias, qui sincera omnino fide tibi deserviunt, quique duce ac magistro Pachomio in vita sese ascetica strenue exercuerunt, ac si qui alii timorem tui habent. Mihi vero molestissimum accidit, cum universam communitatem in tantas turbas coniectam conspicio, non mea quidem culpa aut incuria, cum nemini, ut tute ipse optime nosti, ullam umquam turbationis ansam præbuerim; neque id tu, Domine, ignorare potes. Quin neque istud solum monasterium sollicitudinem mihi injicit, sed etiam aliorum causa in angustiis sum, ne forte accepta hac occasione, ab ea quæ jam inde a principio inter ipsos fuit animorum conjunctione caritateque recedant. Nunc itaque, Domine, non possum diutius sustinere solus: virum ergo mihi aliquem promptum animo atque robustum indica, & nominabo ipsum illis, ne animarum, quæ forte perituræ sunt, reus ego habear.

[82] Eadem igitur ipsa nocte insomnium ipsi est oblatum, [alium petit quem sibi substituatur,] visusque sibi est videre lectos geminos, e quibus alter pretiosus quidem, sed vetustate tritus; alter pretio haud impar priori, sed firmior longe atque solidior. Exinde ita sibi mandari audivit: Lectum hunc firmiorem continuo occupes. Tum vero secum reputans intellexit, grabatum illum esse Theodori, qui cum Abbate quondam Pachomio una quasi anima esse videbatur: exortoque mane, [ostensumque sibi in visu Theodorum,] quasi tribulatione levatus, eo praesertim quod valde amaret Theodorum, quem egregia omnino humilitate praeditum, & ad sustinendas hominum obmurmurationes fortissimum esse non ignorabat; omnium monasteriorum Hegumenos in unum convenire jussos, Theodoro non evocato, hac oratione compellat: Non ignotum vobis esse scio, quantum postremis hisce diebus apud nos turbarum fuerit. Sustinui tantisper, ea solummodo spe inductus, fore ut omnis ea tempestas sensim evanesceret: sed econtra, ut ipsimet videre potestis, accidit, ac malum in immensum auctum est. Necesse itaque habeo fateri, solum me tantis curis ac sollicitudinibus minimē esse parem. Quamobrem ita mihi persuasum habeo, fore ut e vobis nemo cogere me ad ulteriorem oneris tanti excusationem velit. Quoniam vero certissimum mihi est, [declarat vicarium:] parum admodum a me in hoc negotio posse profici, nec esse unde sive a Deo sive a Patrum senioribus timeam reprehendi, quibus scilicet insufficientia mea abunde est perspecta; ita statuo, Theodorum eum esse, qui muneri huic omnino sufficiat, quem & a longo jam tempore haud secus ac Patrem nostrum reveriti sumus. His dictis, secuta deinde nocte in Chenobosciorum monasterium recessit, in eoque mansit. Fratres porro universi, magno cum gaudio hoc audientes, Theodorum in Patrem suum acceperunt. At ille eorum se voluntate negavit staturum, donec de re tota cum Abbate Orsio contulisset, tres interim dies cibi omnis ac potus expers traducens.

[83] Postquam ergo hic accersitus adfuit, rursus ejus causa in unum coactis Fratribus, [qui suscepto munere] inquit ei Abbas Orsisius: Noste constituimus: Pater noster huic te muneri jam dudum destinavit, quando, tua barba apprehensa, tertio dixit: Memineris, Theodore, ne ossa mea eo loco relinquant ubi fuerint humata. Quo audito, Abbas Theodorus, quod ulterius opponeret, non habuit. Itaque Fratribus eum tradidit Orsisius, & ipse in Chenoboscia denuo abiit; Theodorus vero ordinatus est. Omnium autem monasteriorum Fratres, hæc audientes, magno universi gaudio sunt repleti, ii præsertim qui non ignorabant, Theodorum jam inde a susceptæ vitæ monasticæ initio genuinum extitisse magni Pachomii filium, quantamque ejus sermo vim haberet ad levandos animos in tribulatione. Porro tam mirabiliter subjectus erat Abbati Orsisius, ut sæpe is diceret, vere quietis omnis lectus est homo iste. Neque enim ex quo ordinationem suscepit, dies noctesque de Fratrum salute in Domino sollicitus, unquam putabat se omnium esse Patrem, memor reprehensionis antiquæ; sed vicarium se dumtaxat & administrum Abbatis Orsisius ferebat, quamvis ille a regimine procul ageret. [nil sine Orsisius consilio agit.] Si quando ergo quidpiam a Dei famulo statuendum esset, non exiguum itineris spatium conficiebat Theodorus, Orsisius exquisiturus voluntatem. Sane postquam omnem aliis imperandi cupiditatem animo suo Theodorus expulit, ad meliora quæque, ac ipsam etiam perfectionem a Deo instructus, factum est, ut non Orsisius modo, sed quotquot reperiebantur Fratres, in ejus virtute acquiescerent, sic ut Orsisius diceret: Ego adhuc rego, non aliter quam cum solus eram.

[84] Cum itaque Fratres ad primam catechesim convocasset, sic eos est allocutus: [Monachos ad primævum spiritum conservandum excitat.] Ubi modo sunt seniores? Confortamini in Domino: & in hoc conspiremus, ut mutuo compatiamur, ne adversarius omnem Patris

nostri laborem evertat. Neque enim ignotum vobis esse potest, quam is generose contra omnes dæmonum insultus, dum in tribulatione quapiam esset, sese gesserit; donec discere meruit virtutem Domini nostri Jesu Christi, cujus præsentia timori illis est atque horrore. At ecce nondum quintus annus est elapsus, & gaudii illius ac tranquillitatis, qua quondam inter nos potiebamur, omnino quasi obliti degimus. Etenim ea sub Patre nostro agebamus ratione, ut non aliud quam Dei verbum, melle ac favo dulcius, sive animo admitteremus, sive ore proloqueremur; nulloque rerum terrenarum sensu, quasi non in terra, sed ipso in cælo jucundissimam traduceremus vitam. Homo namque, frigoris & gelu vehementia adactus, cursum tamdiu prosequitur, donec optati caloris remedium tandem cum gaudio consequatur. Ita etiam fiebat, ut quanto olim majore desiderio quærebat Deus, tanto nobis suavior ac jucundior bonitas ejus præstantiaque accideret. Nunc vero quo in statu versari nos putamus? Omnes pariter a Deo aversi degimus. Nihilominus convertamur omnes, confidamusque quod nos innovabit Dominus secundum magnas suas miserationes. Hæc ubi dixit, in gemitus deinde erupit: secutusque omnium qui aderant planctus longe etiam extra conventus locum fuit exauditus. Oratione postremum instituta, ac Fratibus dimissis navem conscendit, nonnullos secum assumens; quibus comitantibus aliorum monasteriorum Fratres invisit confirmavitque. [Turbas sedat,] Tandem etiam, post non exiguum laborem, & omnem qua valebat in spiritu adhibitam industriam, monasterii prædicti Abbatem Apollonium ut a cogitatis desisteret permovit, pace eum inter ac Fratres firmiter constituta. Atque hoc modo pudor injectus est ei, qui eos tentare aggressus erat, hosti.

[85] Summa itaque abstinentiæ & moderationis fama ubique versabatur Abbas Theodorus, omnibus privatim, adinstar medici peritissimi, apta ad solatium & vigorem

animorum remedia præscribens. Nullus porro inter Fratres reperiebatur, qui formidaret animum suum ei secreta confessione aperire, [& Fratrum animos perite tractat.] & indicare qua quisque ratione adversus inimicum decertaret. Ipse autem Theodorus quo modo vincendus esset hostis, longa experientia in Domino, cujus voce ad audiendum excitamur, edoctus, modum omnibus suggerebat, quo alienis cogitationibus resisterent, ut legitime certantes, secundum Pauli vocem, coronam consequantur. Sin aliquem parum de salute sua sollicitum cerneret, multa cum longanimitate eum docebat quam terribilia sint judicia Dei, horrendum siquidem est incidere in manus Dei viventis. Attamen, inquiebat, etiam dum peccatores Deus punit, beneficium illis & bonitatem non vulgarem exhibet; vult namque omnes salvos fieri & ad perpetuam requiem pervenire. Dixitque rursum; Siquis propter eum qui recta suadentem contemnit scandalizetur, ego futurus sum in causa. Quamobrem minime sibi quiescendum ratus, magna cum diligentia curam suam omnem in Dominum coniecit, orans ac dicens: Magnum onus alicui est impositum vel de seipso rationem reddere, quid ergo de pluribus? Hinc non ignoro, quasdam nos potius esse umbras quam veros custodes animarum, neque enim ad illud perfectionis devenimus. Tu vero qui omnium singulatim hominum corda finxisti, tam nos, quam mundum hunc universum contra acerbam dæmonum invidiam defendas; quoniam nemo salvare nos potest, nisi tu Domine, Domine, Deus gloriæ. Quotiescumque autem sive in viis, sive in monasteriis, [Energumenos & alios male habentes curat.] a dæmone quempiam inessum aut aliter male habentem offerebant homines seculares, sic eos affari erat solitus: Non est quod nos existimetis idoneos, qui miserorum illorum causam apud Deum agamus, cum ipsi etiam met a peccatis non vivamus liberi. Si tamen Deo, ad miserendum pronò, visum fuerit quos ipse creavit, sanos reddere; potestas ei est quod vult faciendi,

quemadmodum erga omnes, secundum magnam suam bonitatem, agere quotidie non cessat. Multis ergo undique accurrentibus, utque Deum pro se deprecaretur, vehementer orantibus, id postulare erat solitus, ut Dei in omnibus voluntas, & quod e majori hominum esset utilitate, fieret. Quibus precibus permotus Dominus, non paucos sanitati restituit. Hæc porro omnia efficiebat non immemor ejus, a quo in rebus sacris fuerat institutus, sancti, inquam, Pachomii, qui viam Sanctorum numquam interrupto cursu perfecerat.

[86] Denique etiam alia monasteria iis quæ prius fuerant addidit: circa Hermopolim duo, quibus e Patris nostri Orsisi sententia, appellationes datæ, [Monasteria condit,] Caius & Obi. In hisce, secundum communitatis regulam, & aliorum monasteriorum usum Patres constituit, abstinentia & religione insignes, & qui secundum in monasterio ab eis locum tenerent, nec non Præfectos contuberniorum & eorum Subpræfectos. Prope Hermothim quoque aliud monasterium condidit, cui præclaros imprimis Hegumenos & Fratres ad inhabitandum imposuit, ac regulas vivendi præscripsit. Inde in pago, quem Bechre dicunt, [etiam virginum.] Virginum extruxit cœnobium, ad milliarius unius intervallum a monasterio Pabau situm, quale in Mene jam ante erigi Pachomius Abbas, commissa sibi loca obiens, curaverat. Ceterum hæc monasteria sufficere poterant ad pallia lanea, & storeas, reliquaque omnia necessaria conficienda: & pannos ex lino crudo, quæ majoris deinde monasterii Oecono ad lebitones conficiendos tradebantur. Is autem quid in unoquoque monasterio confici oporteret, solitus erat præscribere, eam in rem usus opera Abbatis earum Eponychi, hominis sancti & austeri, post obitum Petri Abbatis Senioris Tabennensi asceterio præpositi.

[87] Quia autem Abbas Theodorus murmur & tumultum intellexerat, quem diximus concitarum fuisse adversus

Pachomium, [Verba habet ad Fratres de gratia visionum.] quod occulta is perspicere dictus fuisset (eo namque tempore Theodorus Alexandriam navigans, aberat) cœperat ipse ex tunc occultare, si quid Deo volente per visionem cognoscebat: intellexit enim hoc utilius esse: de qua re etiam Fratribus sic locutus est: Quid majus reperiri potest aut sublimius quam Spiritum sanctum animo suo recepisse, quando recta fide institutus quispiam & Dei mandata accurate observans, dignus invenitur, ut Numini supremo dicatum evadat templum? Manifestissimum porro est, omnem ibi potestatem libertatemque reperiri, ubi non dubia est Dei præsentia. Etenim quid in regio quocumque palatio splendidum non est atque magnificentum? Ita antiquis temporibus sacrum Deo Tabernaculum, ad Dei ejusdem gloriam majorem nihil non continebat perfectionis. Nemo autem de egregiis Dei famulis aliter atque oportet opinetur, cum cœlesti eos viso dignatos fuisse audit, quoniam is in eorum animo moratur, cujus beneficio visiones omnes sciuntur offerri. Sed non mediocri in hac re opus est circumspectione. Neque enim propterea magnum quid de se homo sentiat, cum nihil sit, neque in eum se errorem ab adversario sinat deduci, ut visionum gratia donari magnopere exoptet; ne, quod multis accidisse scimus, in fumos ac umbras omnis ejus pietas ac religio abeat. Hoc autem non tantum qui ad hunc perfectionis gradum necdum pervenit, sed & qui eum attigit, dictum sibi intelligat, ut simul omnes de nobis ac rebus nostris humiliter sentiamus, eoque preces dirigamus, ut æternum duratura supplicia evitare possimus. Hoc & Sanctissimi quique suis ad Deum precationibus contendebant, quorum unus: Custodi, inquit, animam meam & libera eam. Ac rursum: Gratias ago Domino. [Ps. 24. 20.] Et Paulus de salute quam consecutus erat, ita dixit; Ereptus sum de ore leonis rugientis ad devorandum animas. [2 Tim. 4, 17.] [de dignoscendis spiritibus,] Valde equidem versipellem nacti sumus adversarium, qui errorem atque mendacium haud

aliter atque ipsam veritatem quandoque exhibet. Unde fit ut, qui ejus machinationibus impetitur, nisi magnæ discretionis dono ornatus sit, facillime in fraudem impellatur: is autem non decipitur, qui Deo & Sanctis Dei famulis absque exceptione in omnibus obedit. Hæc porro, Fratres mei, cum probe habeamus perspecta, datam sibi a Deo mensuram gratiæ unusquisque diligenter servet, sive qui Pastoris animarum, sive qui ovis nomine censetur. [æque subjectione respectu superiorum.] Universi autem oremus, in numero ovium ut habeamur. Nullus namque verus pastor est habendus, nisi is qui dixit; Ego sum pastor bonus. Sed postquam, e prædictione S. Davidis ac præmonstratione, Dominus Deus nobis apparuit, ac Verbum divinum in habitu specieque humana inter mortales conspectum est, & singulari prorsus beneficio, per veræ fidei cognitionem, in certæ salutis semita nos collocavit; [Jo. 11, 4.] in cælum deinde ascendes, successores sibi substituit Apostolos, hac Petrum ratione compellans; Pasce agnos meos, & pasce oves meas: [Joa. 21, 15, 16, 17.] etiam nunc opus habemus animarum nostrarum pastoribus, a quibus pascamur in Domino, qui ait: Ego sum vobiscum. [Mat. 28, 20] Scimus profecto post Apostolos in Patrum dignitatem ac locum successisse Episcopos. Quicumque autem Christi per eos loquentis vocem audiunt, ii sunt filii Christi, quamvis in Clericorum aut Ecclesiasticorum numero non censeantur. Ceterum Abbas Theodorus, [Pachomii de SS. Athanasio, Antonio & Tabennesiotis elogium] ex quo audivit (ipse enim non aderat) quod S. Antonius Fratres excepisset ut filios, quodque Sanctissimus Pontifex duos ad se missos amore fuerat complexus eodem aut etiam majore quo ipsum Pachomium; converso ad Fratres sermone; Memori, inquit, animo adhuc retineo, quo modo, vobis Patrum senioribus præsentibus, hæc e Patre nostro Pachomio verba audiverim; Futurum est ut nostris quoque temporibus tria in Ægypto præclara omnino, & a Deo late diffusa intueamur, in laborantium omnium commodum &

utilitatem: Athanasium videlicet Episcopum, fidei pro Christo defensorem fortissimum: Abbatem Antonium, solitariae vitae sectatorem & exemplar perfectissimum. Hanc denique universam Fratrum in commune viventium multitudinem, quæ omnibus iis qui animas ad Deum perducere & ad extremum usque spiritum recte dirigere cupiunt, in exemplum & normam proposita est.

[88] Post hæc omnia contigit, ut, cum Sanctus Pontifex Athanasius a Constantio Imperatore ubique apprehendendus quæreretur, fraudibus atque insidiis Arianorum, [Artemius Arianus ad capiendum Athanasium missus,] Christi hostium, potestas data sit Artemio cuidam Præfecto militum. Hic omnia ubique loca nequidquam per scrutatus, fama que accipiens, fieri forsitan posse ut inter Monachos Tabennesiotas Sanctus Episcopus occultum se haberet (siquidem eos diligebat) navem conscendit ut istuc eum investigaret. Qui cum sursum navigaret, casu factum est, ut Theodorus, monasteria sibi subdita inspecturus, illac descenderet. Hic circa Hermopolim existens, & monasterio, cui Caio nomen, appropinquans, vidit ascendentem Ducem: quodque futurum erat divinitus cognoscens, Fratribus id suis palam fecit. Volentibus igitur Fratribus cœptum iter relegere, [Theodoro futurorum prescio,] ac Ducis prævenire adventum, ne repentina ejus præsentia qui monasterium Pabau incolebant Monachi, nimio terrore percellerentur, Theodorus restitit dicens; Is cujus causa tantum jam itineris a nobis est perfectum, ut visitatione nostra famulos ejus recreemus, potens est hoc quidquid imminet tempestatis a capitibus nostris absque molestia ulla avertere. Quo dicto, cœptum ad monasteria sua visenda iter prosecutus est. Posteaquam itaque ad monasterium Pabau propius accessit Artemius, non secus atque si bellum gereretur armatis illud militibus omni ex parte observari ea ipsa nocte præcepit. Hinc ipsemet cum Præpositis militiae monasterium subiens, extra tamen synaxeos locum constitit, sagittariis hinc & inde per series

suas dispositis. Insolito sane armorum conspectu haud parum Fratres fuere perterriti. Versabatur eo loco sanctitate insignis quidam Monachus, jam ante a nobis memoratus, qui Pecusius dicebatur: is animos Fratribus facere non cessabat, ne terreri nimium se paterentur. Dux itaque interprete usus; Quo, ait, [eum inter Tabennesiotas scrutatur frustra,] loco Pater omnium vestrum modo versatur? Respondet Abbas Pecusius; Monasteria sua lustraturus a nobis discessit. Ac Dux; Ubi ergo est qui secundum ab eo locum obtinet? Tum exhibent Duci Abbatem Psarphium, magnum Oeconomum, Cui Dux seorsim; Habeo, inquit, Imperatoris mandatum adversus Athanasium Episcopum, qui inter vos quæsisisse sibi latebras dicitur. Respondit Abbas Psarphius & dixit: Ipse quidem Patris apud nos nomen & auctoritatem jam dudum habet, attamen ejus ego faciem necdum aspexi. Ecce, istic est monasterium. Dux igitur diligenter omnia perscrutatus, posteaquam nulla Athanasii vestigia deprehendere potuit, ad Fratrum congregationem progressus; [& divinitus perterrefactus discedit.] Venite, dixit, & orate super me. Qui cum dixissent, nefas sibi esse id agere, propterea quod hoc a Patre suo accepissent mandatum, ut ne cum aliquo orarent qui communicat Arianis (in Ducis namque comitatu hominem versari conspexerant, qui Episcopi speciem præseferabat) abeuntibus illis, solus Dux oravit. Cumque ad plures dies in eodem loco esset moratus, e somno aliquando exurgens, repertus est sanguinem e naribus mittere & conturbatus. Quid homini acciderit certo haud sciebamus, sed magno apparuit terrore perculsus. Auditus quoque est cum diceret, Ea sane mihi oblata est visio, [Theodorus sua in Deum fiducia mortalitatem sedat.] in qua mortem divina miseratione vix effugi: itaque e monasterio recessit. Theodorus interim Abbas ad suos reversus, ut omnem rei seriem cognovit, divinæ bonitati gratias & laudes detulit.

[89] Multis deinde Fratribus mortem obeuntibus, sic ut unus aut duo in dies singulos finem vivendi facerent, cum die quodam demortuorum corpora in montem deferrent sepulturæ mandanda, magno sunt labore confecti, quod ascendens Nili aqua vicinos omnes agros occupare cœpisset. Quamobrem ad Theodorum; Quid, inquiunt, nobis erit agendum, si Fratrum fortassis quempiam e vita adhuc migrare contingat, nec enim apta navigationi erit opportunitas, propterea quod minus altæ reperiantur aquæ. Quibus Theodorus; Pro fidei quam habuerimus magnitudine Deus nobis parciturus est. Quod ubi pronuntiavit, nemo amplius e Fratribus prius obiit quam aquæ denuo decrescerent. Miraculo rei commoti Fratres; Quid hoc, aiebant, est prodigii? Ad quos famulus Dei Theodorus; Vineam quæpiam cogitatione fingi potest: [ad salutarem Dei timorem suos excitat,] ex hujus fructibus si quis botrum uvarum decerptum expresserit, dulcissimum inde vinum profluet. Sic & fidelis Dei famulus, sive re, sive verbo, sive cogitatione in tribulationem aliquam adductus, non alium ex ea fructum studebit referre quam ipsissimam sermonum divinorum utilitatem. At vero homo carnalis nec animo suo satis imperans, non nisi amaros & parum profuturos fructus de se profert. Dico autem vobis, ipse ego qui modo ad vos de hisce dissero, in metu sum ne gratia Dei excidam, quando ad certamen cum jurato generis nostri hoste subeundum quotidiana experientia accingor. Tota, inquit ille, die impugnans tribulavit me. [Ps, 55, 2] Si enim Angelorum, si Prophetarum, si Apostolorum nonnulli, nec solum Judas, sed ex Apostoli Pauli discipulis complures e sublimiori gratiæ statu cecidisse conspecti sunt, a quibus tamen veri in Apostolico pulvere athletæ prodierunt; multo equidem magis æquum est timore nos & horrore concuti. Vultis in medium proferam, quo ad Dei timorem magis excitemini? Petram cogitate ad ipsas usque nubes sublimem, [propositis, quæ salutem nostram impediunt periculis;] quæ semitam præbeat plane angustam, & ad quatuor

solum cubitos contractam: præcipitium interim ex utroque latere concipiatur altissimum: rupes porro ipsa longissimo ab Occidente in Orientem spatio procurrat. Huic insistere faciamus hominem, baptismo initiatum & vitam professum Monasticam, qui sacrosancto Crucis signo munitus, Orientem versus contendat: sic necesse est statuamus, ut, sive præcipitia utrimque sese offerentia, sive ipsam semitæ angustiam consideremus, fieri aliter nequeat, quin per eam gradiens, si vel tantillum ad unam magis partem declinaverit, in certissimam sit ruinam præcipitandus, nullo sui vestigio nullaque ad posteros memoria relicta. Quod itaque a rupis, quam dixi, sinistro latere est præcipitium, pravam hominum cupiditatem; quod a dextro, superbiam eorundem exhibet. Sed si sollicite quis & non absque Dei timore, firmis ad Orientem vestigiis progreditur, ubi ad itineris metam pertigerit, Salvatorem orbis sublimi in solio sedentem reperiet, multis Angelorum legionibus undique stipatum, nec paucas circa eum immarcessibiles coronas, bene recteque ambulanti bus destinatas deprehendet.

[90] At, reponet fortassis quispiam, si vel semel ab uno aliquo vitio superari aut decipi quempiam contingat, [in quibus si quis labitur, per pœnitentiam habet regressum.] jam funditus homo ille periit, nec ullus pœnitentiæ locus est relictus. Huic ego fidenter responsurus sum; Hominem vera pœnitentia ductum, si cum omni diligentia in rectæ fidei professione & mandatorum divinorum observatione constanter perstiterit, fieri non posse, ut quamvis subinde nonnihil de pristino fervore remittens, in non exiguo cadendi periculo versetur, omnino tamen eum perire sinat Dominus. Scriptum quippe est: Mei autem pœne moti sunt pedes. [Ps. 72, 2.] Quod tunc accidere putandum est, cum seu morbi seu tristitiæ alicujus immissione, vel ipsa peccati nostri verecundia id agitur, ut divinæ gratiæ auxilio ad semitæ illius angustissimæ medium redeat, donec eam inoffenso pede totam decurrat, neque amplius

falsum ullum figat vestigium, propterea quod ad quatuor solum cubitos qua inceditur viæ latitudo pateat. *Hac porro qui excidit, similem se facit Judæ proditori, quem multis adeo beneficiis affecerat Dominus: qui idem tot tantaque signa & prodigia, & ipsos etiam mortuos ad vitam revocatos, videre meruit: qui denique cum oculos haberet, divinæ gratiæ donum beneficiumque neglexit: quamobrem a recto is tramite declinans, per avaritiam & proditorem turpissimam, ad extremum misere periit.* Qui autem recte vitam instituunt, quamvis, ut homines sunt sui que juris, parum subinde quiddam in rebus ad salutem facientibus negligant; attamen velut argentum quod per ignem probatur, sordes omnes ac quidquid habent veneni tandem expellunt. Eam ob rem canebat Propheta regius: Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam. [Ps. 5. 8.] Si igitur vir tantus hæc de se ait, quanto æquius est nos, miseros homunciones, ita & sentire & loqui?

[91] Hanc quoque non modicam utilitatem nobis obventuram recte intelligamus, [Docet pravas animi affectiones superandas,] quam e sacrarum Literarum penu Pater noster depromere frequenter solebat. Hominem videlicet cum a peccato quopiam expurgari cupit, ab ira exempli causa, si impetitus contumeliis, apud animum suum dicat: Ecce hodie nummum lucratus sum argenteum; & cum deinde injuria afficitur, hoc ipsum in lucro etiam majori ponat; non posse amplius provocari ad iram. Etenim si quadam veluti violentia ita seipsum assuescat perferendis injuriis, quid eum non præclare putamus facturum, si deinde ac sæpius etiam afficiatur opprobrio? Vere namque mandata Dei velut aurum sunt & lapides pretiosi, & dulciora super mel & favum, ut scriptum reperimus. [Ps. 18. 11.] Verumtamen quod minus illa nos aut capiamus aut etiam curemus, in causa est omnis nostra cogitatio, in carnem & sensus prona. Quis autem homini panem candidum jacenti dicat; Tu ipse

eum volo tollas, sin vero illum mihi pergas objicere, oculum tibi utrumque eruam? Numquid eum potius ut suum amicum, vel nolentem amabit? Eadem est ratio egregiorum Dei servorum; hi nempe persecutores suos non modo sustinebant fortiter, sed etiam pro iisdem Deum exorare nitebantur, quemadmodum, ut faceremus, ipse nobis Servator præscripsit; unde hereditatem quoque ejus consecuti tandem sunt, ut scriptum est; Heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. [Rom. 8. 17] Quid, [& quanta sit merces justorum.] oro, tantopere fecisti, o homo, quod dignus habere qui Dei adeas hereditatem? an quod persecutionem, quod mortem ejus causa toleraveris? Annon igitur in hujus rei præmium sufficere poterat ea quam vel in hoc mundo reportasti gloria? Etenim quis reperiatur qui verum Dei famulum, ac multo etiam magis Christi Martyrem, meritis laudibus non prosequatur? Magna profecto ac prorsus singularis dicenda est divina bonitas: Deus vero similis homini, qui ita nos compellaret: Eja, quotquot apud vos vasa reperiuntur fictilia, mihi ultro concedite, ut pro libitu ac voluntate in frusta ea comminuam; pro quibus vasa isthæc aurea, pretiosis exornata lapidibus, accipite. Anne ignoramus quoniam scriptum est, Homo in honore positus non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus & similis factus est illis. [Ps. 48. 13, & 21.] Contingat, quæso, supremi Numinis gratia & beneficio, sobrios vos fieri & continentés.

ANNOTATA.

Ita signaretur annus Christi 353, quo hæc dicta sunt, cum tamen ex Ammone constet Theodorum ab anno 351, quo scilicet Cæsar creatus est Gallus, Abbatem fuisse: mallem igitur legere tres anni, & credere ex una littera numerali pro altera, perperam scripta, hanc obrepsisse diversitatem.

Hermopolis in confiniis superioris Ægypti & Thebaidis inferioris. Hermuthis, vero seu Hermonthes urbs inter Latopolim & Thebas in Thebaide superiori.

Ab anno 356 usque ad 361 inter Monachos delituit Athanasius, uti in ejus Vita descripsimus cap. 24.

Artemium, quamvis communicantem cum Arianis & Georgii crudelitates non impredientem, haud tamen omnino impium fuisse apparet ex religioso illo modo quo monachos tractavit, orari pro se petiit, solus oravit, fortassis & in visu, de quo mox, præsagium accepit sanguinis pro Christiana religione fundendi, quemadmodum docebit Martyrii historia danda 20 Octobris. Fuit autem Ægypto Dux præfectus post Sebastianum circa an. 359.

Ipse verosimiliter Georgius, Alexandrinæ Sedis invasor, hic fuit.

Plinius lib. 5 cap. 9 Incipit crescere Nilus luna nova, quæcumque post solstitium est, sensim modiceque, Cancrum sole transeunte (mense Iunio); abundantissime autem Leonem: & residet in Virgine, eisdem quibus accrevit modis: in totum autem revocatur intra ripas in Libra (seu Septembri), ut tradit Herodotus, centesimo die.

CAPUT XII.

**Theodorus S. Athanasio acceptissimus,
ab eodem, Orsimum & Fratres post ejus
obitum consolante, laudatur.**

[92] [Theodorus excipit Athanasium,] His dictis, Episcopo Athanasio obviam est progressus; fama namque acceperat per Nilum in Thebaidem a eum ascendere. Patrum ergo præcipuis & Fratribus ad Dei laudes concinendas valentioribus secum assumptis, iter ingressus

Abbas Theodorus, Athanasium reperit, cum in Hermopoliten nomum is necdum advenisset. Hunc ut procul Fratres conspexerunt, festino ad eum gradu properarunt. Utramque igitur fluvii ripam innumerabilis occupaverat hominum multitudo: Episcopi inter hos non pauci, Clerici, & e locis omnibus Monachi permulti. Quos ut a longe videre & cognoscere Athanasius potuit, non se continuit quin istud de Monachis olim dictum pronuntiaret: Qui sunt isti qui ut nubes volant, & quasi columbæ cum pullis ad me feruntur? [Is. 60, 8] Salute dein omnibus exhibita, prius quam sciret quis eorum esset Abbas Theodorus (neque enim is primus Pontificem propius accedere aut salutare, sed a Patrum senioribus atque insignioribus id officii voluerat exhiberi) simul atque eum agnovit, manum arripuit, & Quomodo, inquit, Fratres? Cui Theodorus, Sanctissimis tuis orationibus, valemus Pater. Hinc auditæ voces Fratrum religiose psallentium, qui ad centum omnino erant; sed præ multitudine nemo proximum sibi agnoscebat. Abbas interim Theodorus, asinum Pontificis manu ducens, [qui ejus humilitatem laudat,] procedebat ante eum cum Fratribus psallentibus; lucernæ autem & faces ex utroque latere. Pontifex porro videns Theodorum spiritu ferventem, non in promiscua solum multitudine pedibus incedere, sed ab accensis undique facibus prope aduri, tantamque præ se ferre alacritatem & animi robur; ad Episcopos alios conversus ait: Videte, quanto nos labore præcedat ille tot tantorumque Monachorum Pater. Nos Patres non sumus: eccum Patres, humilitati subjectionique propter Deum studentes. Beati profecto & benedictione omni dignissimi, qui numquam non Domini sui crucem gestant, quorum omnis gloria in solo est contemptu sita & requies in labore, donec coronentur. Postquam autem paucas ibi egisset dies, ut Antinoo Hermopolique sermonis sacri officium impenderet, ad perlustranda denique monasteria ascendit. [& monasterium visit] Cumque egregiam prorsus Fratrum conversationem

observasset, magnis incessit lætitiis ac debitam Deo gloriam reddidit. Circumiens autem in unoquoque monasterio, synaxeos & comestionis loca ac singularum ædium cellulas, ad ipsa usque sedilia, non sine admiratione dixit: Opus profecto egregium a vobis, Theodore, perfectum est, sic curantibus requiem animarum: potissimum autem monasticam vestram regulam celebrari audivimus: sed pulchra valde apud vos omnia. Deinde gratia, inquit, Dei in vobis per Patrem vestrum habitat. Te sane cum video, ipsum Christum me videre credo. Dies itaque non multos istic commoratus, dixit ad Theodorum: [ipsumque per litteras Orsio commendat.] Quoniam prope est Pascha, Fratres, ut apud vos moris est, accipe: ego autem, quod Dominus dederit, hoc efficiam. Tum salutato Theodoro, e monasterio recessit, litteras interim ad Abbatem Orsium & Fratres exarans, quibus hæc continebantur: Vidi, tuum in administratione socium & Fratrum Abbatem Theodorum, atque in eo Dominum intuitus sum Patris nostris Pachomii; neque id sine summo animi mei gaudio, quod tantæ Fratrum multitudinis conspectus mihi peperit: Dominus autem remunerator eorum est. Cumque ad vos discessurus esset Theodorus; Mei, aiebat, memento. Et ego: Si oblitus fuero tui Jerusalem, oblivioni detur dextera mea; adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. Navigium porro una cum Fratribus Pontifici concedens Theodorus, dixit: Quocumque voluerit, itote cum eo: habet enim potestatem etiam in nostra corpora.

[93] [Orsium ad Fratres secum gubernandos inducit Theodorus:] Ceterum Abbas Theodorus super ea, quam passus quondam fuerat spiritus, afflictione, Orsium egregie solatus, insistere etiam nonnihil cœpit ut in monasterium Pabau redire ne gravaretur, Fratres, ut prius, visitaturus: vivebat enim in Monchosi. Persuasum igitur Orsium eo deducens præcucurrit, jussitque Hebdomadarium dato signo convocare Fratres, itaque

eum excepit. Ille autem, sicut tunc erat, Catechesin fecit in medio eorum (hora enim ejus habendæ erat) stabatque auscultans Theodorus Abbas tamquam illius Vicarius. Post hæc vero, propter mutuam erga se invicem caritatem, noluit Orsisius ab eo removeri: sed erant ambo tamquam homo unus. Universi autem Fratres vivificam eorum admirabantur bonitatem, qui ut sic unirentur fuerant divinitus edocti. Secundus porro ab Orsisius Theodorus erat, & illum interrogabat ad singula. Rursum igitur abiit Orsisius visitatum monasteria: Theodorus autem, per eam quam habebat curam, minime otia batur. Quoniam vero, ut supra etiam monuimus, agrorum complurium ad eos quos ante possidebant facta erat accessio, [idem pro salute subditorum ardentem Deum obsecrat.] & navigiorum deinde numerus non parum auctus; singulis monasteriis in navium fabricationem intentis, majore quam umquam ante solitudine & gravioribus curis distinebantur Fratres. Quando autem sub Pachomii versabantur disciplina, nec tanto erant numero, id scilicet spectabant unice, ne terrenarum rerum fæce & pondere gravari se sinerent, cum jugum Dei leve sit ac facile. Animadvertens ergo Abbas, non paucos esse qui antiquiorum Fratrum in vivendo rationem mutare contenderent, in magnum propter ipsos dolorem est adductus. Jejunia itaque biduana continuans, & cum profundis gemitibus vigiliis in oratione conjungens, nec non & cilicium infra Lebitonem indutus, divinam implorabat opem. Qua agendi ratione animadversa, Fratres facile deprehenderunt, non solito illum modo affici. Frequenter itaque furtim in eum se montem subducebat, in quo demortuorum Fratrum sepulcra visebantur, miliaribus fere tribus a monasterio dissitum. Cumque die quopiam aliquis e Fratribus Abbatis fuisset vestigia secutus, vidit eminus illum, consensu Patris nostri Pachomii monumento, orationi vacantem. Nec vidit solum, sed etiam, quæ is precabatur audivit atque extimuit. Hæc porro hominis sancti erat oratio: Deus

Patris nostri Pachomii, cujus ego nunc sepulcro orans insisto, complaceat tibi, obsecro, ut visites me, si ea est voluntas tua sanctissima: nostræ namque negligentiae mensura modo est completa, neque recte quidquam apud nos agitur. Attamen famulos tuos, Domine, ne derelinquas: & licet in tuo nunc servitio negligentius versemur, tu nihilominus æternorum suppliciorum memoria animos mentesque nostras excita, & tribue ut quotquot inter nos versantur viam tuam bonam & salutarem alacriter percurrant: quoniam tu, Domine, nos formasti, & Filio tuo unigenito non pepercisti, ut pro salute omnium nobis eum donares. Multum vero in hac oratione temporis expendit: deinde e monte ad monasterium reversus est.

[94] Adolescens quidam urbanus aliquamdiu inter Fratres egerat, [Heroni animam agenti adest, & mortem suam prædicit.] cui Heroni nomen, secundum a Theodoro Politico locum obtinens. Is, medio jam Paschate visus est a morte haud multum abesse. Ipsius igitur sabbati vespera, cum synaxim Fratres instituerent, urgebatur ad finem. Quamobrem e loco synaxeos abiens Theodorus, illum in extremis agentem reperit: verbisque supremis eum solatus, oculos morientis ipse clausit, ac dixit: Frater iste, qui modo ex hac vita migravit, alterius cujusdam, de quo minime putamus, morituri, signum nobis certum reliquit, Fratres itaque ad defuncti corpus vigilias egerunt, intenti lectioni sacræ. Secuto deinde mane, in Dominica e Gaudii, inter psallentium Fratrum voces mortuum terræ mandavit. [Ægrotare incipit.] Post aliquot inde dies Theodorus ipse cœpit ægrotare, cum prius Fratres qui ex omnibus monasteriis ad Pascha celebrandum convenerant, multa cum consolatione dimisisset: quæ enim ad salutem & commodum eorum spectare ullo modo poterant, summa cura diligentiaque inculcare est conatus, minime ignorans instare tempus quo ex hoc mundo migrandum sibi esset. Ægrotanti porro

aderat tum ipse Orsisius, tum præcipui ex Patribus, Fratresque omnes. Orsisius porro, ut vidit Theodorum in id adductum, ut ex hac vita paulo post abiturum putaret; Fratribus in unum vocatis ad orationis locum ipse quoque se contulit, Dominum pro infirmo deprecaturus, ut ne sibi eum eripere vellet. [Orsisius & Fratribus pro eo frustra deprecantibus,] In faciem itaque prostratus, non sine acerbo tum suo tum Fratrum omnium gemitu, hac ratione preces fudit: Eum nobis Patrem auferre paras, Domine, qui animos nostros tentationum fluctibus agitados pacare suaviter noverat: cui autem nos imposterum regendos tradis? Me potius e vita tolle, eumque Fratribus concede, qui eorum perfectioni & regimini feliciter potest intendere. Hunc orandi modum tribus continenter diebus servarunt: at Theodorus magis in dies magisque ad vitæ hujus mortalis terminum appropinquabat. Abbatem ergo Orsisius, adstantibus monasterii Fratribus, ita compellat: Umquamne, Pater, seu verbo, seu aliquo meo facto, offensionis tristitiæve tibi causam præbui? Orsisius autem ob erumpentes e pectore gemitus responsum nullum poterat reddere. Tum denuo æger: Conscius mihi certe non sum umquam aut te aut Fratrum quempiam mœrore a me affectum: non enim quantum in me fuit, vel de mea, vel de Fratrum meorum salute curam cogitationemque ullo tempore deposui. [sancte moritur:] Hoc tamen ipsum non mihi, sed Deo, misericordiarum Patri, adscribatur volo. Ecce enim in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis. Quo dicto, spiritum suum Creatori reddidit, secundo die mensis Pachon.

[95] Tunc amplius continere se Fratres nequiverunt, quin planctus eos ederent, [Monachorum ob ejus mortem dolor.] quorum clamor trans ipsum flumen audiretur: neque nobis possibile est ea, quæ tunc contigerunt perscribere. Vigiliis igitur de more actis, sequenti mane Theodori corpus ad sepulturam rite compositum, in montem cum multo psalmodum cantu detulerunt terræque

mandarunt. Ubi vero omnis Fratrum multitudo in plana descendit, quidam e senioribus, cui Napharsai nomen, quique in monasterio Pabau Secundi munere fungebatur, una cum aliis nonnullis in montem reversus, Theodori corpus juxta Pachomii Abbatis ossa tumulavit. Fratres porro dies non paucos magno animi mœrore traduxerunt, una voce testati: Quoniam nos eum tristitia affecimus, Dominum ille perpetuo obsecrare non destitit: atque ecce in alteram is nunc vitam, nobis relictis, concessit. Cumque insignem viri probitatem & quo Deum reverebatur, timorem memoria sua perpetuo versarent, haud mediocri ob ejus ex hac vita discessum dolore angebantur. Tantum quippe temporis toto animi conatu Deo inserviens Theodorus exegerat. Abbas deinde Orsisius pristinum inter Fratres locum & ordinem denuo obtinuit, [Orsisius denuo ad Fratres moderandos accedit.] eorumque rectæ gubernationi pro viribus intendit: vir namque erat summa probitate, & magno erga Fratrum salutem desiderio flagrans. Deus siquidem vires homini ac robur sufficebat, Scripturarum illi sanctarum intelligentiam largiter tribuens. Quāobrem non modico temporis spatio Fratribus cum summa potestate in pace præfuit.

[96] Percepta de Patris nostri Theodori obitu fama, sanctissimus Archiepiscopus Athanasius magno fuit dolore affectus, [Hunc & Monachos solatur Athanasius,] & hasce ad Orsisius Abbatem & Fratres reliquos litteras exaravit, quibus eos in morte illius solari est conatus: Athanasius Abbati Orsisius Patri Monachorum, & universis qui cum ipso sunt solitariæ vitæ cultoribus, in Dei fide stabilitis, Fratribus multum dilectis & desideratis, salutem in Domino. Audita mihi est B. Theodori dormitio, ac magnam profecto solitudinem tristis ille nuntius mihi peperit, cum probe scirem quam vir iste vobis utilis, quam necessarius esset. Si itaque Theodorus non esset qui obiit, longis profecto ad vos solandos opus foret sermonibus, imo & lacrymis, cum de iis institueretur oratio quæ homini

post mortem accidunt. Quoniam autem Theodorus e vita migravit, quem vos, quem ego cognitum omnino habuimus atque perspectum, quid me scribentem opus est dicere, quam quod Theodorus sit beatus, qui non abiit in concilio impiorum? Etenim si, qui Dominum timet, dicendus est beatus, cur eum modo beatum dicere non audeamus, de quo absque dubitatione pronuntiare illud possumus, quod securam in stationem delatus, vitam modo agat curæ omnis ac solitudinis expertem? Utinam unicuique nostrum hoc contingat! utinam vitæ nostræ curriculum exoptato adeo fine claudamus! utinam quicumque in mundi hujus Oceano navigat, unicum suam navim ad portum illum tempestatis omnis immunem deducat, ut in eandem cum Patribus requiem admissus dicere possit: Hic habitabo, quoniam elegi eam. Nolite igitur, Fratres dilectissimi & desideratissimi, Theodori mortem lacrymis & planctu prosequi. Nemo, cum illius recordatur, plorandum sibi esse existimet, sed ejus potius vitam pro viribus imitari satagat: neque enim par est, ut vices illius doleamus, qui ad locum doloris omnis expertem migravit. Atque hæc quidem omnibus communiter scripta sunt: Tibi tamen singulariter, [Orsimum præcipue, cui Fratrum regimen commendat.] dilecte & desideratissime Orsime, ut, cum Theodorus in pace modo quieverit, omnem in te curam & solitudinem recipias, ejusque locum in monasteriis Fratribusque moderandis subeas. Etenim cum in vivis adhuc Theodorus ageret, tamquam unus eratis; uno enim absente implebatur duorum ministerium: simul autem existentes uno quasi ore loquebamini dilectis vestris ad salutem. Ita nunc fac, itaque faciens scribe, & de tua ac Fratrum salute certiores me redde. Hoc vero universim omnes rogo, ut in suis ad Deum precibus firmiorem Ecclesiis pacem a Domino impetrare contendant. Nunc enim illud nobis fuit concessum, quod Paschæ & Pentecostes solennitates securo animo celebrare potuerimus: quæ quidem Dei ac Domini nostri beneficia magno nos gaudio perfundunt. Hæc igitur vobis

scripsimus. Salutate omnes qui verum Dei timorem habent. Salutant vos qui mecum sunt. Valere vos omnes in Domino jubeo, Fratres dilectissimi & desideratissimi.